

Archeologienota Mechelen – Kalverenstraat Verslag van Resultaten

Stedelijke dienst Archeologie Mechelen
Frank Kinnaer, Bart Robberechts & Liesbeth Troubleyn

Grote Markt 21, 2800 Mechelen
stadsbestuur@mechelen.be

Inhoud

1. Verslag van resultaten van het bureauonderzoek	3
1.1. Beschrijvend gedeelte	3
1.1.1. Inleiding	3
1.1.2. Administratieve gegevens plangebied	3
1.1.3. Situering plangebied op kadasterkaart en topografische kaart	4
1.1.4. Archeologische voorkennis	5
1.1.5. Onderzoeksopdracht	5
1.1.6. Lokalisatie en beschrijving van de geplande bodemingrepen	6
1.1.7. Werkwijze en strategie van het vooronderzoek	12
1.2. Assessment bureauonderzoek	13
1.2.1. Landschappelijk kader	13
1.2.2. Historisch kader	22
1.2.3. Archeologisch kader	54
1.2.4. Synthese bureauonderzoek.....	64
1.3 Afweging vooronderzoek met ingreep in de bodem.....	65
1.4 Samenvatting voor een gespecialiseerd publiek	65
1.5 Samenvatting voor een niet-gespecialiseerd publiek	66
2. Bronnen	67
3. Lijst van figuren	71

1. Verslag van resultaten van het bureauonderzoek

1.1. Beschrijvend gedeelte

1.1.1. Inleiding

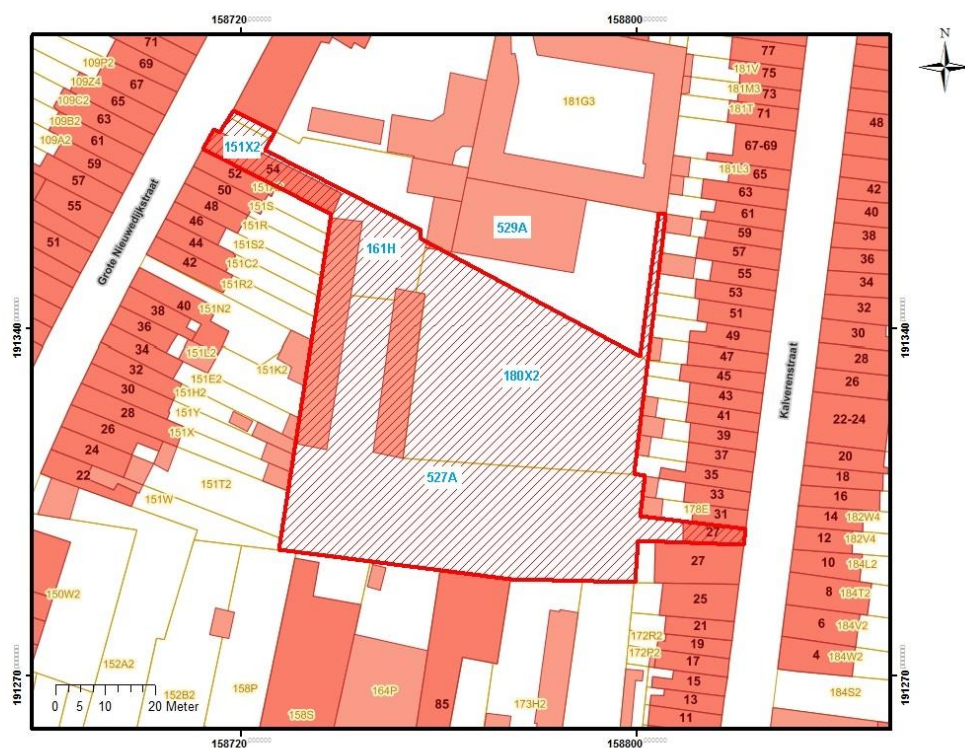
Deze archeologienota werd opgemaakt in het kader van de aanvraag tot stedenbouwkundige vergunning voor de aanleg van een stadspark en een buurtparking in het binnengebied tussen de Grote Nieuwedijkstraat, de Paardenkerkhofstraat, de Kalverenstraat en de Nekkerspoelstraat te Mechelen. Opdrachtgever – en aanvrager van de stedenbouwkundige vergunning – is de stad Mechelen. Het ontwerp is van studiebureau Omgeving.

Deze archeologienota, opgemaakt door de stedelijke dienst Archeologie Mechelen, bevat de resultaten van een uitgebreid bureauonderzoek.

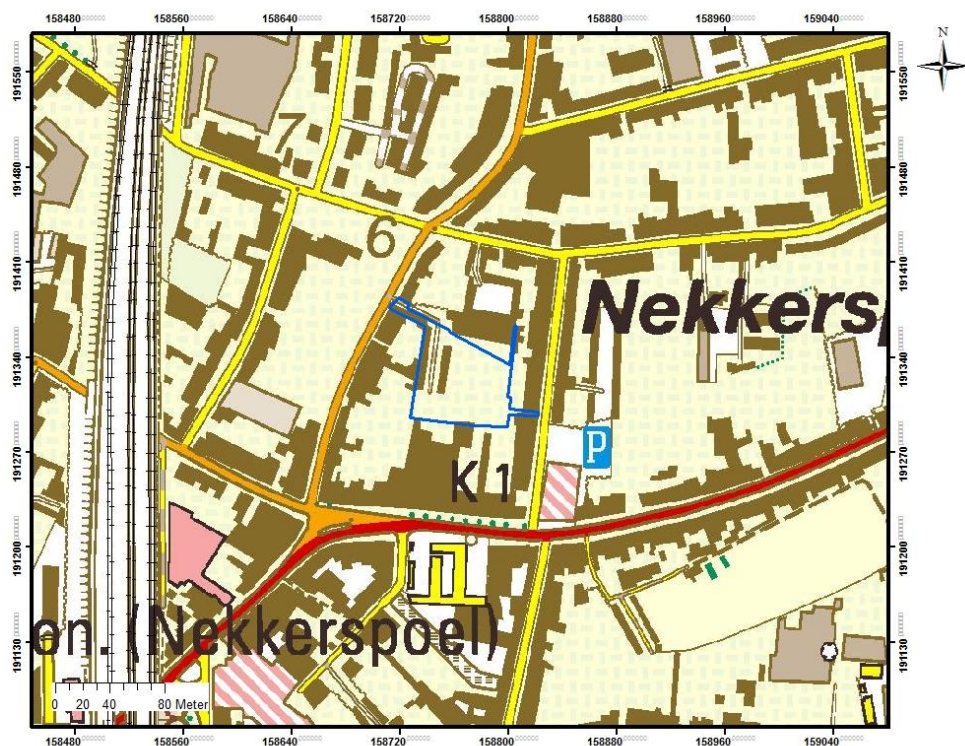
1.1.2. Administratieve gegevens plangebied

Projectcode	2016K30
Wettelijk depot	niet van toepassing
Erkend archeoloog	OE/ERK/Archeoloog/2016/00158 Liesbeth Troubleyn
Begin-en einddatum van het onderzoek	23/11, 22/12
Locatiegegevens	Kalverenstraat 27 - Grote Nieuwedijkstraat 54, 2800 Mechelen
Bounding box	Punt 1 (NW): x=158.712 – y=191.385 Punt 2 (ZO): x=158.823 – y=191.287
Kadastergegevens	Gemeente: Mechelen Afdeling: 02 Sectie: C Percelen: 151X2, 161H, 180X2, 527A, 529A
Oppervlakte plangebied	4500 m ²
Thesaurus	Bureauonderzoek, bodems met sterke menselijke invloed, agrarische complexen, tuinen, late middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd

1.1.3. Situering plangebied op kadasterkaart en topografische kaart

Figuur 1: Kadasterkaart met aanduiding van het plangebied (rood gearceerd) en de betrokken perceelnummers (blauw) (bron: www.geopunt.be, 24 november 2016)

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het plangebied (blauw) (bron: GIS stad Mechelen, 29 november 2016)

1.1.4. Archeologische voorkennis

Binnen het plangebied werd nog geen archeologisch onderzoek uitgevoerd.

1.1.5. Onderzoeksopdracht

1.1.5.1. Aanleiding en procedure

Het decreet van 12 juli 2013 betreffende het onroerend erfgoed, ook gekend als het Onroerenderfgoeddecreet, bepaalt in artikel 5.4.1 dat de vergunningsaanvrager bij bepaalde stedenbouwkundige ingrepen verplicht is om bij zijn aanvraag een bekrachtigde archeologienota toe te voegen. Voor het opstellen van deze archeologienota doet hij een beroep op een erkend archeoloog. Deze archeoloog dient de door hem opgestelde archeologienota ter bekrachtiging in bij het agentschap Onroerend Erfgoed. De bekrachtigde archeologienota wordt vervolgens door de vergunningsaanvrager toegevoegd aan zijn aanvraag en de verlener van de stedenbouwkundige vergunning neemt op zijn beurt het naleven van de bekrachtigde archeologienota en van het Onroerenderfgoeddecreet op als voorwaarde in de vergunning.

Bepaalde werken zijn vrijgesteld van een archeologienota, namelijk:

- wanneer ze geen stedenbouwkundige vergunning behoeven
- in het geval ze niet gepaard gaan met een bodemingreep
- wanneer het plangebied volledig gelegen is binnen een zone die op de GGA-kaart is aangeduid als gebied waar geen archeologie te verwachten is
- als de werken volledig plaatsvinden binnen het gabarit van bestaande lijninfrastructuur
- als de perceeloppervlakte en de oppervlakte van de geplande ingreep te klein zijn (respectievelijk $< 300 \text{ m}^2$ en $< 100 \text{ m}^2$ indien (gedeeltelijk) gelegen binnen een vastgestelde archeologische zone, respectievelijk $< 3000 \text{ m}^2$ en $< 1000 \text{ m}^2$ indien niet (gedeeltelijk) gelegen binnen een vastgestelde archeologische zone)
- in het geval de aanvrager geen publiekrechtelijke rechtspersoon is en het plangebied op het gewestplan niet is aangeduid als woon- of recreatiegebied.

Voor het project dat de stad Mechelen wenst te realiseren aan de Kalverenstraat dient een archeologienota te worden opgemaakt. Voor de geplande werken is immers een stedenbouwkundige vergunning nodig en ze gaan gepaard met een bodemingreep. Het betreft geen lijninfrastructuur. Consultatie van het geoportaal van Onroerend Erfgoed wijst uit dat het plangebied niet is aangeduid op de GGA-kaart als gebied waar geen archeologie te verwachten is en dat het ook geen deel uitmaakt van een vastgestelde archeologische zone. Bijgevolg is een archeologienota verplicht op voorwaarde dat de oppervlakte van de betrokken percelen groter is dan 3000 m^2 en de oppervlakte van de geplande ingreep groter dan 1000 m^2 . Met een totale perceeloppervlakte van 5800 m^2 en een geplande ingreep van 4500 m^2 zijn voor het betreffende project beide voorwaarden vervuld. Het plangebied is op het gewestplan overigens aangeduid als woongebied en de aanvrager is bovendien een publiekrechtelijke rechtspersoon.

In de regel bestaat een archeologienota uit een verlag van resultaten van een bureauonderzoek en een vooronderzoek met ingreep in de bodem, aangevuld met een programma van maatregelen waarin beschreven wordt of, en zo ja, welk vervolgonderzoek hier aangewezen is. In uitzonderlijke gevallen komt de uitvoering van het luik 'vooronderzoek met ingreep in de bodem' te vervallen (bv. wanneer uit het bureauonderzoek voldoende blijkt dat de bodem in het plangebied dermate verstoord is dat er geen archeologie (meer) te verwachten is) of wordt het pas in een latere fase uitgevoerd. Enkel wanneer archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem onmogelijk of juridisch/economisch/maatschappelijk onwenselijk is, kan gekozen worden voor een uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem, na het verlenen van de vergunning.

Vraagstelling met betrekking tot het onderzochte gebied

Het bureauonderzoek probeert een antwoord te formuleren op volgende onderzoeksvragen:

- Wat is de landschapshistoriek van het plangebied?
- Welke gebruiksevolutie kende het terrein?
- Welke archeologische sites zijn gekend in of nabij het plangebied?
- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande ingrepen op eventueel aanwezige archeologische waarden?

1.1.5.2. Randvoorwaarden

Niet van toepassing

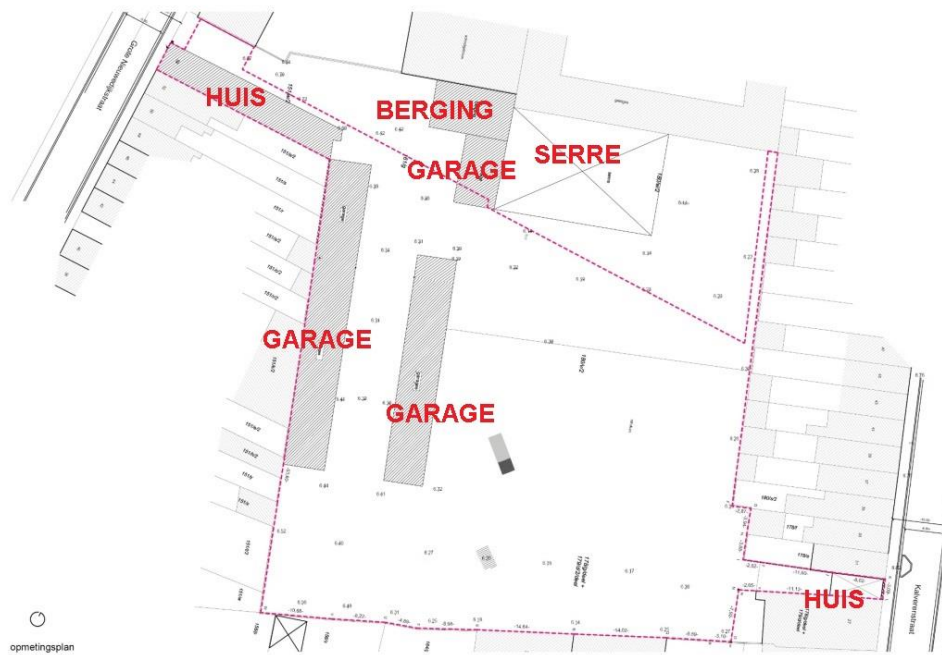
1.1.6. Lokalisatie en beschrijving van de geplande bodemingrepen

Het 4500 m² grote binnengebied werd door de stad Mechelen verworven voor de aanleg van een stadspark en een buurtparking. Het project kadert in het Mechelse parkenplan. Het plangebied bevindt zich in de dichtbevolkte wijk Nekkerspoel. Het betreft het binnengebied gelegen tussen de Grote Nieuwedijkstraat in het westen, de Paardenkerkhofstraat in het noorden, de Kalverenstraat in het oosten en de Nekkerspoelstraat in het zuiden.

Figuur 3: Park Kalverenstraat, ontwerp van studie bureau Omgeving

Op een recent opmetingsplan (zie figuur 4) is ter hoogte van perceel 151X2 en aan de straatzijde van perceel 527A bebouwing aanwezig in de vorm van huizen. Er zijn geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van kelders.

Figuur 4: Binnengebied Kalverenstraat, recent opmetingsplan (bron: stad Mechelen)

De garageboxen ter hoogte van perceel 161H en de achterzijde van perceel 527A en de tegen de Sint-Pietersschool aanleunende berging en serre op perceel 529A (zie figuur 4) zijn inmiddels reeds gesloopt. De vrijgekomen ruimte wordt momenteel gebruikt als tijdelijke buurtparking en als werfzone voor de Sint-Pietersschool (zie figuren 5 en 6).

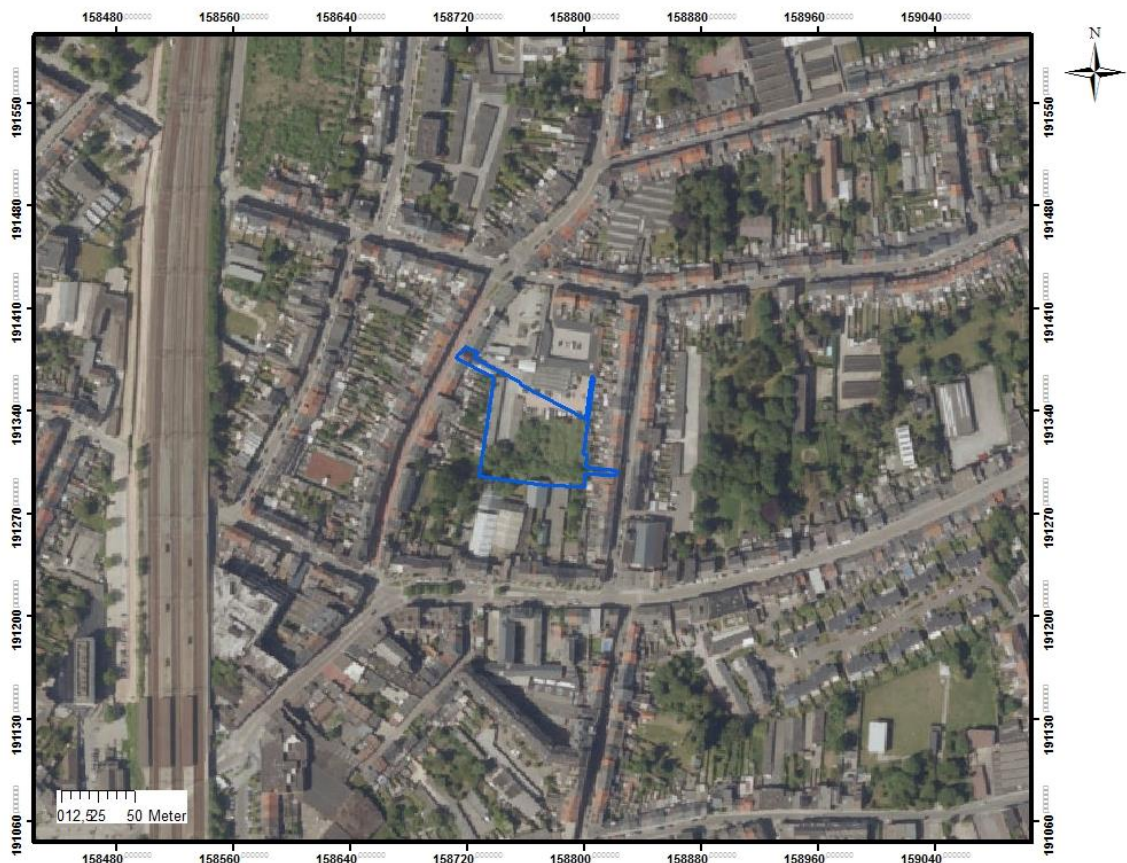
Fig. 5: De westelijke zijde van het plangebied is momenteel ingericht als tijdelijke buurtparking (23 november 2016)

Fig. 6: De noordelijke zijde van het plangebied wordt momenteel gebruikt als werfzone (23 november 2016)

Ook de noordelijke helft van perceel 180X2 was korte tijd in gebruik als buurtparking (zie figuur 7). Voordien werd het perceel, samen met een stuk van perceel 529A, gebruikt als warmoesgrond¹.

¹ GIS stad Mechelen

Figuur 7: Luchtfoto uit 2015 met aanduiding van het plangebied (blauw) (bron: www.geopunt.be)

De zuidelijke helft van perceel 180X2 en het centrale deel van perceel 527A zijn momenteel overwoekerd door stuikgewas (zie figuren 8 en 9).

Fig. 8: De zuidoostelijke hoek van het plangebied is momenteel totaal overwoekerd (23 november 2016)

Fig. 9: Er is een smalle doorgang gemaakt naar de achterzijde van de parochiezaal Sint-Pieter-en-Paul (23 november 2016)

Aan noordelijke zijde is de Sint-Pietersschool gestart met de realisatie van een nieuwbouw, met o.a. een refter, een turnzaal met kleedruimten en sanitair, kleuterklassen en een groene speelruimte die de overgang zal vormen naar het nieuwe park (zie figuur 10).

Figuur 10: Nieuwbouw Sint-Pietersschool, ontwerp van DG architecten

Het park zal aan westelijke zijde toegankelijk zijn via een doorgang naar de Grote Nieuwedijkstraat, aan noordelijke zijde rechtstreeks vanuit de school, aan oostelijke zijde via een doorgang naar de Kalverenstraat en aan zuidelijke zijde vanuit de parochiezaal Sint-Pieter-en-Paul.

Aan westelijke zijde zullen 45 bovengrondse parkeerplaatsen worden aangelegd (zie figuur 3). De rest van het binnengebied zal worden ingericht als stadspark. Naast de gebruikelijke bomen en groen, de paden en het meubilair (zitelementen, verlichting, camera's) zal het park gekenmerkt worden door een zogenaamd 'palenwoud' dat zal fungeren als spelelement (zie figuren 3 en 11). Een gelijkaardige constructie is te zien op de terreinen van be-MINE in Beringen. Elke paal – het zijn er naar schatting een 100-tal – wordt verankerd in de grond. Ten westen van het centrale pad gaat het om lange smalle palen die dicht bij elkaar worden geplaatst en tot een diepte van 1,50 m onder het huidige maaiveld de grond ingehaald. Aan de overzijde van het centrale pad is het een mix van kortere smalle en zeer korte dikke palen. Deze staan verder uit elkaar en gaan slechts 0,50 m diep de grond in. De bomen (49 stuks) zullen worden geplant in kuilen van elk 1 x 1 x 1 m (lxbxh).

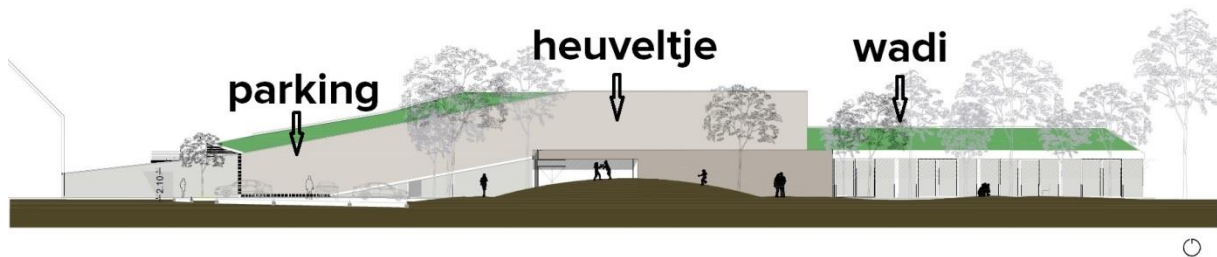
Figuur 11: Het zogenaamde 'palenwoud' langs beide zijden van het centrale pad en de wadi (rechts), ontwerp van studie bureau Omgeving

2100 m² zal worden aangelegd met verharding of halfverharding (toegangen, parking, paden). De bodemingrepen daarvoor zullen tot maximaal 0,60 m onder het maaiveld reiken. Voor de aanleg van het park zal het terrein geherprofileerd worden, met afgravingen tot maximaal 0,60 m diep in het centrale deel (1400 m²) en maximaal 0,30 m diep langs de rand (1000 m²). Ten oosten van het

centrale pad doorheen het park wordt een wadi aangelegd, i.e. een subtiel aanwezige laagte die zorgt voor de tijdelijke opvang van regenwater (zie figuren 3, 11 en 12). Het diepste punt zal zich centraal in de wadi bevinden, op ca. 5,50 m TAW. Met de uitgegraven grond wordt aan de overzijde van het centrale pad een heuveltje gecreëerd van maximaal 1,20 m hoog (zie figuur X).

In de wadi komen de rioolbuizen toe die het regenwater afvoeren van de parkeerplaatsen, van de toegang aan de Grote Nieuwedijkstraat en van de doorgang tussen de nieuwbouw van de school en de tuinen van de huizen aan de Kalverenstraat. Verder krijgt de wadi ook een aansluiting (overstort) op het hoofdrioleringsnet ter hoogte van de toegang aan de Kalverenstraat. In totaal wordt in het plangebied ca. 215 m rioolbuizen aangelegd. De diepte waarop de buizen worden aangelegd, varieert van plaats tot plaats, maar bedraagt nergens meer dan 2 m onder het maaiveld².

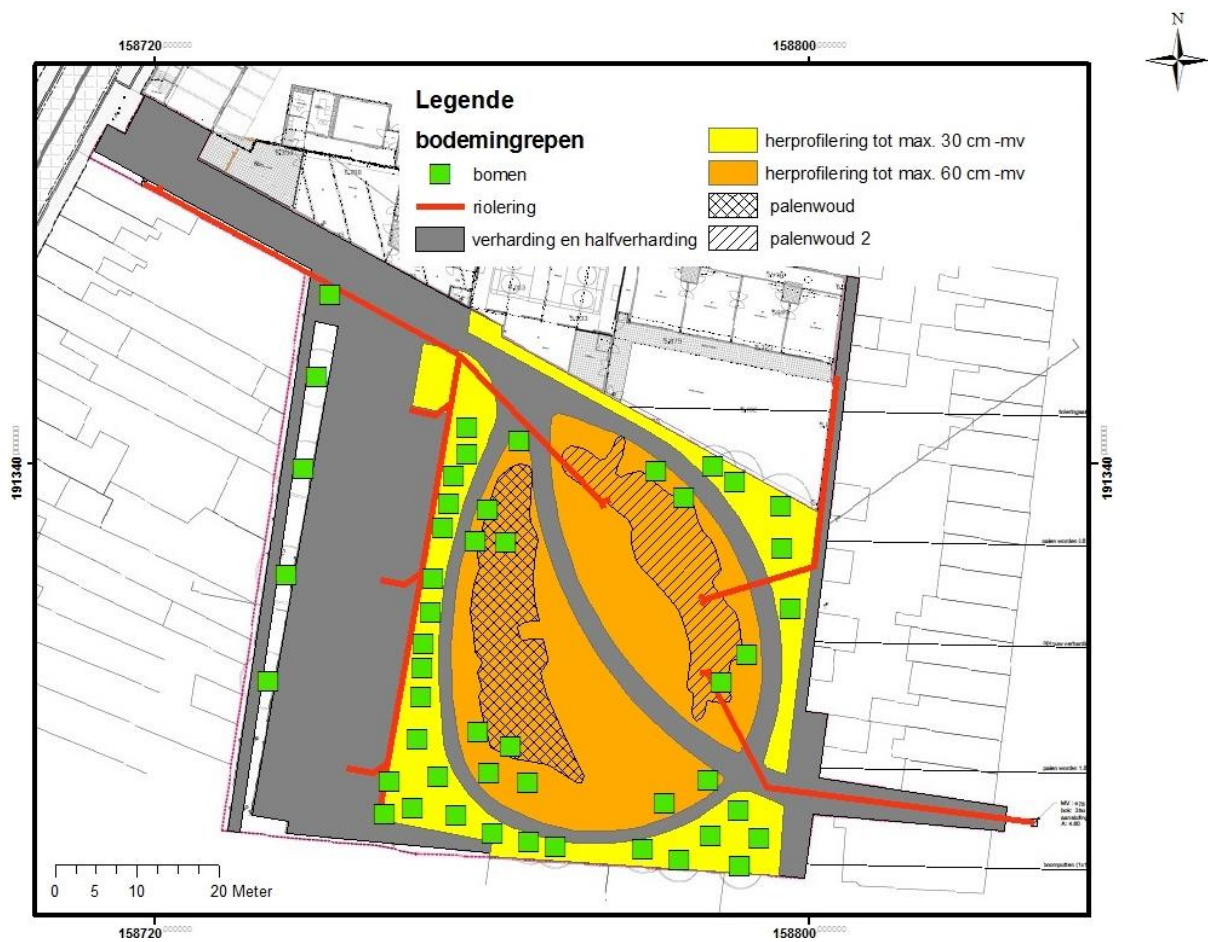
Het grondverzet voor het project zal in totaliteit ca. 3500 m³ bedragen.

Figuur 12: Dwarsdoorsnede van het park Kalverenstraat van west (links) naar oost (rechts), ontwerp van studiebureau Omgeving

Een overzicht van de locaties en de omvang van de geplande bodemingrepen wordt schematisch weergegeven op figuur 13 en in tabel 1.

² Aard en diepte van de ingrepen werden meegedeeld door studiebureau Omgeving

Figuur 13: Overzicht van de locaties van verschillende bodemingrepen, kaart opgemaakt door stedelijke dienst Archeologie Mechelen op basis van het ontwerp van studie bureau Omgeving

Bodemingreep		Oppervlakte/lengte	Diepte van de ingreep onder mv ³
verharding en halfverharding	zonder bijkomende ingrepen	2100 m ²	max. 0,6 m
	met boomplantkuilen		1 m
herprofilering langs de rand	zonder bijkomende ingrepen	1000 m ²	max. 0,3 m
	met boomplantkuilen		max. 1,3 m
herprofilering centraal deel	zonder bijkomende verstoring	900 m ²	max. 0,6 m
	met boomplantkuilen		max. 1,6 m
	met palenwoud (west)	270 m ²	1,5 m
	met palenwoud 2 (oost)	230 m ²	max. 1,1 m
rioleringsbuizen		ca. 215 m	max. 2 m

Tabel 1: Overzicht van de verschillende bodemingrepen met hun omvang

³ mv = maaiveld; hier wordt het bestaande maaiveld bedoeld, vóór herprofilering

1.1.7. Werkwijze en strategie van het vooronderzoek

Uit het vooronderzoek moet blijken wat het archeologisch potentieel is van het plangebied en wat de impact zal zijn van de geplande werken op de eventueel aanwezige archeologische waarden. Een eerste stap daarin is het consulteren van bestaande bronnen tijdens een zogenaamd bureauonderzoek. De bestaande informatie omtrent landschap, archeologie en historische evolutie van het plangebied en zijn omgeving werd samengebracht met de bestaande informatie betreffende de mogelijk reeds aanwezige verstoringen en de geplande ingrepen.

Voor het historisch luik van het bureauonderzoek werd gebruik gemaakt van tekstuele en cartografische bronnen en in een beperkte mate ook van historische literatuur. Historische bronnen bekend uit inventarissen en regesten die in dit bureauonderzoek vermeld worden, werden zoveel mogelijk gecontroleerd naar het origineel en geciteerd in hun originele vorm.

Terwijl de tekstuele bronnen tot ca. 750 jaar teruggaan in de tijd, zijn de oudste cartografische bronnen slechts 450 jaar oud. Reconstructies van oudere toestanden werden zoveel mogelijk gevisualiseerd op de oudste beschikbare kaarten, namelijk de kaart van Jacob van Deventer – o.a. te consulteren in de Koninklijke Bibliotheek van België – en de kaart van Jan van Hanswijck die in de vorm van een vroeg-19de-eeuwse kopie kan geraadpleegd worden in het Stadsarchief Mechelen. Verder werd ook gebruik gemaakt van de kaart van de stad Mechelen en het Mechels district van Van Antwerpen uit 1730, een 20ste-eeuwse facsimile van de kaart van landmeter Everaert uit 1739 en de kaart van Popp uit 1858, alle drie raadpleegbaar in het Stadsarchief Mechelen.

Als ruimtelijk kader werd het historisch bouwblok genomen waarbinnen het plangebied gelegen is. De ontwikkeling ervan wordt toegelicht met behulp van primaire bronnen. Vervolgens wordt de interne geleding van het bouwblok besproken. De reconstructie van dit ruimtelijk kader was een voorwaarde om de historische detailinformatie ruimtelijk te kunnen situeren. De gebruikte kaarten werden in de mate van het mogelijke gegeoreferend. Echter, als bij het georefereren bleek dat de kaart te veel vervormd werd, werd daarvan afgezien.

De Villaretkaart werd geraadpleegd via het zoekplatform Limo. De Ferrariskaart, de Atlas der Buurtwegen en de Vandermaelenkaart werden geconsulteerd via het geoportaal van Onroerend Erfgoed (geo.onroerenderfgoed.be). Voor de recentere periode werd gebruikt gemaakt van de topografische kaarten en luchtfoto's die te consulteren zijn op www.cartesius.be.

Voor het archeologische luik werd gebruik gemaakt van de het geoportaal van Onroerend Erfgoed (geo.onroerenderfgoed.be) en van de Centrale Archeologische Inventaris (cai.onroerenderfgoed.be), gepubliceerde opgravingsrapporten en het ongepubliceerde opgravingsarchief van de stedelijke dienst Archeologie Mechelen.

Voor het onderzoek naar het landschappelijk kader, werd gebruik gemaakt van www.geopunt.be en doorverwijzingen naar dov.vlaanderen.be en www.milieuinfo.be, alsook het GIS-platform van de stad Mechelen.

De Sint-Pietersschool/DA architecten, studiebureau Omgeving en de dienst Natuur- en Groenontwikkeling van de stad Mechelen bezorgden de bouw-, ontwerp- en opmetingsplannen. Op basis van de door studiebureau Omgeving aangeleverde informatie kon een gedetailleerd beeld verkregen worden van de locaties en de omvang van de geplande bodemingrepen.

In het assessmentrapport worden landschap, historisch kader en archeologische voorkennis apart besproken. Daarna worden deze gegevens met elkaar gecombineerd in 'Synthese bureauonderzoek'.

1.2. Assessment bureauonderzoek

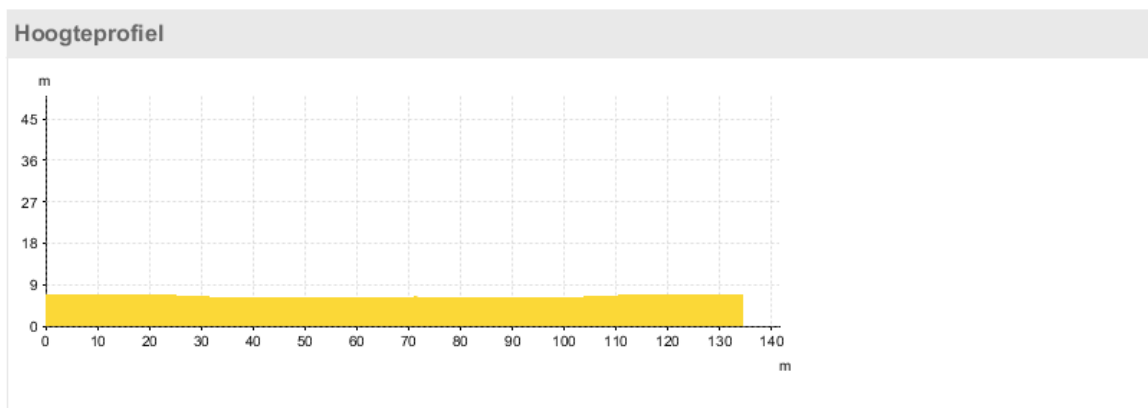
1.2.1. Landschappelijk kader

Het plangebied bevindt zich in de dichtbebouwde wijk Nekkerspoel, op het grondgebied van de stad Mechelen, ten oosten van de historische stadskern. Het betreft het binnengebied gelegen tussen de Grote Nieuwedijkstraat in het westen, de Paardenkerkhofstraat in het noorden, de Kalverenstraat in het oosten en de Nekkerspoelstraat in het zuiden. Het bouwblok wordt aan straatzijde gekenmerkt door aaneengesloten bebouwing.

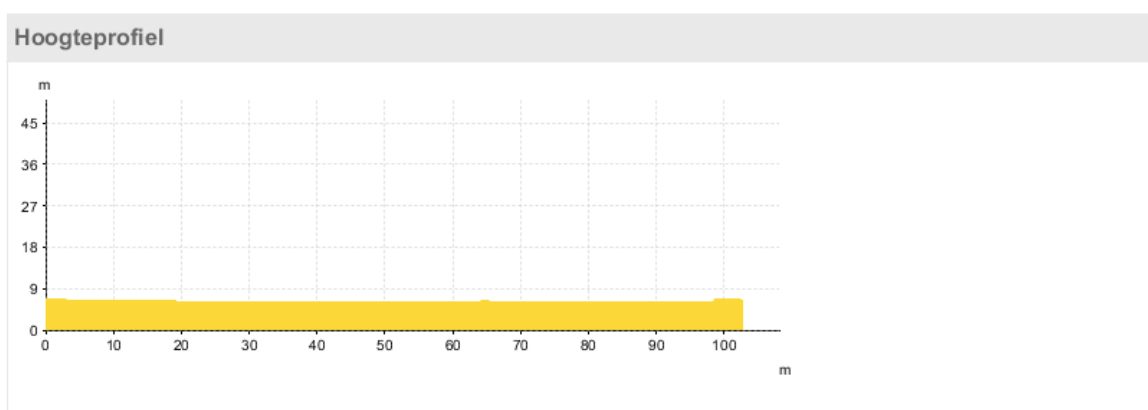

Figuur 14: Orthofoto van 2014 met aanduiding van het plangebied (blauw) (bron: GIS stad Mechelen)

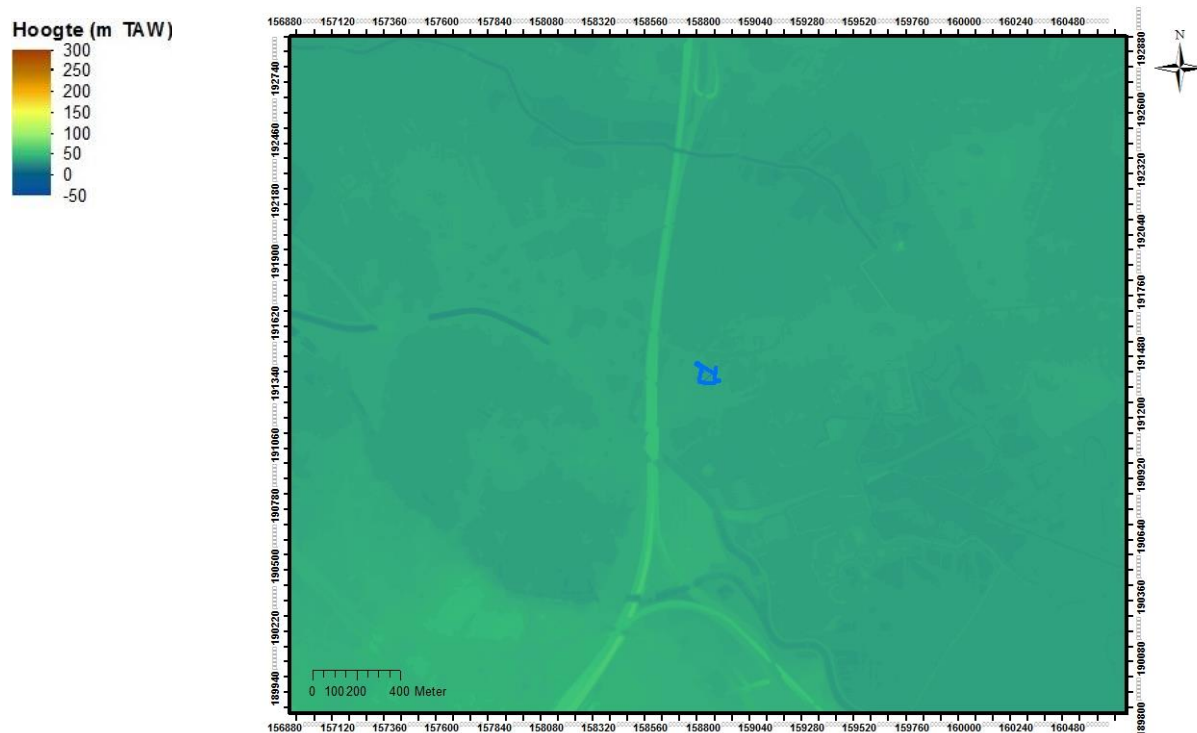
Het plangebied ligt op 6,10 tot 6,90 m TAW. Het diepste punt bevindt zich centraal in het plangebied, de hoogste punten bevinden zich ter hoogte van de toegangen aan de Kalverenstraat en de Grote Nieuwedijkstraat. Het binnengebied ligt dus iets lager dan de omliggende straten.

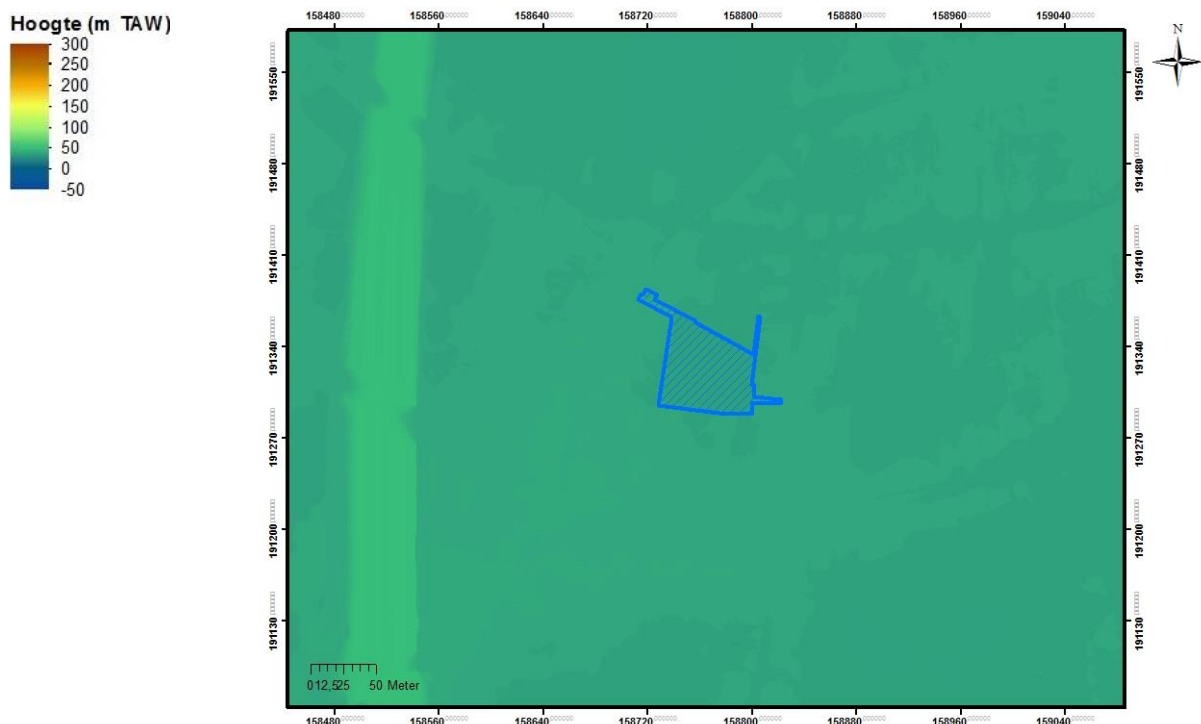
Figuur 15: Hoogteverloop van het terrein van NW naar ZO (bron: www.geopunt.be, 29 november 2016)

Figuur 16: Hoogteverloop van het terrein van ZW naar NO (bron: www.geopunt.be, 29 november 2016)

Figuur 17: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, digitaal terreinmodel 1m met aanduiding van het plangebied in het blauw (bron: www.geopunt.be, 24 november 2016)

Figuur 18: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, digitaal terreinmodel 1m met aanduiding van het plangebied in het blauw, detail (bron: www.geopunt.be, 24 november 2016)

Het plangebied is gesitueerd in de zandstreek en ligt in de oostelijke uitloper van de Vlaamse Vallei. De Vlaamse Vallei ontstond tijdens het pleistoceen als gevolg van de lage zeespiegel en de erosie door het rivierstelsel dat in die periode in westelijke richting afwaterde. Op die manier ontstond een langgerekt, oost-west gericht dal dat de Vlaamse Vallei wordt genoemd. Aan het einde van de voorlaatste ijstijd, ca. 100.000 jaar geleden, smolten de ijskappen en steeg de zeespiegel. De zee drong toen diep de Vlaamse Vallei binnen, tot aan de mondingen van de Dender en de Zenne en tot bijna in Mechelen. Tenslotte, nadat de zee zich weer had teruggetrokken, eindigde de ontstaansgeschiedenis van de Vlaamse Vallei tijdens het Weichselien, met bij het begin van deze laatste fase nog uitschurings- en hellingsprocessen gevolgd door een volledige opvulling⁴.

Op de Tertiair geologische kaart (1/50.000; zie figuur 19) staat het plangebied aangegeven als Formatie van Zelzate - Lid van Ruisbroek. Omtrent de ouderdom van de Formatie van Zelzate bestaat er nog enige twijfel alhoewel men doorgaans opteert voor de overgangperiode tussen het Eoceen en het Oligoceen⁵. Het lid van Ruisbroek kenmerkt zich door groengrijs tot grijsbruin zand en is sterk fossielhoudend (soms grote oesterschelpen)⁶.

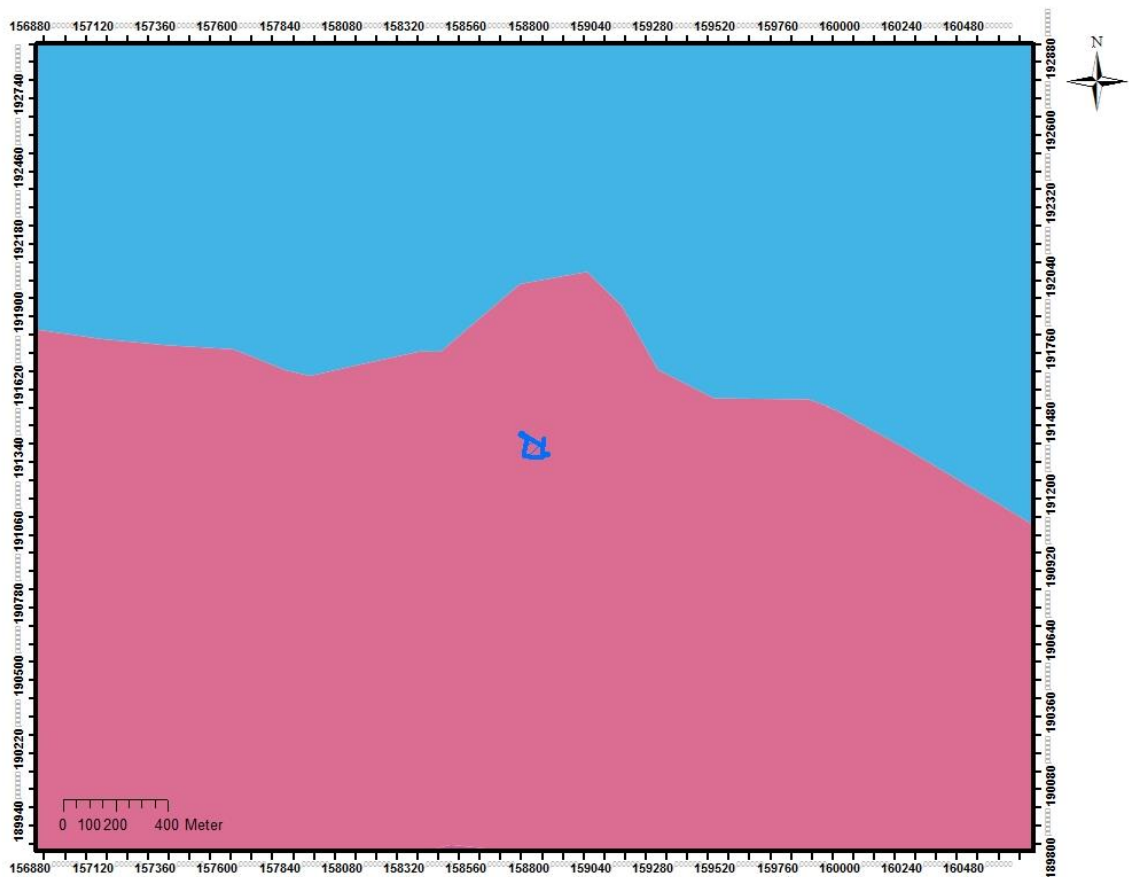
Ten noorden van het plangebied wordt het tertiair substraat gevormd door het Lid van Belsele-Waas, onderdeel van de Formatie van Boom. Hierbij gaat het om grijsgroen zeer fijn zand, kleihoudend tot grijze klei, silthoudend, gebioturbeerd, kalkhoudende horizonten en glauconiet- en glimmerhoudend⁷.

⁴ Bogemans 1996: 6-7

⁵ Bogemans 1996: 11

⁶ www.geopunt.be

⁷ www.geopunt.be

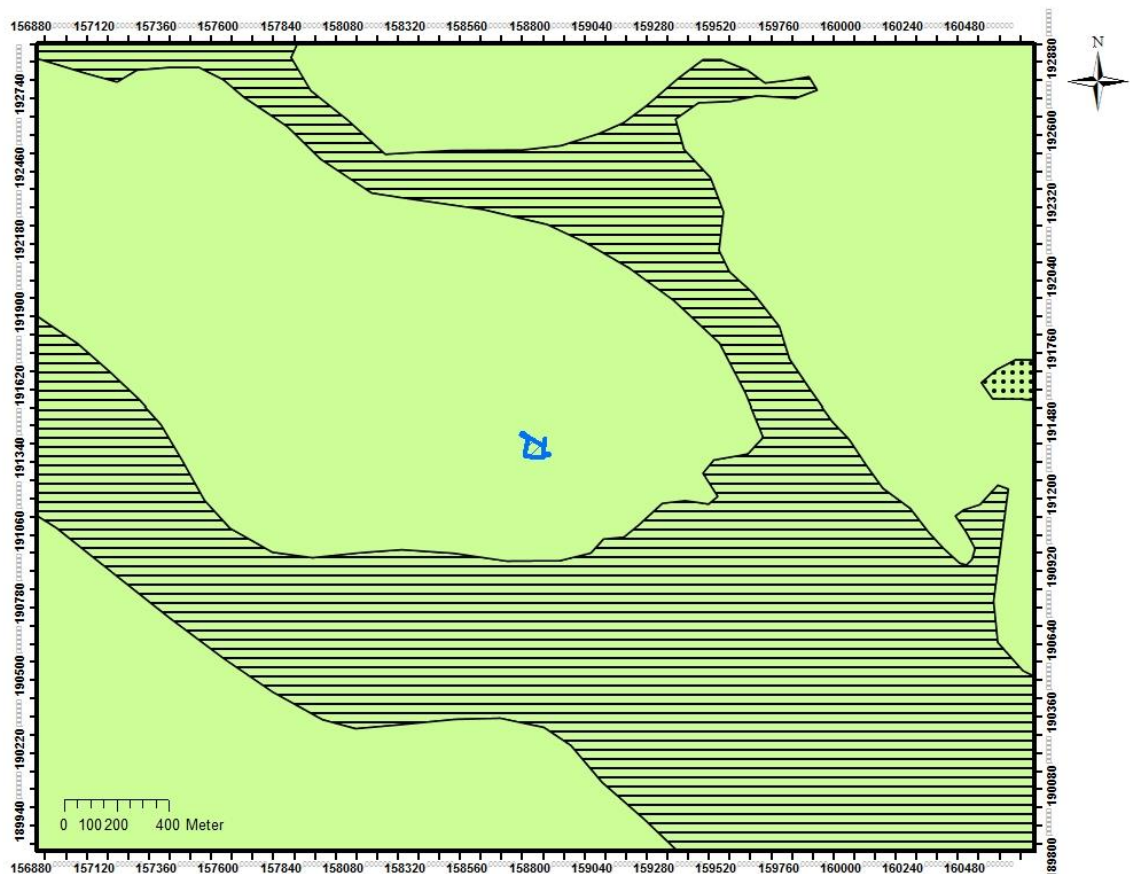

Figuur 19: Tertiair geologische kaart (1/50.000) met aanduiding van het plangebied in het blauw, Lid van Ruisbroek in het roze en Lid van Belsele-Waas in het lichtblauw (bron: www.geopunt.be, 24 november 2016)

Op de Quartair geologische kaart (1/200.000; zie figuur 20) staat het plangebied aangegeven als '3', wat betekent dat zich bovenop de Pleistocene sequentie geen Holocene en/of Tardiglaciale afzettingen bevinden. In het plangebied komen mogelijk eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) of het Vroeg-Holocene (**ELPw**) en/of hellingsafzettingen van het Quartair (**HQ**) voor. Op grotere diepte bevinden zich fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) (**FLPw**)⁸.

Het plangebied maakt deel uit van een strook land, gevat tussen enerzijds de Dijle en anderzijds een aftakking van de Dijle die lokaal de Vrouwvliet wordt genoemd. Beide waterlopen worden op de Quartair geologische kaart gemarkeerd door de aanwezigheid van Holocene en/of Tradiglaciale fluviatiele afzettingen (3a).

⁸ www.milieuinfo.be

3		3a	
ELPw en/of HQ	*	FH	
FLPw		ELPw en/of HQ	*
		FLPw	◇

* De karteereenheid is mogelijk afwezig.

ELPw Eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen; zand tot zandleem in het noordelijke en centrale gedeelte van Vlaanderen; silt (loess) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen.

HQ Hellingsafzettingen van het Quartair.

FLPw Fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen).

* De karteereenheid is mogelijk afwezig.

◇ De karteereenheid ontbreekt mogelijk in sommige delen van de beekvalleien buiten de Vlaamse Vallei en haar uitlopers.

FH Fluviatiele afzettingen (organochemisch en perimarien inclus), afzettingen van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan).

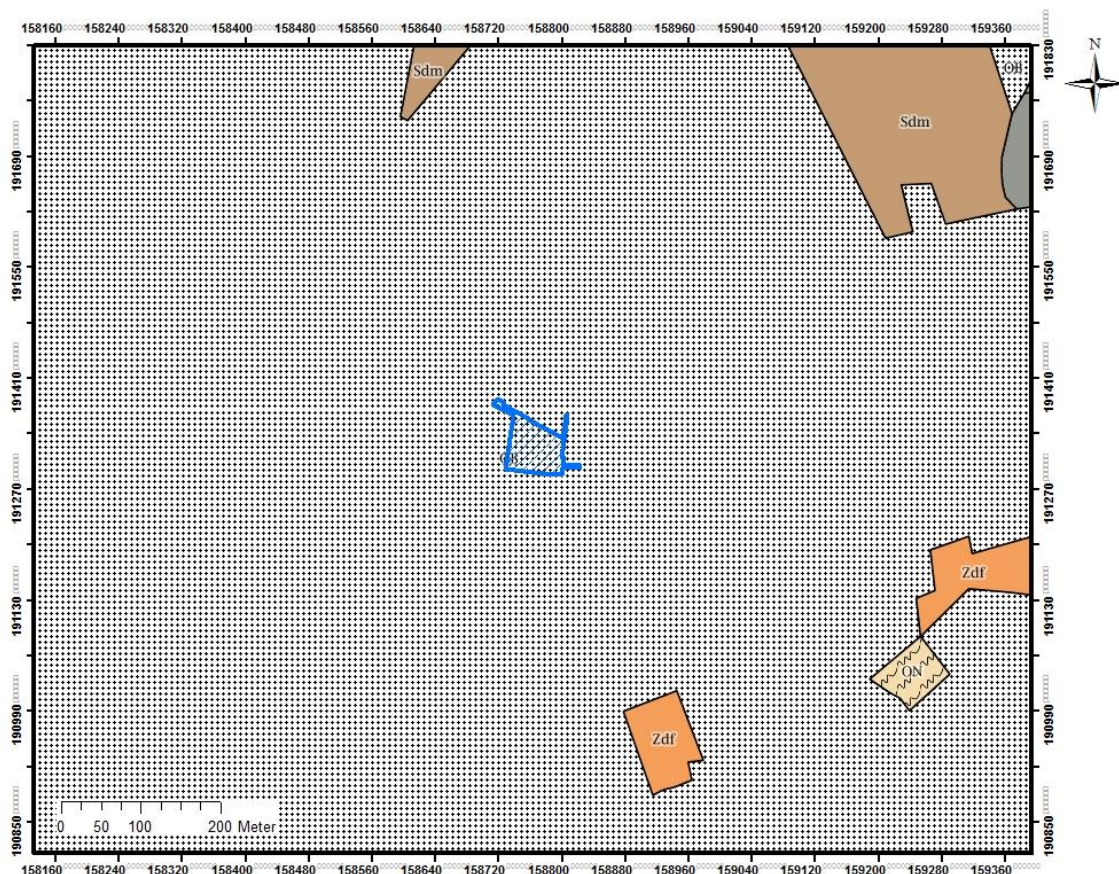
ELPw Eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen; zand tot zandleem in het noordelijke en centrale gedeelte van Vlaanderen; silt (loess) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen.

HQ Hellingsafzettingen van het Quartair.

FLPw Fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen).

Figuur 20: Quartair geologische kaart (1/200.000) met aanduiding van het plangebied in het blauw (bron: www.geopunt.be, 24 november 2016)

Op de bodemkaart (zie figuur 21) staat het plangebied aangeven als 'OB', wat staat voor bebouwde zone. In de ruimere omgeving van het plangebied vinden we ten noorden voornamelijk Sdm- (matig natte lemig zandbodem met dikke antropogene humus A horizont) en in mindere mate Zcm-bodems (matig droge zandbodem met dikke antropogene humus A horizont), en ten zuiden Zdf-bodems (matig natte zandbodem met weinig duidelijke ijzer en/of humus B horizont).

Figuur 21: Bodemkaart met aanduiding van het plangebied in het blauw, bebouwde zones (OB) met kruis-arcering, Sdm-bodems in het bruin, Zcm-bodems in het grijs en Zdf-bodems in het oranje (bron: www.geopunt.be, 24 november 2016)

Vermoedelijk vindt het plangebied eerder aansluiting bij de gebieden ten noorden, die zoals gezegd gekenmerkt worden door de aanwezigheid van een dikke antropogene humus A horizont. Bodems een dikke antropogene humus A horizont worden vaak ook wel plaggenbodems genoemd. Plaggenbodems zijn vanaf de late middeleeuwen ontstaan op oude landbouwgronden in de zandstreek. Als gevolg van de intensivering van de landbouw werd de vruchtbaarheid van de zandige akkers bevorderd door bemesting met onder andere plaggen uit de potstal en stadsafval. Door eeuwenlange bemesting ontstonden akkers met een dik humeus dek. Ook lager gelegen en minder vruchtbare delen van het landschap konden op die manier in cultuur worden gebracht. De dikte van een plaggendeak varieert van ca. 50 tot meer dan 100 cm. Na de overschakeling naar kunstmest aan het einde van de 19de eeuw is de plaggenbemesting in onbruik geraakt⁹.

Bij een visuele inspectie van het plangebied door de stedelijke dienst Archeologie Mechelen op 23 november 2016 werd in de bouwput van de nieuwbouw voor de Sint-Pietersschool, langs de noordelijke rand van het plangebied, een dergelijke dikke antropogene humus A horizont vastgesteld (zie figuren 22 en 23). De precieze dikte van deze horizont kon niet worden nagegaan, maar het lijkt erop dat het gaat om een pakket van zowat een meter dik. Het is ook niet duidelijk of het om een klassiek plaggendeak gaat dan wel om een andersoortige ophoping met humeus materiaal. De aanwezigheid van een dikke antropogene humus A horizont is bepalend voor het archeologisch potentieel, aangezien deze de afgelopen decennia en eeuwen een buffer heeft gevormd voor eventueel onderliggende grondsporen. De afgedekte sporen zijn daardoor vaak zeer goed bewaard. Die bufferfunctie geldt trouwens ook in het licht van toekomstige bodemingrepen. Als de dikke

⁹ Robberechts 2004: 16

antropogene humus A horizont dieper reikt dan de geplande ingrepen, dat is een behoud *in situ* van de eventueel aanwezige grondsporen een reële optie.

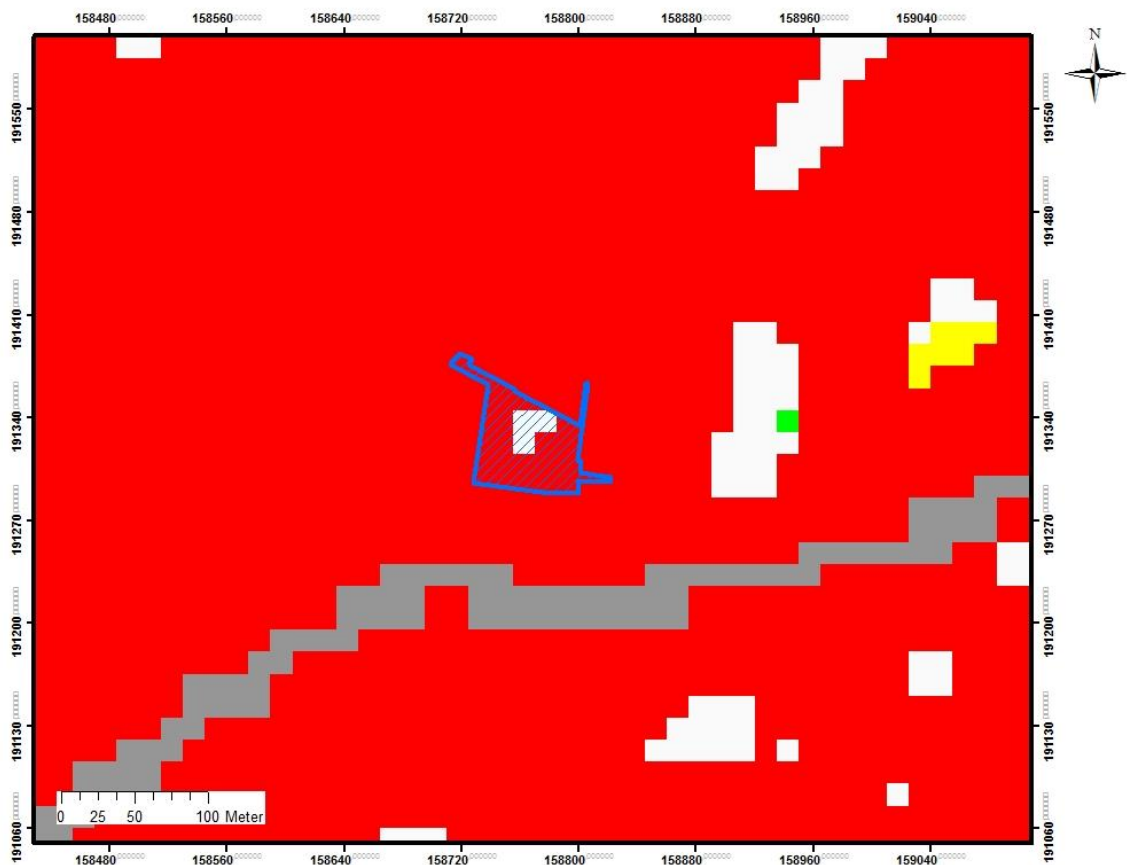
Figuur 22: Zicht op de bodemopbouw in de bouwput van de nieuwbouw voor de Sint-Pietersschool (23 november 2016)

Figuur 23: Zicht op de bodemopbouw in de bouwput van de nieuwbouw voor de Sint-Pietersschool, detail (23 november 2016)

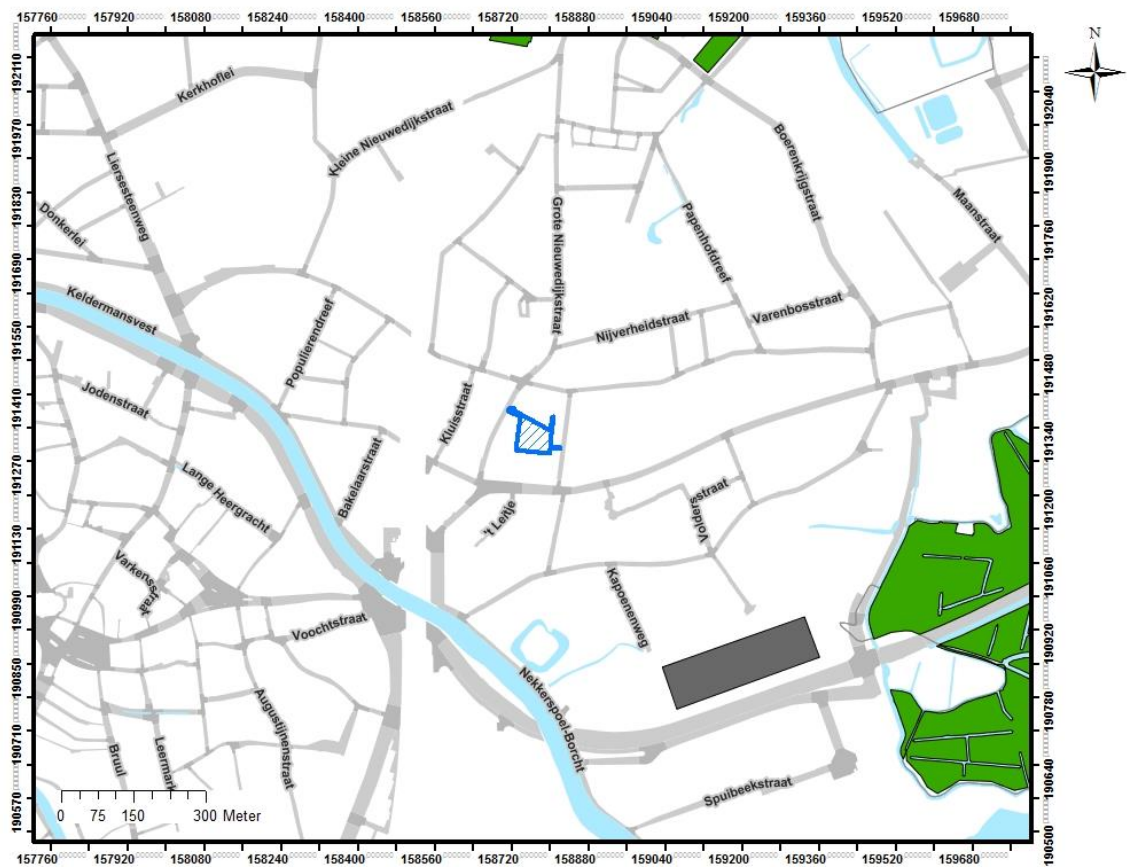
Een podzolbodeme werd voorsnog niet opgemerkt, maar gezien de aanwezige zandige afzettingen – zoals aangeduid op de Quartair geologische kaart (zie figuur 20) – zijn dergelijke natuurlijke bodems hier wel te verwachten. Podzolbodems zijn prehistorische bodems die zich gevormd hebben in zandgrond en gekenmerkt worden door een opvallende gelaagdheid: bovenaan een zwarte laag, daaronder een witte, vervolgens een bruine en tenslotte het gele zand. De zwarte laag is de humusrijke toplaag die ooit de oppervlakte van een bos- of heidelandschap vormde. Door verzuring van de bodem werden de mineralen in de humuslaag opgelost in het regenwater en door infiltratie dieper de bodem ingevoerd. De witte laag is de uitlogingshorizont waaruit nagenoeg alle mineralen verdwenen zijn. De bruine laag is de aanrijingshorizont waarin de opgeloste mineralen weer zijn afgezet. Het gele zand heeft nog de kleur van het oorspronkelijke moedermateriaal waarin de bodem zich gevormd heeft. De aanwezigheid van een intacte podzolbodem is meestal een belangrijke indicatie voor de goede bewaring van eventuele steentijd artefactensites.

Op de bodemgebruikskaart (zie figuur 24) is het plangebied grotendeels aangegeven als ‘Andere bebouwing’, wat betekent dat het grootste deel van het gebied bedekt wordt door structuren: gebouwen, wegen en artificiële oppervlakten met groene oppervlakten en open bodem (tussen 30 en 80 % is verhard). Het binnengebied is aangeduid als ‘Akkerbouw’, wellicht verwijzend naar het gebruik als tuingrond.

Figuur 24: Bodemgebruikskaart met aanduiding van het plangebied in het blauw, (andere) bebouwing in het rood en akkerbouw (of tuinbouw) in het wit. De Nekkerspoelstraat of N15A is in het grijs aangeduid als gewestweg (bron: www.geopunt.be, 24 november 2016)

Op de bodemerosiekaart (zie figuur 25) is het plangebied blanco gelaten. Ver ten noorden en ten oosten van het plangebied zijn bepaalde zones gekarteerd als 'Verwaarloosbaar'. De zone van de Nekkerhal is aangeduid als 'Niet van toepassing'.

Figuur 25: Bodemerosiekaart met aanduiding van het plangebied in het blauw, de percelen waar de potentiële erosie verwaarloosbaar is in het groen en de percelen waar de potentiële erosie niet van toepassing is in het grijs (bron: www.geopunt.be, 24 november 2016)

De geomorfologische kaart is niet beschikbaar voor het plangebied.

1.2.2. Historisch kader

1.2.2.1. Algemeen

Ten noordoosten van de laatmiddeleeuwse stadskern van Mechelen ligt de wijk Nekkerspoel. De naam verwijst naar de laatmiddeleeuwse nederzetting Nekkerspoel, voor het eerst vermeld in 1234. Ondanks de geringe afstand tot Mechelen ontwikkelde Nekkerspoel zich in de 13de eeuw als een autonome kern, met het statuut van afzonderlijke parochie en heerlijkheid en bestuurd door een eigen schepenbank. De vestiging van een klooster van een bedelorde, de aanwezigheid van begijnen en een Vleeshuis kunnen beschouwd worden als typisch stedelijke kenmerken. In de late 13de eeuw werd de nederzetting dan ook omschreven als een stad ('le vile de Neckerspoule').

Begin 14de eeuw verloor de nederzetting aan status door de verhuis van het karmelietenklooster naar een locatie binnen de Mechelse stadskern en door de afschaffing van de schepenbank van Nekkerspoel. Aan de densiteit van de bebouwing veranderde dit waarschijnlijk weinig. Wat wel een zware impact had, waren de godsdienstoorlogen. Tussen mei 1576 en mei 1577 werd het grootste deel van de huizen van Nekkerspoel verwoest. Volgens een bron uit 1609 emigreerde na de verwoesting een groot deel van de bewoners naar Engeland. Van de laatmiddeleeuwse nederzetting is vandaag bovengronds enkel het stratenpatroon grotendeels bewaard.

Na de verwoestingen kreeg het gebied een landbouwfunctie. In het midden van de 18de eeuw was Nekkerspoel nog steeds spaarzaam bebouwd, voornamelijk langs de Nekkerspoelstraat. Vanaf het midden van de 19de eeuw kende Nekkerspoel echter een heropleving, met als gevolg dat het gebied terug verstedelijkte tegen het einde van de eeuw¹⁰.

Het plangebied situeert zich binnen een historisch bouwblok, dat wordt begrensd door de Paardenkerkhofstraat, de Kalverenstraat, de Nekkerspoelstraat en de Grote Nieuwedijkstraat. Dit bouwblok is herkenbaar op de plattegrond van Mechelen door Jacob van Deventer (1550-1565)¹¹. De kaart toont de situatie voor de troebelen in 1576-78.

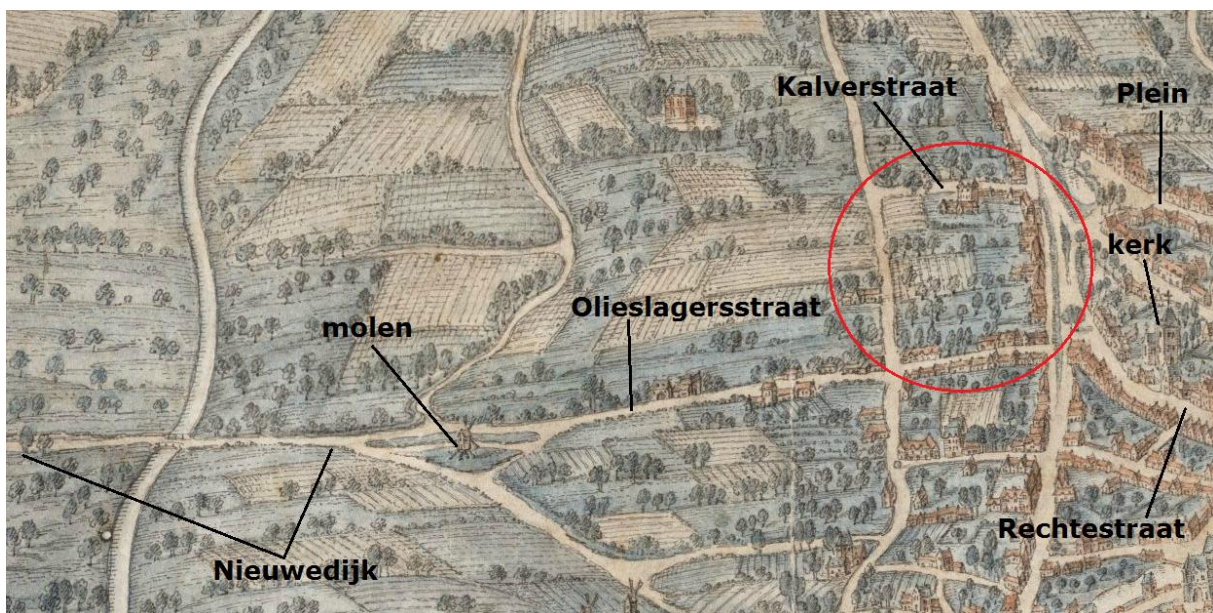
¹⁰ Ongepubliceerde nota stedelijke dienst Archeologie Mechelen

¹¹ Koninklijke Bibliotheek van België, <http://lucia.kbr.be/mapview/index.php?image=/deventer/1588420.imgf>

Figuur 26: Koninklijke Bibliotheek van België, Plattegrond van Mechelen door Jacob van Deventer (1550-1565), met aanduiding van het bouwblok en enkele middeleeuwse topografische elementen

Het bouwblok is eveneens herkenbaar op de kaart van Jan van Hanswijck van 1576¹².

Figuur 27: Stadsarchief Mechelen, Plattegrond van Mechelen door Jan van Hanswijck (1576), kopie door Jan-Baptist De Noter (1812), met aanduiding van het bouwblok in het rood en enkele middeleeuwse topografische elementen in het zwart

Op de kaart van Jacob van Deventer is een vrijwel aaneengesloten bebouwing zichtbaar langs de huidige Nekkerspoelstraat en de Grote Nieuwedijkstraat.

Figuur 28: Koninklijke Bibliotheek van België, Plattegrond van Mechelen door Jacob van Deventer (1550-1565), detail, met aanduiding van het bouwblok in het rood en de Kalverenstraat

¹² Stadsarchief Mechelen, Fonds Iconografie, nr. C 6920. <http://www.beeldbankmechelen.be/>, fotonummer SME001001846

De kaart van Jan van Hanswijck toont eveneens een vrijwel aaneengesloten bebouwing langs de huidige Nekkerspoelstraat en de Grote Nieuwedijkstraat. Op de kaart van van Hanswijck is echter ook nog een groot gebouw te zien in de huidige Kalverenstraat. Het gebouw staat niet aan de straatkant, maar in het midden van een groot vierkant perceel.

Figuur 29: Stadsarchief Mechelen, Plattegrond van Mechelen door Jan van Hanswijck (1576), kopie door Jan-Baptist De Noter (1812), detail, met aanduiding van het bouwblok in het rood en de Kalverenstraat

1.2.2.2. Kalverenstraat

De oostgrens van het bouwblok wordt gevormd door de Kalverenstraat. De Kalverenstraat is een van de weinige straten van Nekkerspoel die haar middeleeuwse naam behouden heeft. Ze wordt voor het eerst vermeld in een historische bron van 1329¹³ (*calf strate*). Het eerste lid van de straatnaam verwijst naar het jong van het huisrond. Vanaf 1335¹⁴ komt het eerste lid van de naam in het meervoud voor (*calverstrate*), wat al in de 14de eeuw de meest gebruikelijke spelling wordt. De huidige naam *Kalverenstraat* is een alternatieve meervoudsvorm, die in Mechelen voor het eerst in 1587¹⁵ voorkomt. In de bevolkingstelling van 1796¹⁶ wordt de straat vermeldt als *Rue des Vaux*.

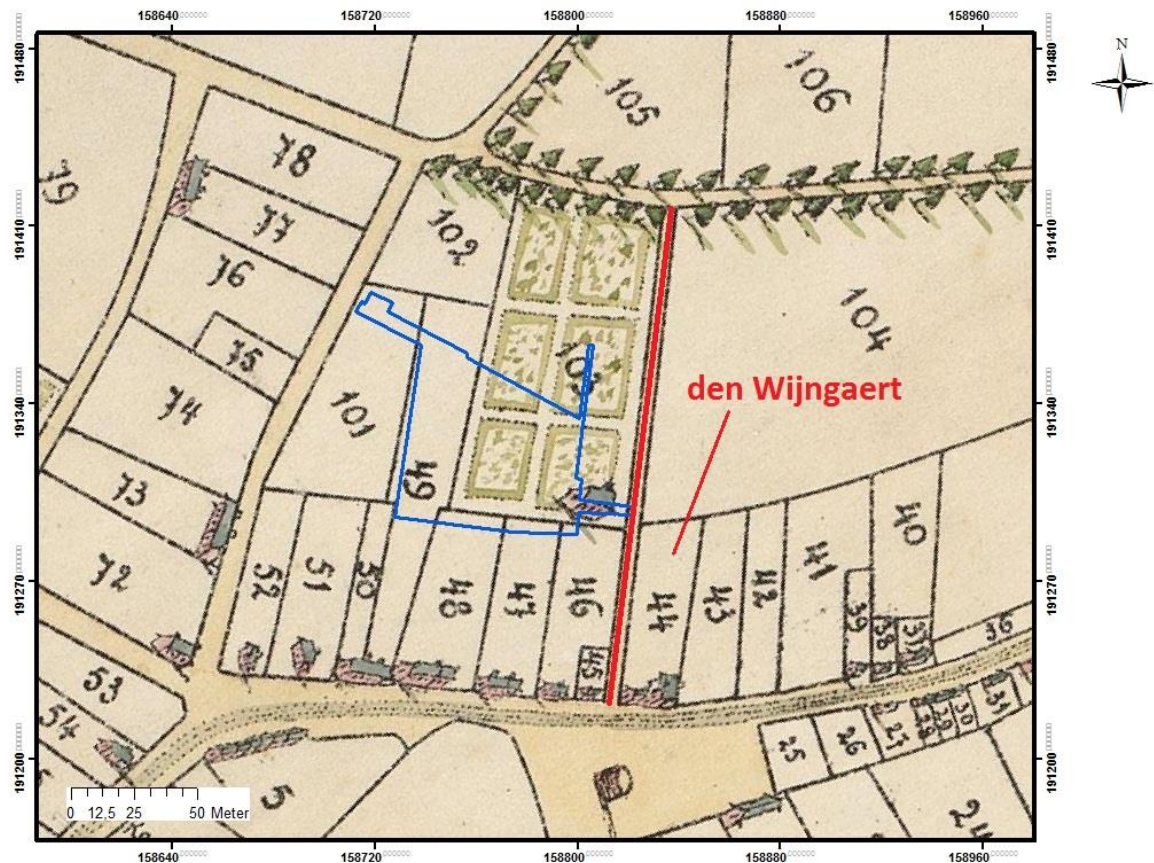
¹³ Stadsarchief Mechelen, Fonds OCMW, nr. 9087a, Cijnsboek van het Gasthuis van Sint Juliaan (1329), fol. 6r

¹⁴ Van Caster 1975: 314

¹⁵ Meutermans 2008a: 114

¹⁶ Stadsarchief Mechelen, Bevolkingstelling 1796

26

Figuur 31: Stadsarchief Mechelen, Kadasterkaart van het gehucht Nekkerspoel (1739, facsimile 20ste eeuw), met aanduiding van de Kalverenstraat en de herberg 'de Wijngaard' in het rood en het plangebied in het blauw

De Kalverenstraat was een smalle straat. Op de kaart van de Atlas der Buurtwegen van 1841²⁰ varieert haar breedte tussen 4,8 en 5,9 meter. Een opmerkelijk gegeven is de vermelding van een draaiboom in de Kalverenstraat. Een draaiboom is een 'afsluitboom die in horizontale richting draaibaar is'²¹. De vermelding van deze draaiboom in 1384²² geeft ondubbelzinnig de locatie weer (*in de Calverstrate aen den Drayboem*) en vermeldt de herstelling van twee sloten op kosten van de stad. Waarschijnlijk werd deze draaiboom al vermeld in 1361²³ als de *ameyde te Neckerspoele*. Een bron uit 1432²⁴ situeert de draaiboom tegenover de Plein (*in Neckerspoele ultra planiciem prope repagulum dictum Ameye*). De draaiboom wordt nog vermeld in 1554²⁵. In 1584²⁶ wordt uitzonderlijk gesproken van de *Drayboomstraete* te Nekkerspoel. Waarschijnlijk werd daarmee de Kalverenstraat bedoeld. Een draaiboom kan verschillende functies hebben. Bij een poort of uitvalsweg werden draaibomen gebruikt in het kader van de tolheffing. De Kalverenstraat is echter geen uitvalsweg. Gezien de naam van de straat is de draaiboom waarschijnlijk bedoeld om kalveren (en bij uitbreiding runderen) door te laten en ander verkeer te weren.

²⁰ www.geopunt.be, Atlas der Buurtwegen (1841)

²¹ <http://gtb.inl.nl/>, WNT, modern lemma 'draaiboom'

²² Stadsarchief Mechelen, Fonds Berlemont, map 157, p. 33

²³ Stadsarchief Mechelen, Fonds Berlemont, map 157, p. 33

²⁴ Stadsarchief Mechelen, Fonds Berlemont, map 157, p. 33

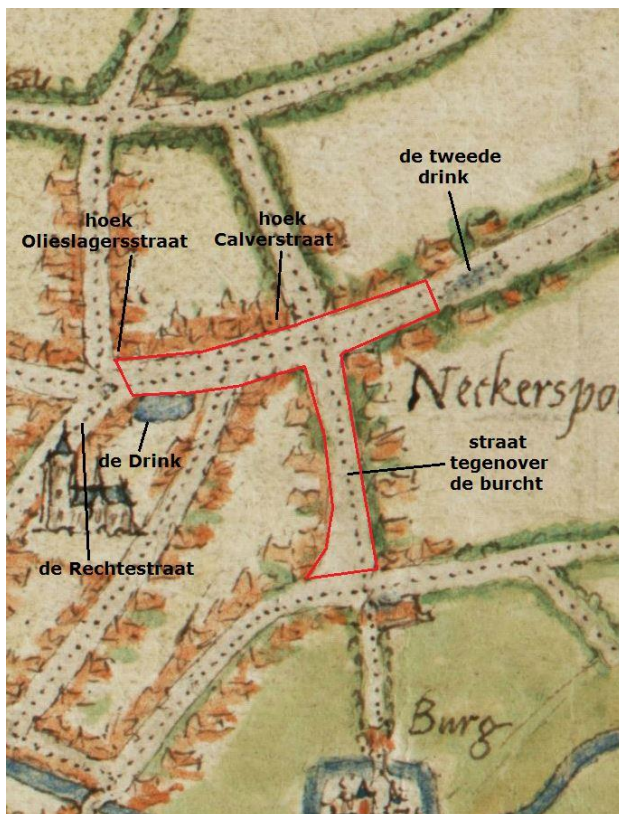
²⁵ Meutermans 2006: 68

²⁶ Hendrickx 2007: 63

1.2.2.3. Nekkerspoelstraat

De zuidgrens van het bouwblok wordt gevormd door de Nekkerspoelstraat. In de 16de eeuw werd dit stuk van de Nekkerspoelstraat gezien als een onderdeel van 'de Plein'. De Plein wordt vermeld vanaf 1367²⁷ (*den pleine te effene voer de borch*). In het Middelnederlands betekent plein meestal nog 'open vlakte', zoals nu nog het Engelse woord *plain*. Af en toe wordt het woord in het Middelnederlands al gebruikt in zijn hedendaagse betekenis, namelijk om een 'open ruimte in de bebouwde kom' mee aan te duiden²⁸. In Nekkerspoel is duidelijk de jongere betekenis van toepassing.

De begrenzing van de Plein kan worden nagegaan op basis van 16de-eeuwse bronnen. In 1583²⁹ wordt een erf gesitueerd op de Plein, in de straat tegenover de Burcht. In 1585³⁰ wordt een erf gesitueerd op de Plein, tegenover de Tweede Drink. In 1587³¹ wordt een erf gesitueerd op de Plein, tegenover de Rechtestraat. Eveneens in 1587³² wordt een erf gesitueerd bij de Plein, tegenover de Drink. In 1590³³ wordt een erf gesitueerd op de Plein, op de hoek van de Kalverenstraat. In 1592 wordt een erf gesitueerd bij de Plein, op de hoek van de Olieslagersstraat³⁴. Op basis van deze aanwijzingen kan de Plein ruwweg worden gereconstrueerd.

Figuur 32: Koninklijke Bibliotheek van België, Plattegrond van Mechelen door Jacob van Deventer (1550-1565), detail, met aanduiding van topografische elementen in het zwart en een reconstructie van 'de Plein' in het rood

²⁷ Stadsarchief Mechelen, Fonds Berlemont, map 157, p. 1

²⁸ <http://www.etymologiebank.nl/trefwoord/plein>

²⁹ Hendrickx 2007: 18

³⁰ Meutermans 2008a: 7

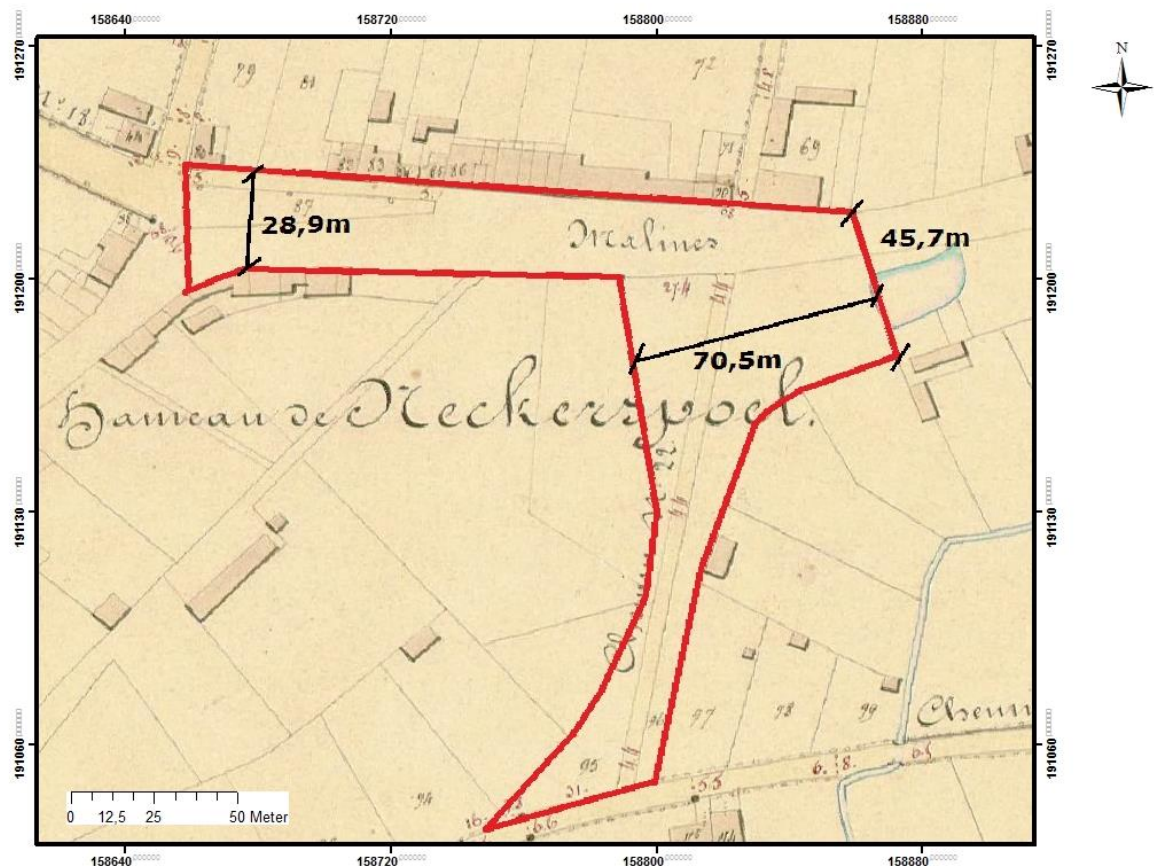
³¹ Meutermans 2008a: 112

³² Meutermans 2008a: 113

³³ Miseur 2008: 73

³⁴ Olbrechts 2008a: 58

De precieze dimensies van de Plein kunnen worden bepaald op de kaart uit de Atlas der Buurtwegen van 1841. Op deze kaart is het tracé van de huidige Borchtstraat al aangeduid.

Figuur 33: Geopunt Vlaanderen (www.geopunt.be), Kaart uit de Atlas der Buurtwegen (1841), met een reconstructie van 'de Plein' in het rood

1.2.2.4. Grote Nieuwedijkstraat

De westgrens van het bouwblok wordt gevormd door de Grote Nieuwedijkstraat. De Nieuwe Dijk wordt voor het eerst vermeld in 1286³⁵ in een brief van de Schepenbank van de Heide (*ten Niewendike waert*). Oorspronkelijk had de naam Nieuwendijk waarschijnlijk betrekking op een verhoogde weg die leidde naar een oversteekplaats over de Vrouwvliet. De dijk is vermoedelijk te identificeren met het laatste stuk van de huidige Grote Nieuwedijkstraat onder Mechelen en het eerste deel van de Mechelsesteenweg onder Sint-Katelijne-Waver. Dit verklaart waarom de Nieuwendijk ook vermeld word in een brief van de schepenbank van Duffel van 1300³⁶. Op de kaart van landmeter P. van Antwerpen van 1730 is het toponiem Nieuwendijk terug te vinden aan weerszijden van de Vrouwvliet (op deze kaart 'pasbeke').

³⁵ De Vroede 1942: 12-13; <http://gysseling.corpus.taalkbanknederlands.inl.nl/gysseling/page/search>, zoekterm 'fenne' invullen in het veld 'Wordform'

³⁶ Installé 1984: 61; <http://gysseling.corpus.taalkbanknederlands.inl.nl/gysseling/page/search>, zoekterm 'nuwen dyck' invullen in het veld 'Wordform'

Figuur 34: Stadsarchief Mechelen, Kaart van de stad Mechelen en het Mechels district, P. Van Antwerpen (1730), met aanduiding van de toponiemen Nieuwendijk te Mechelen (onderste cirkel) en te Sint-Katelijne-Waver (bovenste cirkel)

Al in 1287³⁷ is er sprake van een molen bij de Nieuwendijk (*tusschen dien neuen dijc ende scorsmolen*). Vanaf 1507³⁸ staat deze molen bekend als de Nieuwendijkmolen.

De huidige Grote Nieuwedijkstraat stond tijdens het Ancien Régime bekend als de Olieslagersstraat, die voor het eerst vermeld werd in 1352³⁹. Een aantal historische vermeldingen maken het mogelijk om het tracé van de Olieslagersstraat te reconstrueren. In 1386⁴⁰ wordt een erf gesitueerd op de hoek van de Olieslagersstraat en de Wijngaardstraat. In 1431⁴¹ wordt een weide gesitueerd aan het einde van de Olieslagersstraat, tegen de Nieuwe Dijk. In 1530⁴² wordt een erf vermeld op het einde van de Rechtestraat op de hoek van de Olieslagersstraat. In 1544⁴³ is er sprake van de Olieslagersstraat tot bij de Nieuwedijkmolen. In 1587⁴⁴ wordt melding gemaakt van een erf in de Olieslagersstraat, achter de Kluis. In 1592⁴⁵ wordt een erf vermeld bij de Plein, op de hoek van de Olieslagersstraat. Omdat de Olieslagersstaat leidde naar de Nieuwendijk is de naamsverandering in

³⁷ De Vroede 1942: 13; <http://gysseling.corpus.taalkbanknederlands.inl.nl/gysseling/page/search>, zoekterm 'nuwendijk' invullen in het veld 'Wordform'. Notitie op de rug van de akte: 'bider scorsmolen aen den nuwendijk'

³⁸ De Ware Vrienden van het Archief, Huizendatabank, www.dewarevrienden.net, op datum 6/5/1507

³⁹ Meutermans 2016b: 74

⁴⁰ Stadsarchief Mechelen, Fonds Berlemont, map 165, p. 62

⁴¹ Beterams 1957: 881

⁴² Rijksarchief Brussel, Rekenkamer nr. 45605 (1530), f° 87, transcriptie Paul Behets

⁴³ Van der Jeught 2011: 153

⁴⁴ Meutermans 2008a: 115

⁴⁵ Olbrechts 2008a: 58

Nieuwendijkstraat begrijpelijk. De naam Nieuwendijkstraat wordt in 1457⁴⁶ voor het eerst vermeld (*Nuwendijcstrate*). Een bron uit 1662⁴⁷ vermeldt de Olieslagers- of Nieuwendijkstraat.

Figuur 35: Koninklijke Bibliotheek van België, Plattegrond van Mechelen door Jacob van Deventer (1550-1565), detail, met reconstructie van de Nieuwedijk en de Olieslagersstraat

De naam van de straat verwijst naar een familie Olieslagers, waarvan verschillende leden al in 1290⁴⁸ vermeld worden (*kateline arnouts holslagers dochter ... wouters holslagers*). Vermoedelijk persten zij plantaardige olie uit bijvoorbeeld raapzaad, koolzaad of lijnzaad. Deze traditie bleef ter plaatse nadien nog verder bestaan. In 1386⁴⁹ is er sprake van een erf van *Sigeri Smoutslaghere* bij de hoek van de Olieslagersstraat en de Wijngaardstraat. Nog in 1567⁵⁰ en 1575⁵¹ is er sprake van een smoutmolen in de Olieslagersstraat.

⁴⁶ Stadsarchief Mechelen, Fonds Berlemont, map 156, p. 130

⁴⁷ Olbrechts 2008x: 61

⁴⁸ Stadsarchief Mechelen, Fonds OCMW, nr. 6590; <http://gysseling.corpus.taalbanknederlands.inl.nl/gysseling/page/search>, zoekterm 'holslagers' invullen in het veld 'Wordform'

⁴⁹ Stadsarchief Mechelen, Fonds Berlemont, map 165, p. 62

⁵⁰ Hendrickx & Miseur 2007: 89

⁵¹ Olbrechts 2007: 88

1.2.2.5. Paardenkerkhofstraat

De westgrens van het bouwblok wordt gevormd door de Paardenkerkhofstraat. De naam van de straat is vrij recent⁵². Op de kaart van landmeter P. van Antwerpen van 1730 staat de naam *t'perde kerck hof* genoteerd langsheen de huidige Paardenkerkhofstraat. Dit wijst erop dat er ergens in deze straat een paardenkerkhof gelegen was.

Figuur 36: Stadsarchief Mechelen, Kaart van de stad Mechelen en het Mechels district, P. Van Antwerpen (1730), detail, met aanduiding van de huidige Paardenkerkhofstraat in het rood

Het Paardenkerkhof zelf wordt vermeld tussen 1557⁵³ en 1774⁵⁴. In 1774 wordt het Paardenkerkhof gesitueerd bij *den inganck van de dreve van 't ... Paepenhoeft*, dus bij het begin van de huidige Papenhofdreef. Volgens de kaart en legger van Nekkerspoel van 1739⁵⁵ waren de erfgenamen van *d'heer Staelings* eigenaar van zowel *het Papenhofke* (perceel 118) als van *de dreve ofte uytwegh van 't Papenhofken* (perceel 120). Het cijsboek van de Koninklijke Domeinen van 1720⁵⁶ vermeldt dat *den heere Raedt Stalins* het recht had verkregen *te mogen gebruijcken sekere erfve ofte straete genaemt de boeckelstraete op neckerspoel loopende voorbij sijnen hoff*. Hieruit blijkt dat de huidige Papenhofdreef rond 1720 werd geprivatiseerd en dat het voordien een publieke straat was die bekend stond onder de naam Boeckelstraat. Het eigenlijke Paardenkerkhof kan geïdentificeerd worden als perceel 150 op de kaart van 1739. In de bijhorende legger wordt het perceel omschreven als een stuk land van 2 dagwand en 46 roeden in het bezit van *de weduwe Guillaem Beelaerts*. In het

⁵² De Paardenkerkhofstraat wordt vermeld in het werk van Van Caster dat voor het eerst verscheen in 1901. Van Caster 1975: 320

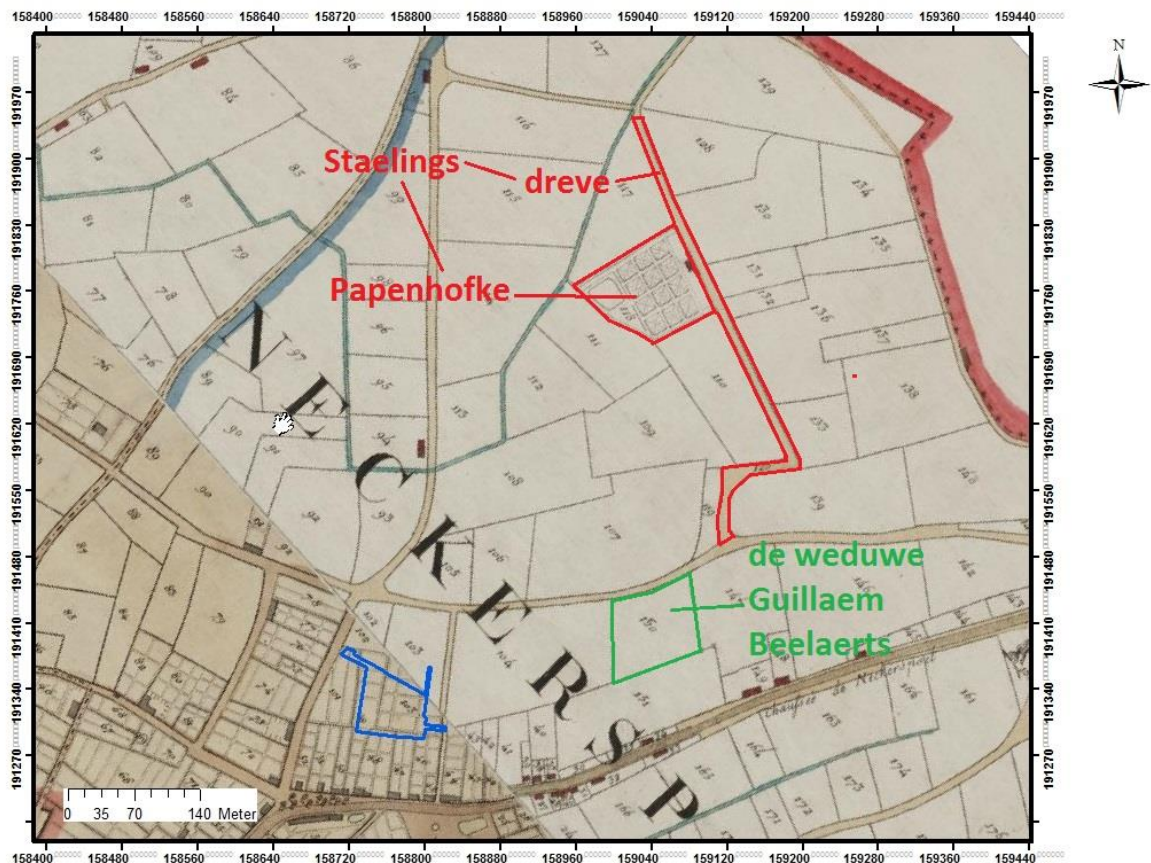
⁵³ Meutermans 2006: 71

⁵⁴ Stadsarchief Mechelen, Fonds Berlemont, map 163, p. 94

⁵⁵ Stadsarchief Mechelen, Fonds Iconografie, nrs. C 9001-9007 (originele kaarten en leggers) ; Stadsarchief Mechelen, Fonds Iconografie, nr. 91007017 (facsimile kaart)

⁵⁶ Stadsarchief Mechelen, V. Provincie Geldwezen, Serie V, nr. 4, Cijsboek van de Koninklijke Domeinen (1720), fol. 140r

cijnsboek van de Koninklijke Domeinen van 1720⁵⁷ wordt *Guilliam Beelaerts* vermeld als eigenaar van een *stuck landts gelegen op het peerde kerckhoff buiten de neckerspoel poorte geheeten het draijboom veldeken groot ontrent een half bunder*. De naam *draijboom veldeken* verwijst naar de Draaiboom in de Kalverenstraat. Het Paardenkerkhof was waarschijnlijk groter dan enkel het *draijboom veldeken*, want in 1720⁵⁸ wordt ook de eigenaar van het Papenhof, *den heere raedt Staelins* vermeld als eigenaar van een *erfve gelegen op neckerspoel genaemt het peerdekerckhoff*. Dit deel van het Paardenkerkhof kunnen we echter niet identificeren op de kaart van 1739. De Paardenkerkhofstraat stond in de 16de en 17de eeuw vermoedelijk bekend als de Molenstraat.

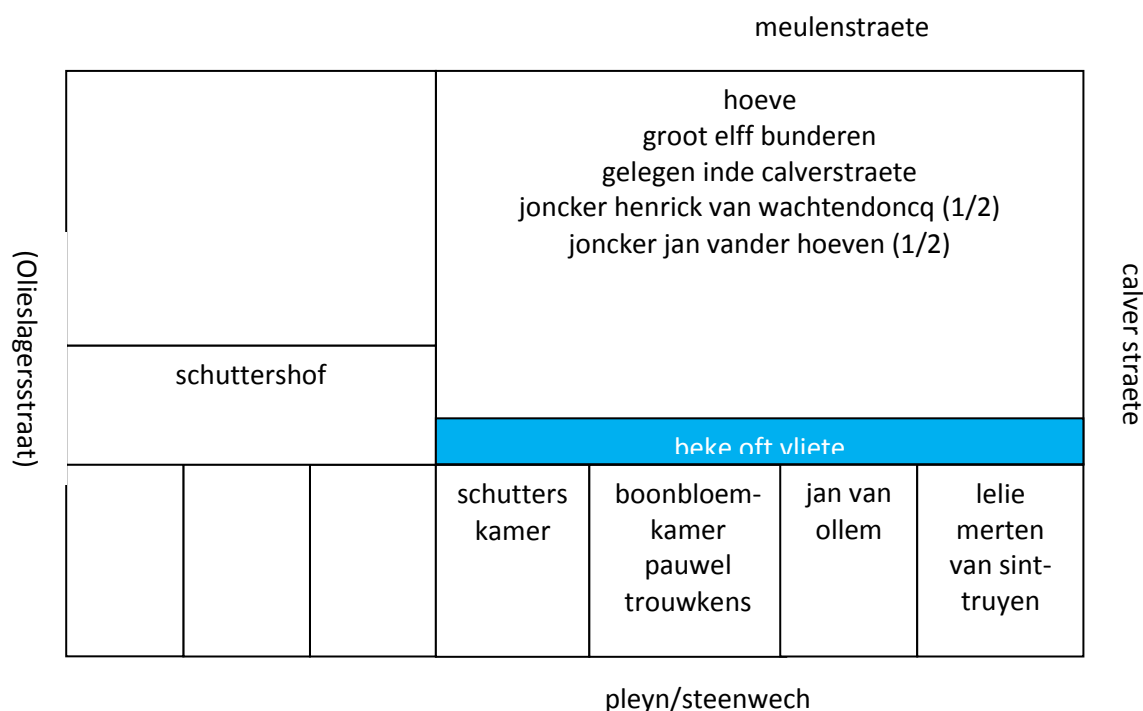
Figuur 37: Stadsarchief Mechelen, Kaart van Nekkerspoel door landmeter Everaert (1739), detail, met aanduiding van het Papenhof in het rood, het Paardenkerkhof in het groen en het plangebied in het blauw

⁵⁷ Stadsarchief Mechelen, V. Provincie Geldwezen, Serie V, nr. 4, Cijnsboek van de Koninklijke Domeinen (1720), fol. 134v

⁵⁸ Stadsarchief Mechelen, V. Provincie Geldwezen, Serie V, nr. 4, Cijnsboek van de Koninklijke Domeinen (1720), fol. 141r

1.2.2.6. Reconstructie van het bouwblok in 1651

Het is mogelijk de interne geleding van het bouwblok gedeeltelijk te reconstrueren op basis van het cijnsboek van de Koninklijke Domeinen van 1651.

Figuur 38: Gedeeltelijke reconstructie van het bouwblok in 1651

Het belangrijkste element is een erf dat omschreven wordt als een *hoeve*. In 1651 is één helft in het bezit van jonker Hendrik van Wachtendonk en de andere helft in het bezit van jonker Jan van der Hoeven. Voordien was de hoeve in het bezit van jonker Joos Verhoeven. Bij de hoeve hoort 11 bunder akkerland (13,6 ha). De hoeve wordt gesitueerd in de Kalverenstraat en wordt begrensd door een beek, het Schuttershof en de Molenstraat⁵⁹.

Ten tweede is er het erf dat *de lelie* wordt genoemd. Het is in 1651 in het bezit van Maarten van Sint-Truiden en voordien van Bartolomeus Mennens. Het wordt omschreven als een hof waar eertijds huizen op gestaan hebben. De Lelie wordt gesitueerd aan de Plein, de Plein of Steenweg aan de eerste zijde, de Kalverenstraat aan de tweede zijde, het huis en de hof van jonker Jan van der Hoeven aan de derde zijde en het erf van Jan van Ollem ten vierde⁶⁰.

Ten derde is er het erf dat *de boonblomkamer* wordt genoemd. Het is in 1651 in bezit van Pauwel Trouwkens, die het via aankoop had verworven van zijn vorige eigenaar, Cornelis van Craen. Het wordt omschreven als een huis met hof en wordt gesitueerd op de Plein, de Steenweg aan een zijde, de hof van de Sint-Antoniusgilde aan de tweede zijde, het huis en de hof van jonker Jan van der Hoeven aan de derde zijde en het erf van Jan van Olmen ten vierde⁶¹.

⁵⁹ Stadsarchief Mechelen, V. Provincie Geldwezen, Serie V, nr. 2, Cijnsboek van de Koninklijke Domeinen (1651), fol. 210v

⁶⁰ Stadsarchief Mechelen, V. Provincie Geldwezen, Serie V, nr. 2, Cijnsboek van de Koninklijke Domeinen (1651), fol. 217v

⁶¹ Stadsarchief Mechelen, V. Provincie Geldwezen, Serie V, nr. 2, Cijnsboek van de Koninklijke Domeinen (1651), fol. 202r-202v

Ten vierde is er het bezit van de schuttersgilde van Nekkerspoel die Sint-Antonius als patroon had. Het bezit bestond enerzijds uit *tschuttershoff*, dat in 1651 grensde aan de hoeve. Daarnaast was er de *schutterscamere* die gelegen was aan de Plein⁶².

1.2.2.7. Lelie

In 1530⁶³ was het huis de Lelie, gesitueerd *opten pleyn* op de hoek van de *calverstrate*, in bezit van Jan Coremans. In 1555⁶⁴ verkochten de erfgenamen van molenaar Jan Coremans twee huizen op de Plein aan Merten Wabbels. Deze huizen grensden aan een erf dat eigendom bleef van de erfgenamen Coremans. De Lelie was waarschijnlijk één van de twee verkochte huizen. In 1564⁶⁵ verkochten Maarten, Gielis en Anna Wabbels een huis op de hoek van de Kalverenstraat aan Jan de Moryn. In 1575⁶⁶ verkochten Floris, Frederik en Katlijne de Morin het huis *de swerte Lelie*, op de hoek van de *calverstraete*, aan Gielis van Battel, die het meteen terug verkocht aan Floris de Morin. In 1577⁶⁷ verkocht Floris de Morin *De Swerte Lelie*, gesitueerd op de hoek van de Kalverenstraat en bestaande uit twee huizen, aan Hendrik Verbiest. In 1594⁶⁸ wordt het huis terug vermeld als *de lelie*. Het is op dat moment eigendom van Bartolomeus Mennens en voordien van Hendrik Verbist. Het huis wordt gesitueerd op de hoek van de *calverstraete* en komt *achter aende beke*. In 1651⁶⁹ is er voor het laatst sprake van de Lelie. Eigenaar was op dat moment Maarten van Sint-Truiden, voordien Bartholomeus Mennens. Het wordt dan omschreven als *eenen hoff daer huysinge op gestaen heeft*. Gezien de continuïteit van de eigenaars kan aangetoond worden, mag de Lelie gelijk worden gesteld met de Zwarte Lelie. Het huis lijkt de verwoestingen op het einde van de 16de eeuw te hebben overleefd. In 1651 was het huis afgebroken. Aangezien het huis een naam had, is een semi-publieke functie waarschijnlijk. Mogelijk was de Lelie een herberg.

1.2.2.8. Schuttershof

Het is bekend dat Nekkerspoel een eigen schuttersgilde bezat, met Sint-Antonius als patroon. De gilde ontving in 1456⁷⁰ een reglement van de hoofdgilde van Mechelen. In de kerk van Nekkerspoel bevond zich eveneens een altaar gewijd aan Sint-Antonius. De kapelanie die verbonden was aan dit altaar werd in 1445⁷¹ gesticht door Lodewijk T'Sallaert. Lodewijk T'Sallaert was schout van Mechelen tussen 1421 en 1430⁷² en was in 1428⁷³ ook eigenaar van de Borch van Nekkerspoel. Het is aannemelijk dat de schuttersgilde van Nekkerspoel rond 1445 door Lodewijk T'Sallaert werd opgericht. In 1486⁷⁴ blijkt de *gulden vanden hantbooge op neckerspoele* eigenaar te zijn van een hof van ongeveer 60 roeden (1.855 m²) groot in de *oelslagersstrate*. De akte deelt mee dat de hof afgescheiden was van het land van de weduwe Daems, dat eraan grensde. De hof kwam *metten eenen einde tot opte beke*. In 1492⁷⁵ is er voor het eerst sprake van een *Scuttershoef* op Nekkerspoel. Aangezien de Schuttershof grensde aan het land van de weduwe Daems, gaat het hoogstwaarschijnlijk om dezelfde hof die in 1486 vermeld wordt. Deze hof was ongetwijfeld het oefenterrein van de gilde. De schuttershof wordt nadien nog herhaaldelijk vermeld tot in 1651⁷⁶. In

⁶² Stadsarchief Mechelen, V. Provincie Geldwezen, Serie V, nr. 2, Cijnsboek van de Koninklijke Domeinen (1651), fol. 219v

⁶³ Rijksarchief Brussel, Rekenkamer nr. 45605 (1530), f° 90, transcriptie Paul Behets

⁶⁴ Meutermans 2006: 68

⁶⁵ Hendrickx & Miseur 2007: 85

⁶⁶ Van der Jeught 2004: 25; Stadsarchief Mechelen, G. Schepenakten, Serie I, nr. 198 (1574-1575), fol. 45v

⁶⁷ Olbrechts 2007: 93

⁶⁸ Stadsarchief Mechelen, V. Provincie Geldwezen, Serie V, nr. 1, Cijnsboek van de Koninklijke Domeinen (1594), fol. 149r

⁶⁹ Stadsarchief Mechelen, V. Provincie Geldwezen, Serie V, nr. 2, Cijnsboek van de Koninklijke Domeinen (1651), fol. 217v

⁷⁰ Van Autenboer 1991: 72

⁷¹ Steenackers 1930: 116

⁷² Van den Eynde 2001: 66

⁷³ Stadsarchief Mechelen, Fonds Berlemont, map 156, p. 112

⁷⁴ Stadsarchief Mechelen, Fonds OCMW, nr. 7805

⁷⁵ Jamees 2000: 31-33

⁷⁶ Stadsarchief Mechelen, V. Provincie Geldwezen, Serie V, nr. 2, Cijnsboek van de Koninklijke Domeinen (1651), fol. 210v

1681⁷⁷ verhuurde de Sint-Antoniusgilde haar huis en hof te Nekkerspoel voor een termijn van zes jaar. In het contract werd bedongen dat de hof toegankelijk moest blijven voor de gildebroeders. Dit wijst erop dat de gilde de hof bleef gebruiken als oefenterrein. In 1690⁷⁸ legde de kerk van Sint-Pieter-en-Paul beslag op het huis en de hof van de gilde van Sint-Antonius. De vermelde hof is waarschijnlijk de Schuttershof. Daarmee kwam er nog niet helemaal een einde aan de schuttersactiviteiten op Nekkerspoel, want in 1700⁷⁹ werd door de overheid toestemming gegeven *om te moghen stellen eene wippe omder vogel te schieten opden neckerspoel pleijn*. Op twee niet-gedateerde tekeningen is deze staande wip te zien⁸⁰.

Figuur 39: Stadsarchief Mechelen, Fonds Berlemont, map 162, p. 4, Zicht op Nekkerspoel met aanduiding van de staande wip (rood), tekening zonder vermelding van de herkomst (na 1700)

⁷⁷ Van Autenboer 2002: 342-343

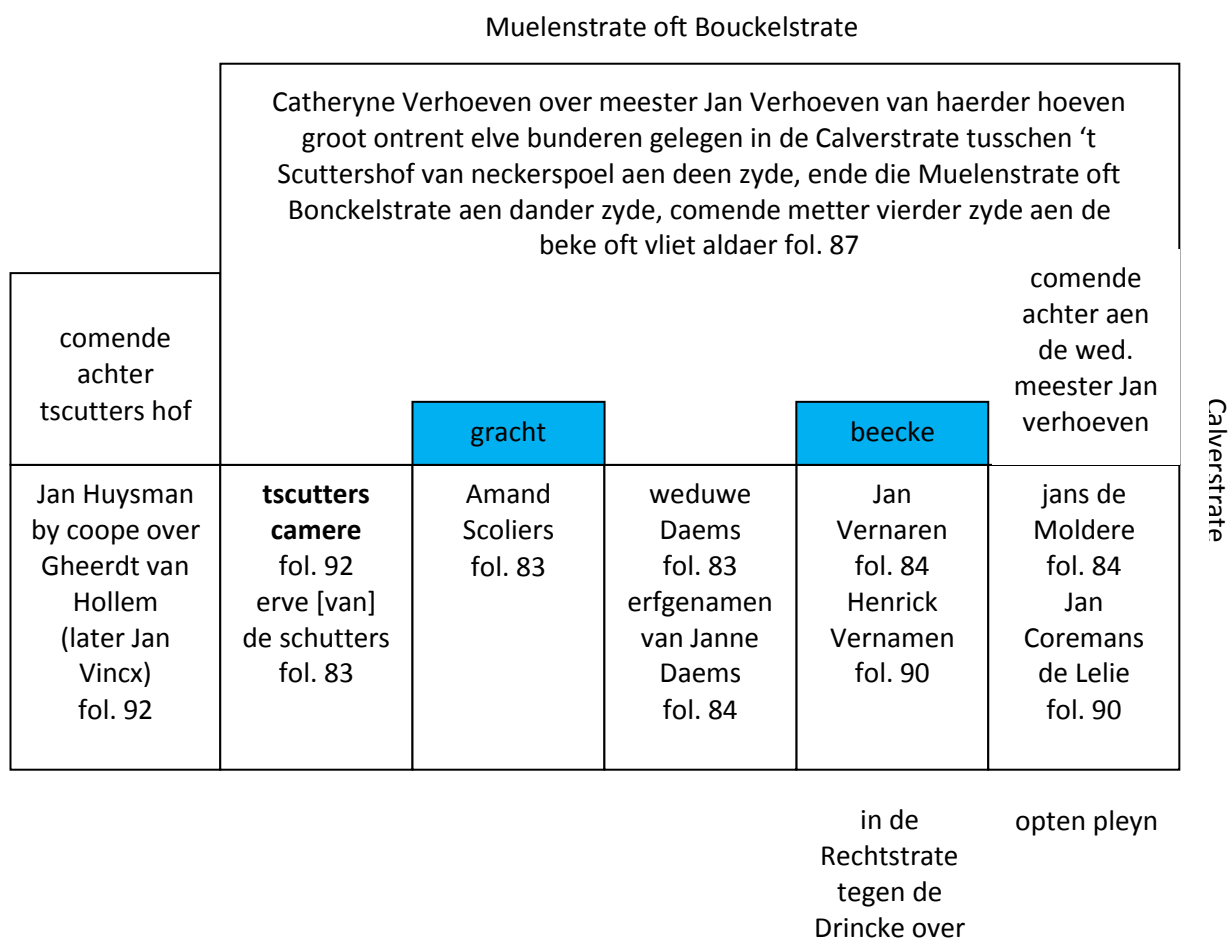
⁷⁸ Van Autenboer 2002: 343

⁷⁹ Stadsarchief Mechelen, V. Provincie Geldwezen, Serie V, nr. 3, Cijnsboek van de Koninklijke Domeinen (1696), s.f.

⁸⁰ Stadsarchief Mechelen, Fonds Berlemont, map 162, p. 4 en Stadsarchief Mechelen, Verzameling Schoeffer, nummer Sch. 54

1.2.2.9. Schutterskamer

Naast de Schuttershof bezat de schuttersgilde van Sint-Antonius ook een gebouw. Het wordt in 1486⁸¹ voor het eerst vermeld als het *gulden huis*. Het huis wordt ruwweg gesitueerd in de omgeving van de hof van de gilde in de Olieslagersstraat (*aldair*) en meer specifiek tussen het erf van *Gheerdre van Ollem* en *Amant de smet*. In 1505⁸² wordt het *gulden huys* op dezelfde manier gesitueerd. *Amant de smet* kan geïdentificeerd worden als Amand Scholiers, die vermeld wordt in een cijnsboek van de Koninklijke Domeinen⁸³, omwille van het feit dat hij een stukje openbare weg had ingenomen gelegen voor zijn huis op de Plein. Zijn huis bevond zich naast *der gulden vanden scutters huys*. Hij kreeg toestemming om *vier stule te mogen stellene ende een travaille te makene omme peerde in te beslane*. Amand was dus een paardensmid. In het cijnsboek van de Koninklijke Domeinen van 1530⁸⁴ wordt het gebouw *tscutters camere* genoemd. Op basis van verschillende excerpten uit dit cijnsboek kan de locatie van het huis van de schuttersgilde schematisch gereconstrueerd worden.

Figuur 40: Gedeeltelijke reconstructie van het bouwblok in 1530

⁸¹ Stadsarchief Mechelen, Fonds OCMW, nr. 7805

⁸² Stadsarchief Mechelen, Fonds OCMW, nr. 7805

⁸³ Installé 1978: 153. Het cijnsboek werd opgesteld in 1451 en aangevuld tot ca.1525. De nota over Amand Scholiers behoort waarschijnlijk tot de latere aanvullingen aangezien er geen opvolger wordt genoemd en in het cijnsboek van 1530 nog steeds vermeld wordt

⁸⁴ Rijksarchief Brussel, Rekenkamer nr. 45605 (1530) , f° 83, 84, 87, 90, 92, transcriptie Paul Behets

In de akten van de amman wordt het gebouw het Schuttershuis genoemd in de jaren 1574⁸⁵, 1580⁸⁶ en 1589⁸⁷. In de cijnsboeken van de Koninklijke Domeinen van 1594⁸⁸, 1651⁸⁹, 1696⁹⁰ en 1720⁹¹ wordt het gebouw steeds de Schutterskamer genoemd. De hier opgesomde bronnen geven geen enkele aanwijzing dat het huis verwoest werd tijdens de troebelen van 1576-78. Het is echter uit andere bronnen bekend dat het Mechelse stadsbestuur in 1607⁹² beloofde de gilde van Sint-Antonius jaarlijks financieel te ondersteunen voor de huur van een kamer, in afwachting van de heropbouw van het huis op Nekkerspoel. Tussen 1609 en 1619⁹³ huurde de gilde een kamer in het huis Sint-Elooi op de Veemarkt. In 1609⁹⁴ kocht de gilde een stuk hof aan, dat grensde aan het bezit dat ze al hadden op de Plein. Deze aankoop is mogelijk een aanwijzing dat men een volledig nieuw huis wilde bouwen, in plaats van het oude te herstellen. In ieder geval blijkt de gilde in 1681⁹⁵ over een huis te beschikken, dat men toen verhuurde voor een termijn van zes jaar. In 1690 legde de Sint-Pieter-en Paulkerk beslag op het huis van de gilde van Sint-Antonius. Daarna beschikte de vereniging niet langer over een eigen lokaal. De naam Schutterskamer bleef in de cijnsboeken van de Koninklijke Domeinen wel nog in gebruik tot 1720.

1.2.2.10. Boonbloemkamer

Nekkerspoel beschikte over een eigen rederijderskamer die vermeld wordt vanaf 1518⁹⁶ (*gulden vander rethorycken van neckerspoele*). In 1519⁹⁷ wordt voor het eerst haar naam vermeld en ontving de vereniging een toelage van de stad om een kamer te huren (*der gulden ... vander boon bloemen ... tot behulp van hare camerhueren*). De twee andere reeds bestaande rederijderskamers van Mechelen hadden ook de naam van een bloem: de Peoene (eerste vermelding 1472) en Lisbloem (eerste vermelding 1510)⁹⁸. Er zit wellicht een element van humor in de keuze voor de bloem van een eenvoudig tuingewas, in contrast met de pioenroos en tegelijk een verwijzing naar de hoveniers van Nekkerspoel. De stad ondersteunde de rederijderskamer tot in 1571 en na een onderbreking van enkele jaren werd opnieuw steun verleend tussen 1578 en 1583⁹⁹. De rederijderskamer bleef zeker bestaan tot in 1595¹⁰⁰, want ze vertoonde in dat jaar nog een ‘battement’ (komisch toneelspel).

Vanaf 1571¹⁰¹ verschijnt de kamer van de rederijders van Nekkerspoel in de bronnen onder de naam *boonbloem camere*. Ze wordt op dat moment gesitueerd bij het huis *den witten valck* in de Rechtestraat. In 1576¹⁰² wordt de Boonbloemkamer gesitueerd op de Pleijn. In 1586¹⁰³ wordt de Boonbloemkamer door de erfgenamen van Hendrik Gillevoots verkocht. Het wordt in de akte omschreven als *een schoon huys* en gesitueerd op de Plein. Het huis lijkt dus niet te zijn verwoest in

⁸⁵ Olbrechts en Van der Jeught 2008a: 121

⁸⁶ Miseur 2007: 44

⁸⁷ Miseur 2008: 72

⁸⁸ Stadsarchief Mechelen, V. Provincie Geldwezen, Serie V, nr. 1, Cijnsboek van de Koninklijke Domeinen (1594), fol. 150v-151r

⁸⁹ Stadsarchief Mechelen, V. Provincie Geldwezen, Serie V, nr. 2, Cijnsboek van de Koninklijke Domeinen (1651), fol. 221r

⁹⁰ Stadsarchief Mechelen, V. Provincie Geldwezen, Serie V, nr. 3, Cijnsboek van de Koninklijke Domeinen (1696), s.f., zie onder *Neckerspoel Prochie*

⁹¹ Stadsarchief Mechelen, V. Provincie Geldwezen, Serie V, nr. 4, Cijnsboek van de Koninklijke Domeinen (1720), fol. 134r

⁹² Van Autenboer 2002: 341

⁹³ Van Autenboer 2002: 341-342

⁹⁴ Van Autenboer 2002: 342-343

⁹⁵ Van Autenboer 2002: 342-343

⁹⁶ Van Autenboer 1962: 233

⁹⁷ Van Autenboer 1962: 233-234

⁹⁸ Van Bruaene 2004, http://www.dbnl.org/tekst/brua002repe01_01/colofon.php, zoektermen ‘peoene’ en ‘lisbloem’

⁹⁹ Van Autenboer 1962: 234

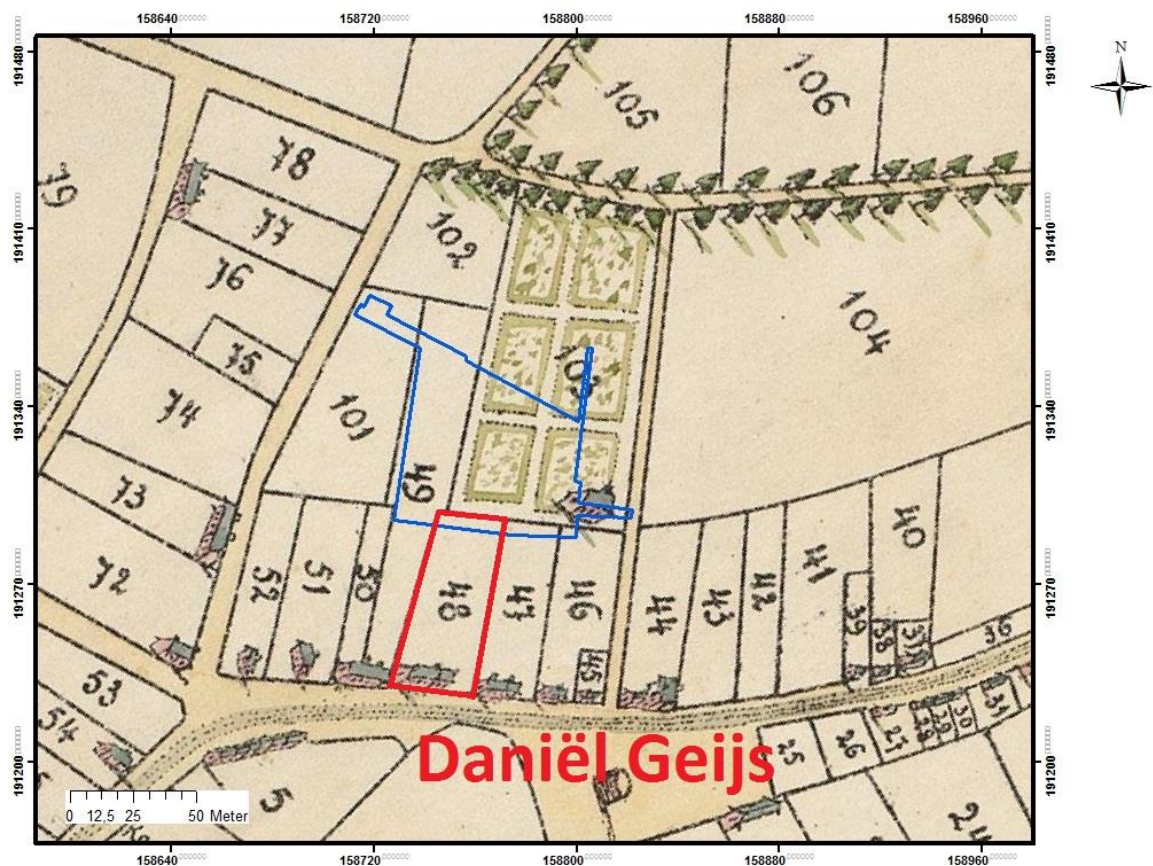
¹⁰⁰ Van Autenboer 1962: 234-235

¹⁰¹ Van Autenboer 1962: 234

¹⁰² Olbrechts 2007: 91

¹⁰³ Van Autenboer 1962: 234 en Stadsarchief Mechelen, Fonds Berlemont, map 161, p. 67

de troebelen van 1576-78. In het cijnsboek van de Koninklijke Domeinen van 1594¹⁰⁴ wordt Peter Hannemans genoemd als eigenaar van het *huys ... de boonblomcamere*. In 1595¹⁰⁵ wordt Peter Hallemans vermeld als eigenaar van een erf op de Plein waar vroeger een huis op gestaan heeft. De sloop van het huis wordt bevestigd door een akte van 1599¹⁰⁶ waarin vermeld wordt dat Anna Coremans aan Anthonis Van Hollem een erf verkocht waar eertijds de Boonbloemkamer op stond. In 1654¹⁰⁷ wordt de Boonbloemkamer opnieuw omschreven als een huis. Het is dan in bezit van de erfgenamen van Pauwel Trouwkens. In 1639¹⁰⁸ wordt het bezit van de weduwe van Pauwel Trouwkens omschreven als een tuin. In 1652¹⁰⁹ overleed Elisabeth van den Brande, de weduwe van Pauwel Trouwkens. Enkele dagen na haar overlijden werd beslag gelegd op het huis van de weduwe Trouwkens, op basis van een schuld van 200 gulden die werd aangegaan in 1639¹¹⁰. Hieruit blijkt dat tussen 1539 en 1652 een nieuw huis gebouwd werd op het terrein waar voordien de Boonbloemkamer op stond. Dit nieuwe huis werd eveneens de Boonbloemkamer genoemd. In 1720¹¹¹ was Daniel Ghijs eigenaar van de Boonbloemkamer op de Plein. Volgens de kaart en legger van Nekkerspoel van 1739¹¹² was Daniël Geijs eigenaar van perceel 48.

Figuur 41: Stadsarchief Mechelen, Kaart van Nekkerspoel door landmeter Everaert (1739), detail, met aanduiding van het perceel van Daniël Geijs (de Boonbloemkamer) in het rood

¹⁰⁴ Stadsarchief Mechelen, V. Provincie Geldwezen, Serie V, nr. 1, Cijnsboek van de Koninklijke Domeinen (1594), fol. 134r

¹⁰⁵ Olbrechts 2008b: 50

¹⁰⁶ Olbrechts en Van der Jeught 2008b: 42

¹⁰⁷ Stadsarchief Mechelen, Inventaris Sint-Pieter -en Paulkerk, nr. 160-4-5

¹⁰⁸ Stadsarchief Mechelen, Inventaris Sint-Pieter -en Paulkerk, nr. 160-4-1

¹⁰⁹ Stadsarchief Mechelen, Inventaris Sint-Pieter -en Paulkerk, nr. 50-2-3

¹¹⁰ Stadsarchief Mechelen, Inventaris Sint-Pieter -en Paulkerk, nrs. 50-2-4, 53-1 en 79-3-8 (15 november 1652); 50-2-1 en 50-2-2 (14 mei 1639)

¹¹¹ Stadsarchief Mechelen, V. Provincie Geldwezen, Serie V, nr. 4, Cijnsboek van de Koninklijke Domeinen (1720), fol. 123r

¹¹² Stadsarchief Mechelen, Fonds Iconografie, nrs. C 9001-9007

1.2.2.11. Hoeve

In 1518¹¹³ is er sprake van een hoeve van de weduwe en de kinderen van Jan van der Hoeven. Ze wordt gesitueerd buiten de Nekkerspoelpoort, tegen het Schuttershof en er hoort 22 bunder (27 hectare) land bij.

Deze hoeve is terug te vinden in het cijnsboek van de Koninklijke Domeinen van 1530¹¹⁴. Ze behoorde in 1530 aan Katelijne Verhoeven, voordien aan meester Jan Verhoeven. De hoeve wordt gesitueerd in de Kalverenstraat en grensde aan het Schuttershof van Nekkerspoel, aan de beek en aan de *muelenstraat oft bouckelstrate*. Bij de hoeve behoort 11 bunder akkerland. De halvering van de hoeveelheid akkerland ten opzichte van 1518 is vermoedelijk het gevolg van een verdeling van de erfenis. De hoeve wordt vermeld in de cijnsboeken van de Koninklijke Domeinen van 1594¹¹⁵, 1651¹¹⁶, 1696¹¹⁷ en 1720¹¹⁸. In deze vier boeken wordt ze steeds een hoeve genoemd met 11 bunder land en gesitueerd in de Kalverenstraat. De beek, het Schuttershof en de *meulenstraete* worden als begrenzingen genoemd in 1594 en 1651. De *boeckelstraete* wordt genoemd als grens in 1696 en 1720. Het boek van 1720 verduidelijkt dat een deel van het bijhorende akkerland, namelijk 6 bunder en 1 dagwand, gelegen was bij het Paardenkerkhof en de *boeckelstraat*. In 1594 was de hoeve in bezit van jonker Joos Verhoeven, in 1651 was een helft van jonker Jan Verhoeven en de andere helft van de erfgenamen van de erfgenamen van jonker Hendrik van Wachtendonk. In 1696 worden dezelfde eigenaars vermeld. In 1720 was de hoeve in bezit van François Bosselaers en Paulus Meuraut, die ze hadden gekocht van de baron van Willebroek en juffrouw Joanna Maria vander Hoeven.

Een aantal akten van de amman hebben ook betrekking op deze hoeve. In 1581¹¹⁹ werd beslag gelegd op de hoeve van wijlen Ludolf Verhoeven. Ze wordt gesitueerd in de Kalverenstraat, naast het Schuttershof. In april en juni 1587¹²⁰ wordt er opnieuw beslag gelegd op de hoeve van de weduwe en erfgenamen van Ludolf Verhoeven. In juni blijkt bij de hoeve 21 bunder akkerland te horen. In 1584¹²¹ sloot juffrouw Josyne van der Beken, weduwe van Lodewyck Verhoeven (hoogstwaarschijnlijk te identificeren met Ludolf), een overeenkomst met de schuttersgilde. Ze stond een stuk erf van 3 voeten af aan de gilde, dat gelegen was tussen de hof van de gilde en haar boomgaard. Uit de akte blijkt dat de boomgaard begrensd was door paalstenen, een dorenhag en een scheidingsgracht.

Met de term hoeve lijkt hier het hele landbouwbedrijf te zijn bedoeld. De eigenlijke boerderij stond waarschijnlijk in de Kalverenstraat. De boomgaard en vermoedelijk ook een deel van het akkerland waren waarschijnlijk gesitueerd in het onderzochte bouwblok. Een ander deel van het akkerland bevond zich bij het Paardenkerkhof.

De hoeve is vermoedelijk te identificeren met het gebouwencomplex dat te zien is op de kaart van Jan van Hanswijck van 1576. Het complex staat niet aan de straatkant, maar in het midden van een groot vierkant perceel dat begrensd wordt door een schutting of haag. Het bestaat enerzijds uit een langgerekt volume van één bouwlaag en een vierkant volume van meerdere verdiepingen.

¹¹³ Beterams 1955: 180

¹¹⁴ Rijksarchief Brussel, Rekenkamer nr. 45605 (1530), f° 87, transcriptie Paul Behets

¹¹⁵ Stadsarchief Mechelen, V. Provincie Geldwezen, Serie V, nr. 1, Cijnsboek van de Koninklijke Domeinen (1594), fol. 143v

¹¹⁶ Stadsarchief Mechelen, V. Provincie Geldwezen, Serie V, nr. 2, Cijnsboek van de Koninklijke Domeinen (1651), fol. 211v

¹¹⁷ Stadsarchief Mechelen, V. Provincie Geldwezen, Serie V, nr. 3, Cijnsboek van de Koninklijke Domeinen (1696), s.f., onder 'Neckerspoel Prochie'

¹¹⁸ Stadsarchief Mechelen, V. Provincie Geldwezen, Serie V, nr. 4, Cijnsboek van de Koninklijke Domeinen (1720), fol. 128v

¹¹⁹ Miseur 2007: 49

¹²⁰ Meutermans 2008a: 113, 114

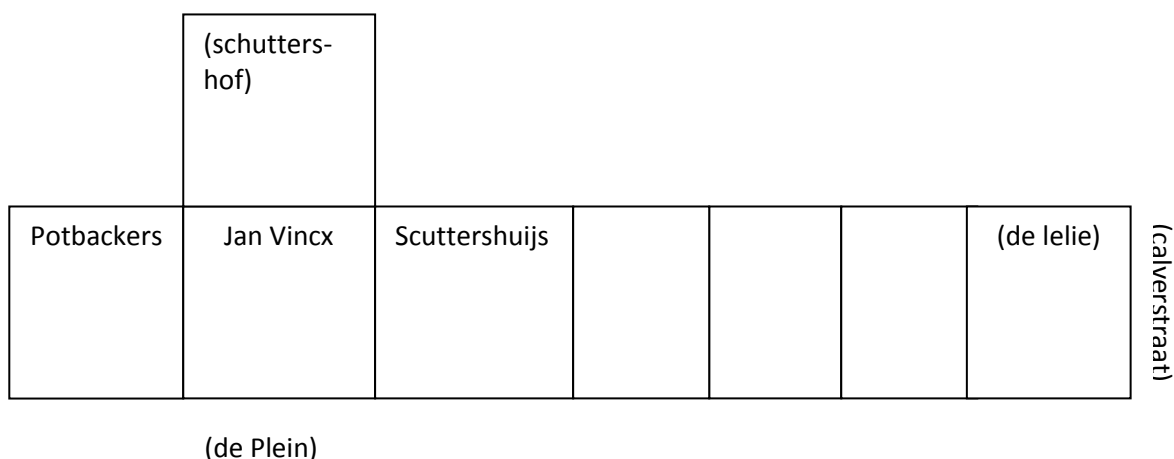
¹²¹ Van Autenboer 2002: 341

Figuur 42: Stadsarchief Mechelen, Plattegrond van Mechelen door Jan van Hanswijck (1576), kopie door Jan-Baptist De Noter (1812), detail, met aanduiding van de hoeve in het rood

1.2.2.12. Pottenbakker

In 1574¹²² is er sprake van het erf van de weduwe van Jan Vincx, dat gesitueerd wordt tussen het *Scuttershuijs* en het huis *Potbackers* genoemd. Waarschijnlijk ontleende het huis *Potbackers* zijn naam aan *Jan de potbecker* die in 1544¹²³ vermeld wordt bij de Plein en in 1545¹²⁴ bij het Schuttershof. De locatie van het huis *Potbackers* laat zich schematisch reconstrueren op basis van het cijnsboek van de Koninklijke Domeinen van 1530¹²⁵. Daarin wordt Jan Vincx vermeld als een latere eigenaar van het erf van Jan Huysman, dat gesitueerd wordt naast de Schutterskamer en zich achteraan uitstrekkend tot aan de Schuttershof.

Figuur 43: Reconstructietekening van het erf *Potbackers* op de Plein (1574)

1.2.2.13. Situatie in 1739

De situatie in 1739¹²⁶ kan bepaald worden met behulp van de kaart en bijhorende legger van landmeter Everaert.

De bebouwing bestaat nog uit vrijstaande huizen die geconcentreerd staan langs de huidige Nekkerspoelstraat. Een uitzondering is het huis bij perceel 103, dat in de Kalverenstraat staat.

nr.	eigenaar	opp. in dagwand (d) en roeden (r)	bodemgebruik
45	Marie Catharina van Loven	9 r	huijsstede
46	Cornelis Neefs	51r	huijsstede
47	de weduwe Jan Leijns	51,2 r	huijsstede
48	Daniël Geijs	68 r	huijsstede
49	den procureur de Bruijn	1 d	huijsstede
50	Gillis Verhoeven	22,5 r	huijsstede
51	jouffrouw van Linthout	66,5 r	huijsstede
52	-	46,5 r	huijsstede
101	Jan Baptista Peeters	1 d 75,5 r	landt
102	Gillis Verhoeven	69 r	landt
103	Sieur Tollenneers	2 d 75,5 r	huijsstede

Tabel 2.: Lijst van eigenaars in 1739

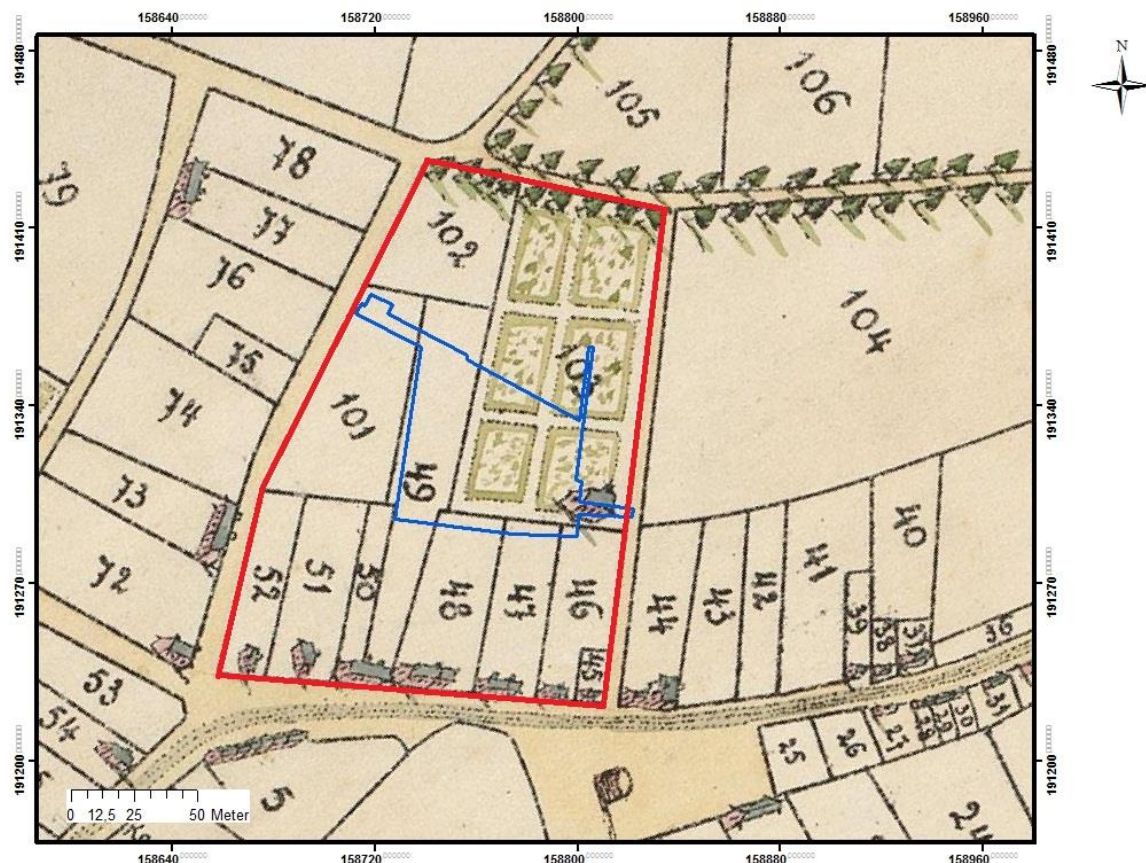
¹²² Olbrechts en Van der Jeught 2008a: 121

¹²³ Van der Jeught 2011: 144-145

¹²⁴ Foncke 1919: 347

¹²⁵ Rijksarchief Brussel, Rekenkamer nr. 45605 (1530) , f° 92, transcriptie Paul Behets

¹²⁶ Stadsarchief Mechelen, Fonds Iconografie, nrs. C 9001-9007 (leggers) en nr. 91007017 (20ste-eeuws facsimile van de kaart)

Figuur 44: Stadsarchief Mechelen, Kadasterkaart van het gehucht Nekkerspoeel (1739, facsimile 20ste eeuw), detail, met aanduiding van het bouwblok in het rood en het plangebied in het blauw

1.2.2.14. Villaretkaart, Ferrariskaart, Atlas der Buurtwegen en Vandermaelenkaart (1745-1854)

Op de Villaretkaart (1745-1748)¹²⁷, de Ferrariskaart (1771-1778)¹²⁸, de Atlas der Buurtwegen (1841)¹²⁹ en de Vandermaelenkaart (1846-1854)¹³⁰ is de situatie in (de onmiddellijke omgeving van) het plangebied qua bebouwing nagenoeg dezelfde in vergelijking met de kaart van landmeter Everaert. Op de Vandermaelenkaart ontbreekt de hoeve aan de Kalverenstraat, maar op de Poppkaart¹³¹ van kort daarna en ook op latere 19de-eeuwse kaarten (zie verder) is te zien dat de hoeve wel degelijk nog aanwezig is.

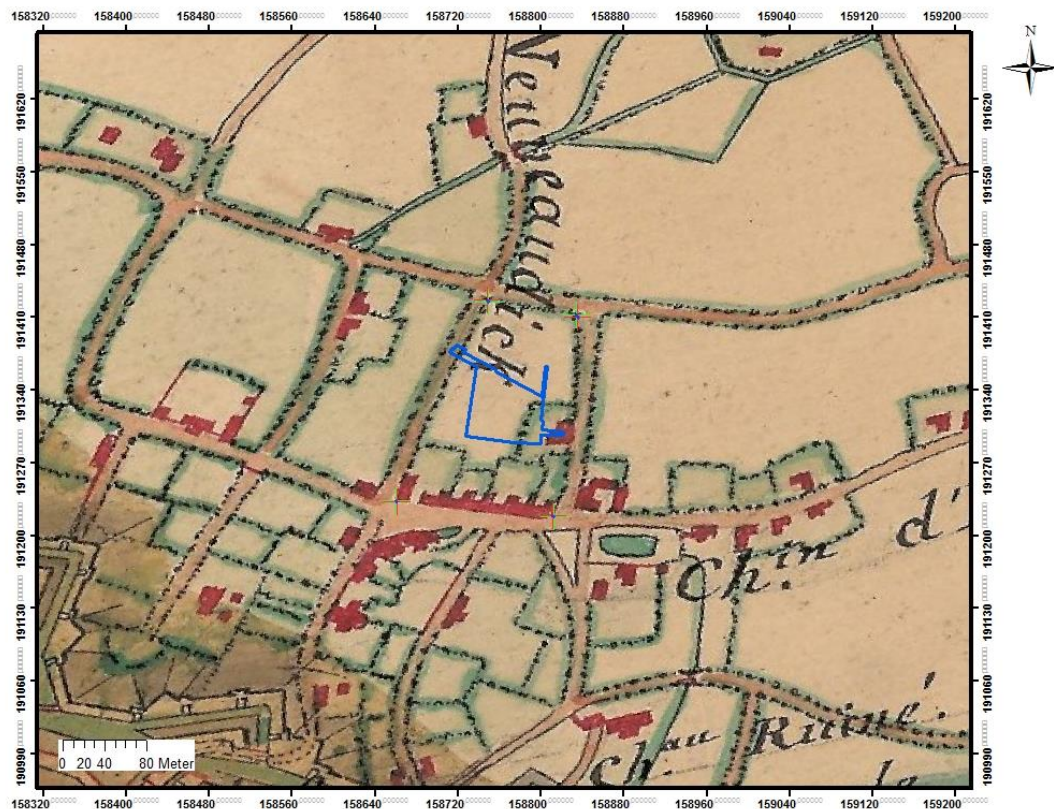
¹²⁷ Institut géographique national de France, raadpleegbaar via zoekplatform Limo

¹²⁸ geo.onroerendergoed.be

¹²⁹ geo.onroerendergoed.be

¹³⁰ geo.onroerendergoed.be

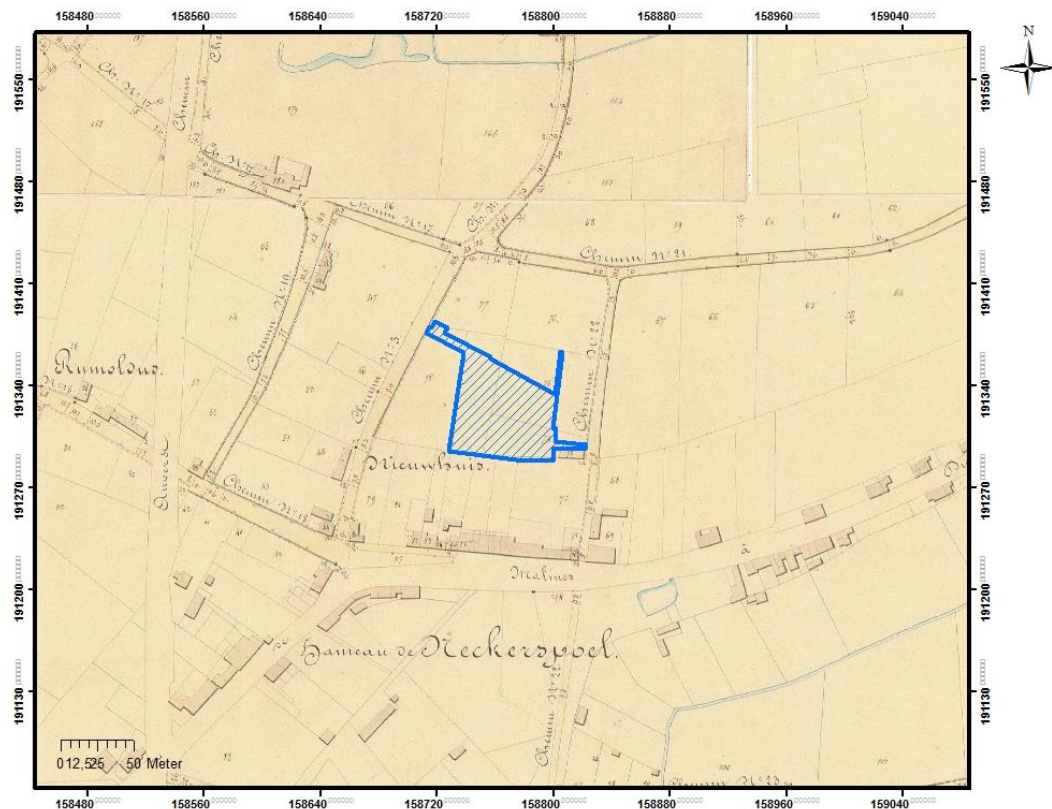
¹³¹ Stadsarchief Mechelen, Kadasterplan van P.C. Popp en legger

Figuur 45: Villaretkaat, detail met het plangebied in het blauw (bron: Institut géographique national de France)

Figuur 46: Ferrariskaart, detail met het plangebied in het blauw (bron: geo.onroerendergoed.be)

Figuur 47: Atlas der Buurtwegen, detail met het plangebied in het blauw (bron: geo.onroerendergoed.be)

Figuur 48: Vandermaelenkaart, detail met het plangebied in het blauw (bron: geo.onroerendergoed.be)

1.2.2.15. Situatie in 1858

De situatie van het bouwblok in 1858¹³² kan bepaald worden met behulp van de kaart en bijhorende legger van Popp. Op de kaart ontbreken heel wat perceelnummers, omdat de schaal van de kaart niet toeliet om de nummers weer te geven van de kleinste percelen. Uit de legger blijkt dat de kleinere percelen in de meeste gevallen huizen zijn in het bezit van winkeliers en andere kleine zelfstandigen. Deze huizen bevinden zich haast allemaal aan de huidige Nekkerspoelstraat. Ze zijn typisch voor de 19de-eeuwse verstedelijking van Nekkerspoel die rond die periode op gang kwam. De rest van het bouwblok bestaat uit grote percelen tuin (perceelnummers hieronder aangeduid in het vet; zie ook figuur 49).

Art. 1906. Heynderickx, Anna-Catharina, dienstm., Mechelen.

C	150e	Tuin
	150g	Tuin
	150i	Huis

Art. 2207. Broeckx-Dekeyser, Petrus-Cornelius, herb., Mechelen.

C	150k	Huis
	150l	Huis
	150m	Huis
	150n	Tuin

Art. 1677. Vanvelsen, Ferdinand-Petrus, part., Mechelen.

C	151	Tuin
	152a	Tuin
	155a	Huis, gebouw en plaets

Art. 625. Vanderlinden, Jacobus, wink., Mechelen.

C	156a	Huis en erf
	156b	Huis
	156c	Huis
	156d	Huis
	157a	Tuin
	162a	Tuin

Art. 1396. Leemans, Henri, part., Mechelen.

C	158	Huis, geb., erf
	159	Huis, geb., erf
	160	Tuin
	161	Tuin

Art. 1262. Schippers-Grevens, Jan-Bapt., hovenier, Mechelen.

C	163	Tuin	8,30	1	14,94	-
	164	Huis	1,40	29	1,33	72,00

Art. 1806. Vanderlinden, Jan, broeder en zuster, Mechelen.

C	165	Huis
	166	Stal
	171d	Tuin

¹³² Stadsarchief Mechelen, Kadasterplan van P.C. Popp en legger

Art. 1251. Vansevendonck-Vanhoudt, Cornelis, wink., Mechelen.

C 167 Huis
 171b Tuin

Art. 1770. Colders, Petrus-Joseph, meubelmaker, Mechelen.

C 168a Huis
 169a Huis
 171a Tuin
 171e Tuin

Art. 1791. Holemans-Rassaerts, Amand, wink., Mechelen.

C 170a Huis
 171c Tuin

Art. 1043. Vandermeeren-Vantruchtveld, Eugenius-Philippus, de vr., huidevetter, Mechelen.

C 172 Huis, geb. erf
 173 Tuin

Art. 2108. Obbrechts-Vernelen, Jan, de wed., boekdrukker, Mechelen.

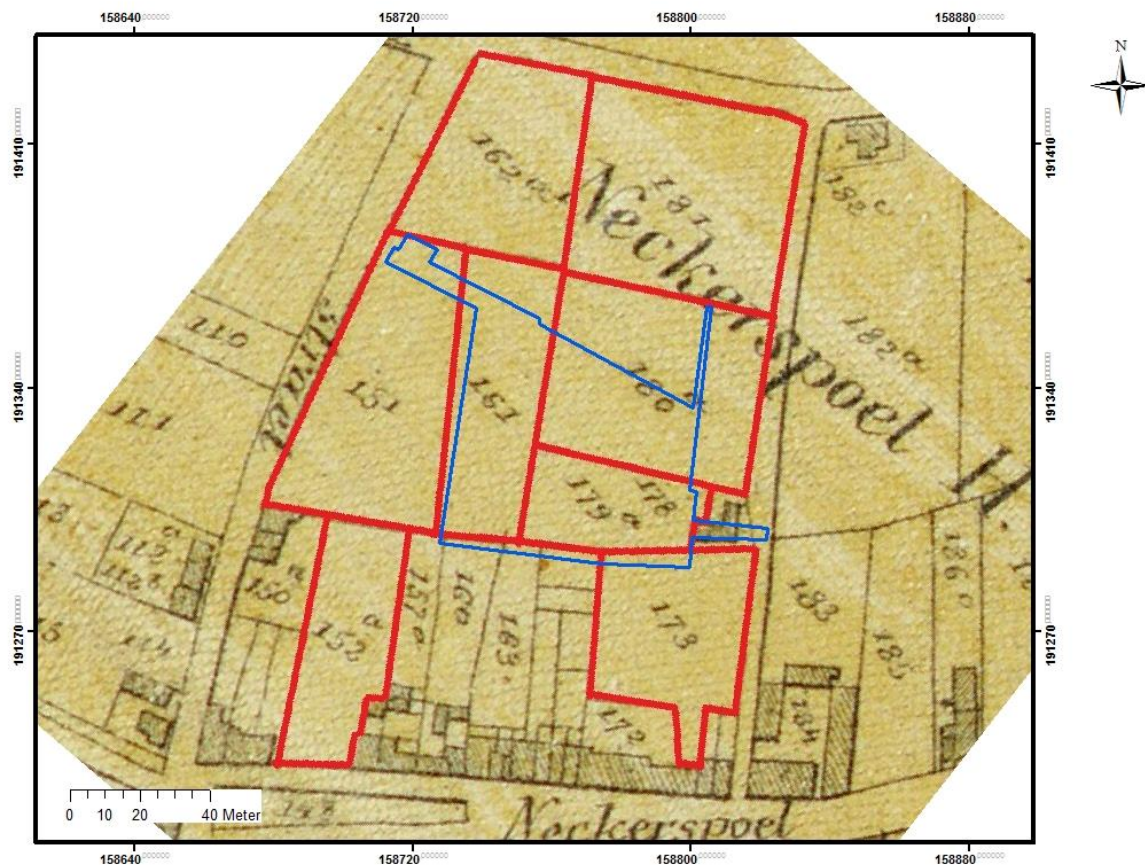
C 174 Tuin
 175 Huis
 176 Huis
 177 Tuin

Art. 438. Oostens-Decreel, Jan-Frans, huerhouder, Mechelen.

C 178 Huis, geb., erf
 179a Tuin
 180a Tuin

Art. 340. Ketelaers, Egidius-Aug., bankier, Mechelen.

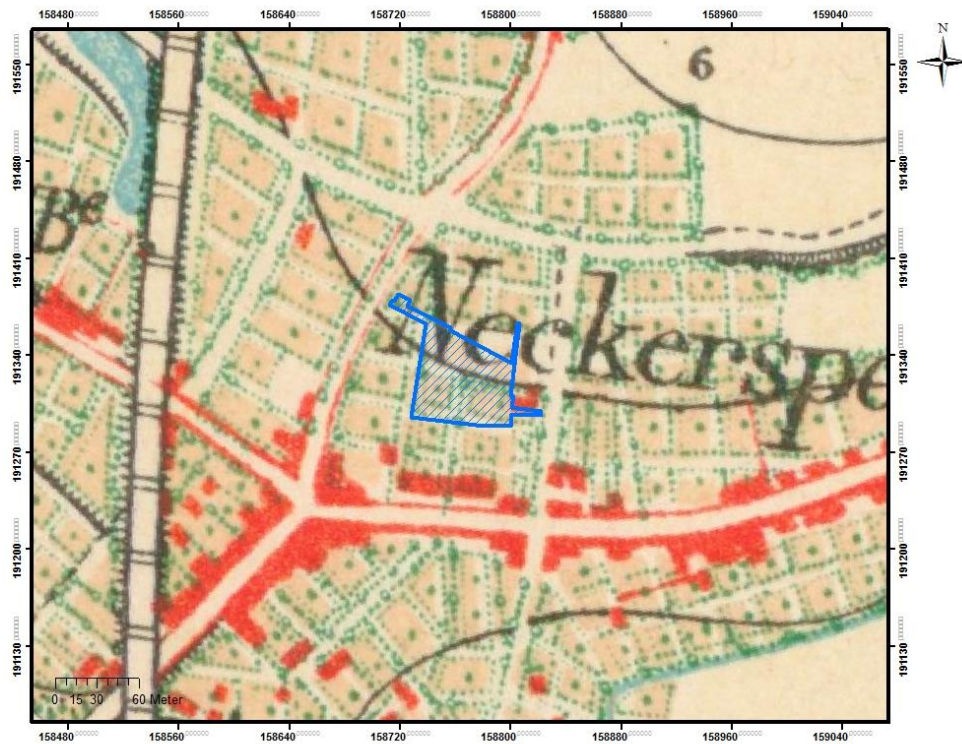
C **181** Tuin

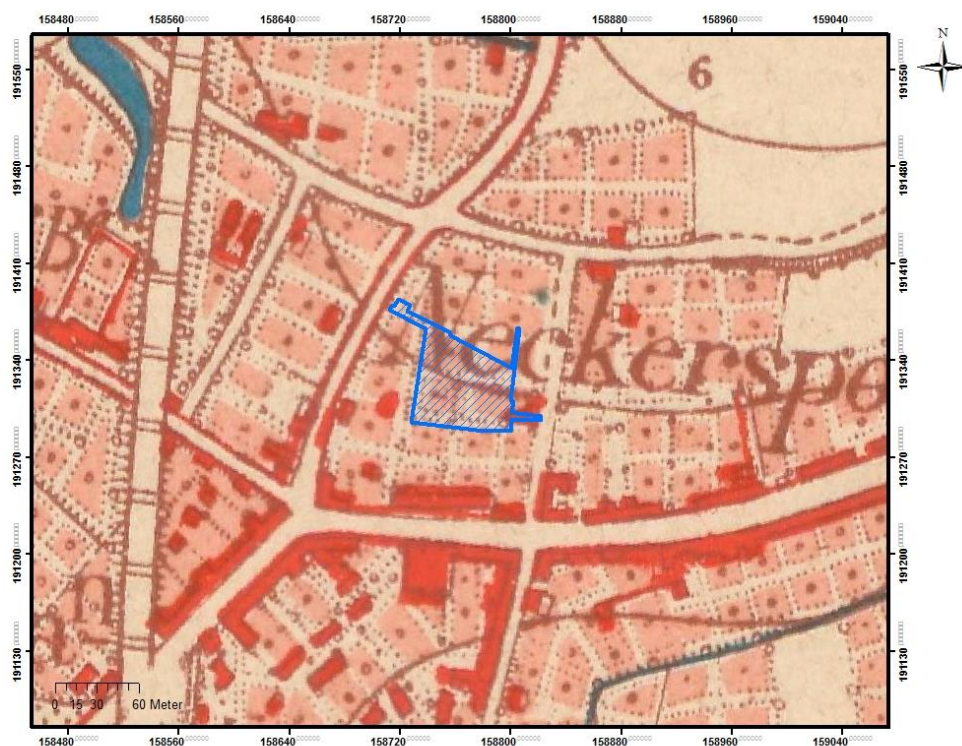
Figuur 49: Stadsarchief Mechelen, Kaart van Popp (1858), met aanduiding van de grote tuinpercelen in het rood en het plangebied in het blauw

1.2.2.16. Invulling van het bouwblok in de late 19de en de 20ste eeuw

Vanaf het einde van de 19de maakt het plangebied geleidelijk aan de transitie van een ruraal naar een stedelijk landschap. Dat is onder meer af te leiden uit opeenvolgende topografische kaarten en luchtfoto's. Tot en met de jaren 70 van de 19de eeuw bleef de bebouwing nagenoeg beperkt tot de Nekkerspoelstraat (zie figuren 50 en 51). Ook oudere kaarten (o.a. de Villaretkaart uit 1745-1748, de Ferrariskaart uit 1771-1778, de Atlas der Buurtwegen uit 1841, de Vandermaelenkaart uit 1846-1854 en de kaart van Popp uit 1858) tonen datzelfde beeld (zie figuren 45, 46, 47, 48 en 49). Nieuw op de laat-19de-eeuwse topografische kaarten is de opdeling van een groot deel van het bouwblok in min of meer vierkante tuintjes met tussenliggende paden. Gezien de gelijkvormigheid van de tuintjes is deze opdeling wellicht te beschouwen als louter schematisch. Het is evenwel een aanwijzing dat men in het plangebied is overgegaan van akker- naar tuinbouw. Op de kaart van landmeter Everaert uit 1739 (zie figuur 49) kent het grote perceel op de hoek van de Kalverenstraat en de Paardenkerkhofstraat reeds een gelijkaardige opdeling in tuintjes.

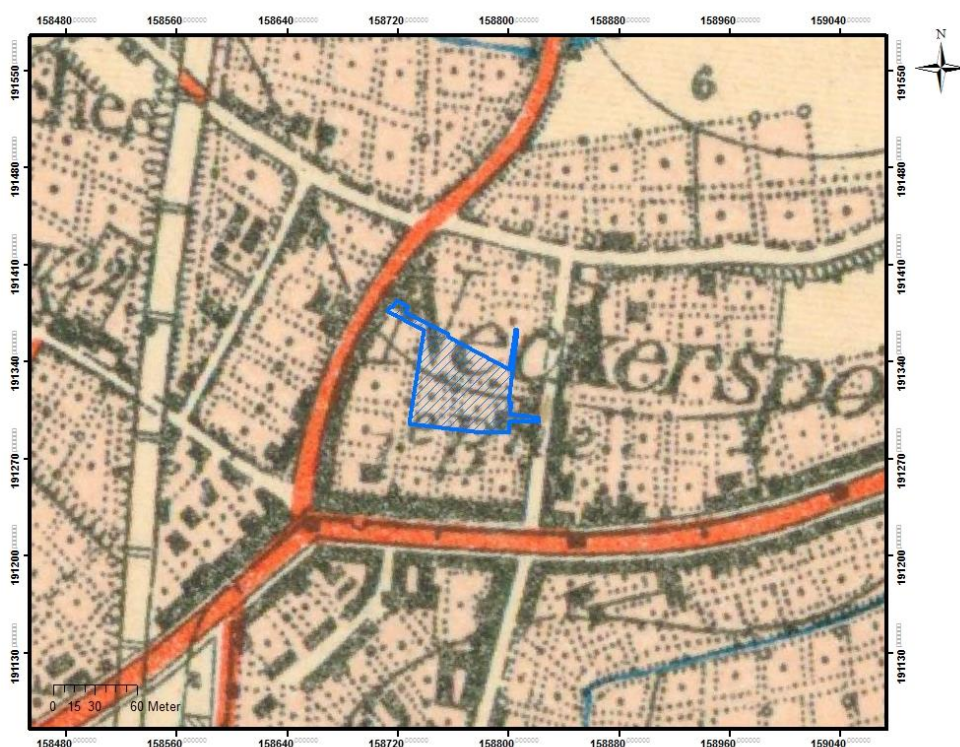

Figuur 50: Topografische kaart uit 1864 met aanduiding van het plangebied (blauw) (bron: www.cartesius.be)

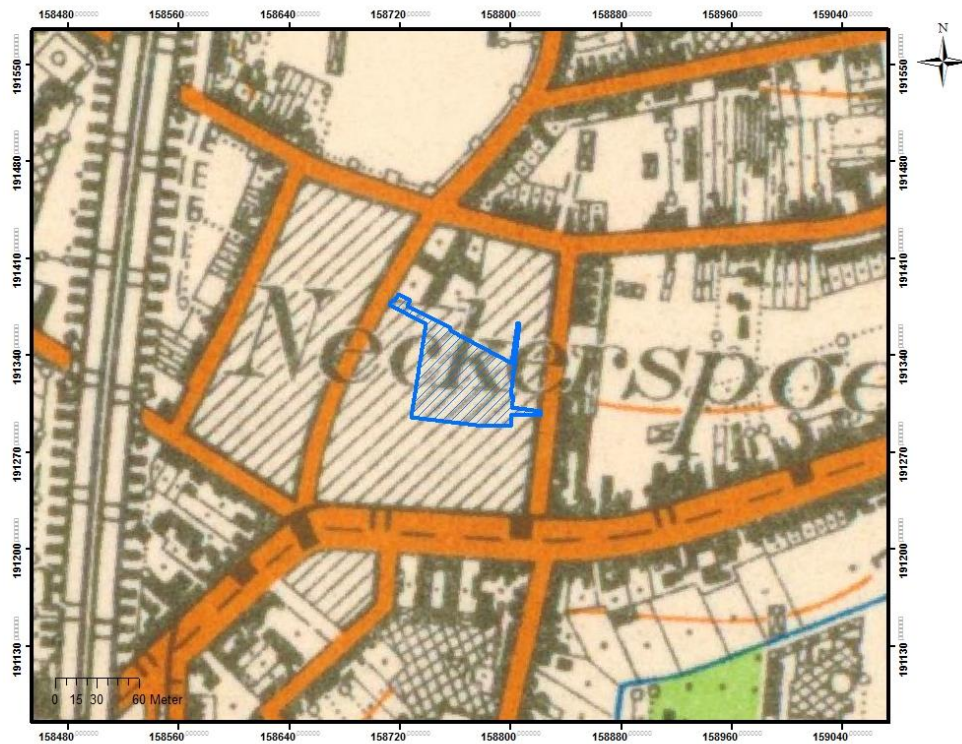

Figuur 51: Topografische kaart uit 1879 met aanduiding van het plangebied (blauw) (bron: www.cartesius.be)

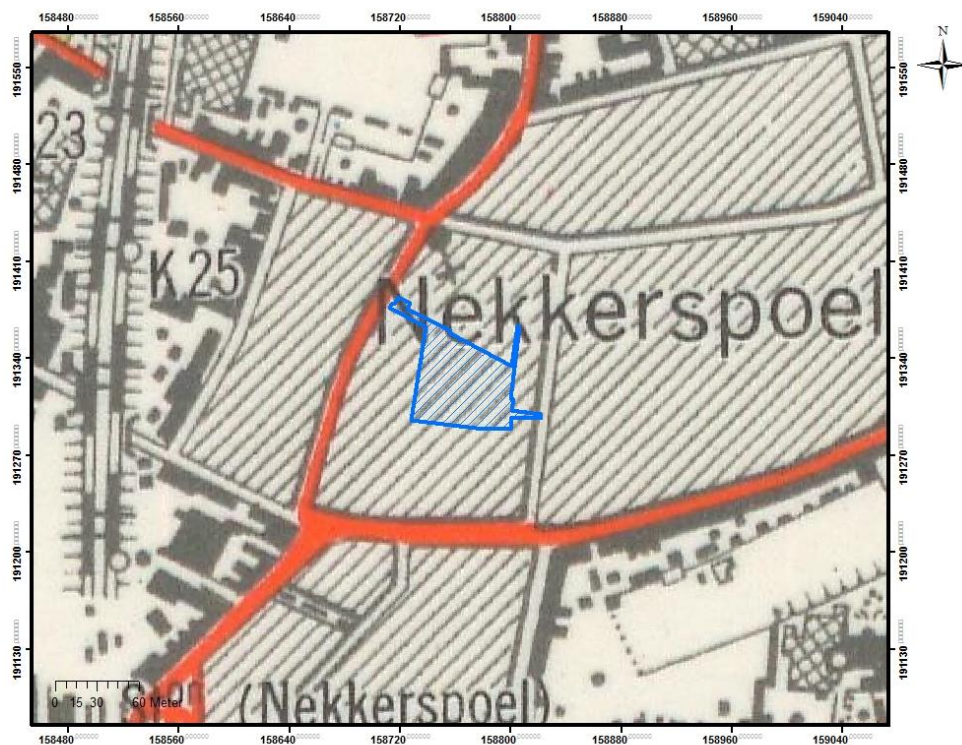
Op het einde van de 19de eeuw is te zien dat er ook over nagenoeg de ganse lengte van het stuk grenzend aan de Grote Nieuwedijkstraat aaneengesloten bebouwing aanwezig is (zie figuur 52). Het bebouwd areaal komt dan opnieuw in grote lijnen overeen met de situatie zoals die bestond in het derde kwart van de 16de eeuw, voor de troebelen van 1576-78 (zie figuren 26 tot en met 29). Op de topografische kaart van 1930 staat het ganse bouwblok aangeduid als bebouwd gebied en is voor het eerst ook de oude Sint-Pietersschool aangeduid (zie figuur 53). De topografische kaarten van 1960 en 1977-78 geven voor het plangebied eenzelfde beeld, respectievelijk met en zonder aanduiding van de school (zie figuren 54 en 56). De luchtfoto uit 1971 blijkt zeer gedetailleerd (zie figuur 55). Naast de gebouwen van de oude Sint-Pietersschool zijn daarop onder andere ook de serre langs de noordrand van het plangebied en de garageboxen langs aan de westelijke zijde te zien. De zuidelijke zijde blijkt begroeid met bomen en/of struiken en de noordoostelijke hoek lijkt opgedeeld in langgerekte moestuintjes. Als we deze foto vergelijken met de luchtfoto uit 2006, dan zien we geen verschil, behalve dat de oude schoolgebouwen ondertussen vervangen zijn door nieuwe en dat de moestuintjes in de noordoosthoek van het plangebied plaats hebben gemaakt voor een (al dan niet verwilderde) groenzone (zie figuur 57). Een laatste wijziging in het luchtbeeld is zichtbaar op de foto uit 2015: in de noordoosthoek is een tijdelijke buurtparking aangelegd (zie figuur 7).

Figuur 52: Topografische kaart uit 1892 met aanduiding van het plangebied (blauw) (bron: www.cartesius.be)

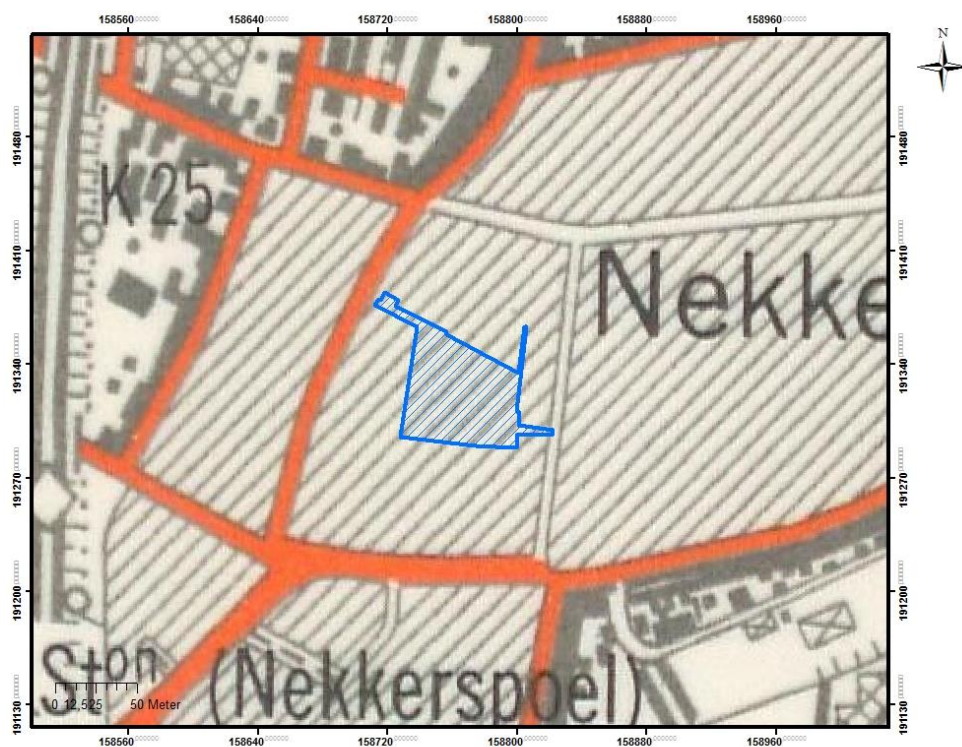
Figuur 53: Topografische kaart uit 1930 met aanduiding van het plangebied (blauw) (bron: www.cartesius.be)

Figuur 54: Topografische kaart uit 1960 met aanduiding van het plangebied (blauw) (bron: www.cartesius.be)

Figuur 55: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het plangebied (blauw) (bron: www.cartesius.be)

Figuur 56: Topografische kaart uit 1977-78 met aanduiding van het plangebied (blauw) (bron: www.cartesius.be)

Figuur 57: Luchtfoto uit 2006 met aanduiding van het plangebied (blauw) (bron: www.cartesius.be)

1.2.3. Archeologisch kader

1.2.3.1. Vastgestelde inventaris van archeologische zones

Het plangebied ligt op ca. 370 m ten noordwesten van – en dus buiten – de sinds 19 februari 2016 als archeologische zone in de vastgestelde inventaris opgenomen ‘historische stadskern van Mechelen’ (ID: 11905).

1.2.3.2. GGA-kaart

Op de GGA-kaart (kaart van gebieden waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt) staat het plangebied niet ingekleurd.

1.2.3.3. Centrale Archeologische Inventaris

Rondom het plangebied toont de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) een 20-tal locaties (zie figuur 58). Op de CAI-locaties die gelegen zijn binnen de historische stadskern van Mechelen wordt hier evenwel niet dieper ingegaan. De resterende elf worden hieronder opgesomd en verderop uitgebreider besproken. Binnen het plangebied zelf bevinden zich geen CAI-locaties.

CAI-locatienr.	naam
102261	‘Boerenkrijgstraat I’
102266	‘H. Geestkapel’
102298	‘Nekkerspoel Borcht’
103324	‘Caputsteen’
103336	‘De Borcht’
103465	‘Nekkerspoelstraat I’
103475	‘Papenhof’
103477	‘Nekkerspoelborcht I’
150911	‘Klein Leitje 1’
150912	‘Borcht 1’
207537	‘Nekkerspoel’

Tabel 3: CAI-locaties in de buurt van het plangebied

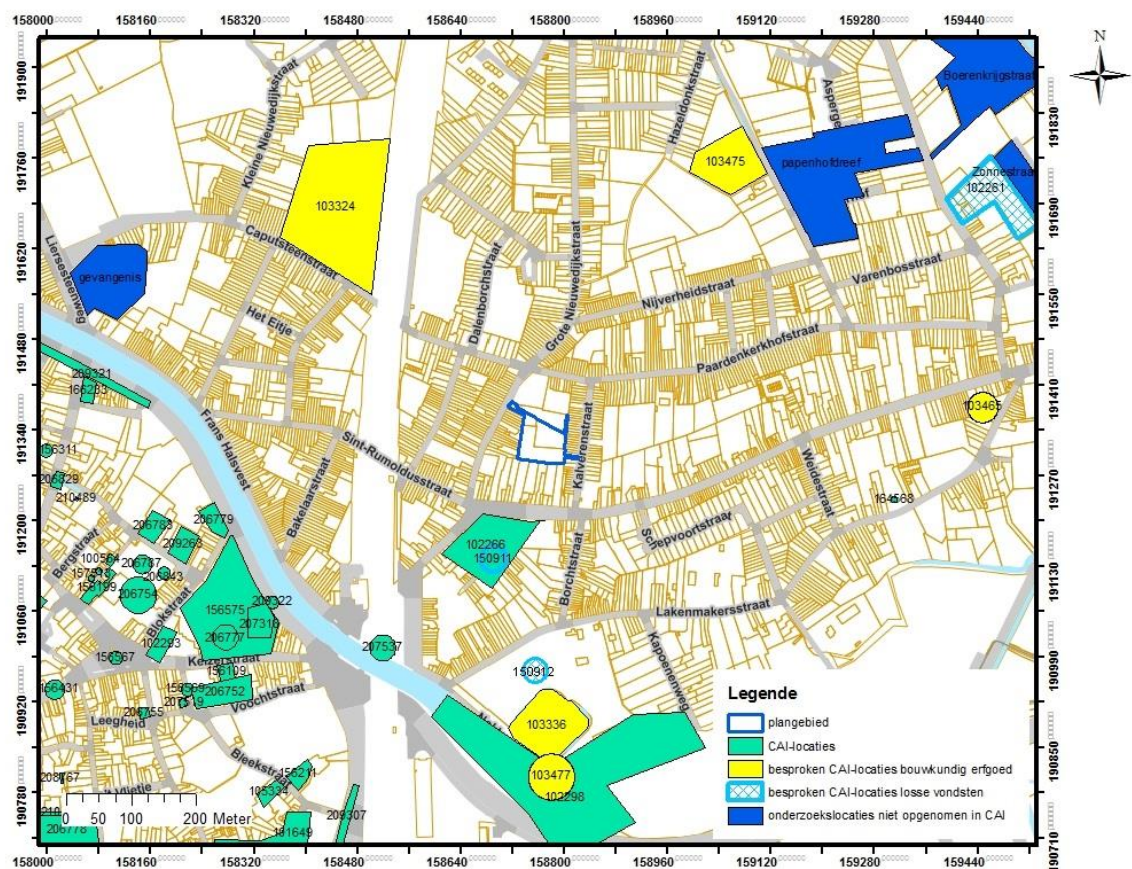
CAI-locatie **102266 ‘H. Geestkapel’** betreft de locatie van de vroegere kerk van Nekkerspoel met bijhorend kerkhof. De CAI vermeldt dat er al in de 13de eeuw een kerkgebouw stond en dat de kerk in 1578 verwoest werd door de Geuzen. In 1921 en bij een werfcontrole in september 2002 zouden daarvan sporen teruggevonden zijn, meer bepaald in de vorm van inhumatiegraven.

Dat de geschiedenis van Nekkerspoel veel verder teruggaat, blijkt onder meer uit de vondst van vijf vroegmiddeleeuwse aardewerken potten die zouden wijzen op de aanwezigheid van een Merovingisch grafveld. De vondst werd gedaan in 1921 op CAI-locatie **150911 ‘Klein Leitje 1’**. Iets verder naar het zuiden werd nog meer vroegmiddeleeuws materiaal gevonden, nl. een of meer Frankische munten op CAI-locatie **150912 ‘Borcht 1’**. Beide CAI-locaties betreffen losse vondsten. Hetzelfde geldt voor CAI-locatie **102261 ‘Boerenkrijgstraat I’** waar in 1988 bij het graven van een kuil een gepolijste silexbijl uit het Neolithicum werd aangetroffen.

De vooralsnog oudste nederzettingssporen die in Nekkerspoel werden aangetroffen, dateren uit de late ijzertijd. Deze werden aangetroffen bij de aanleg van de Omleidingsdijle in 1904. De stedelijke dienst Archeologie Mechelen vermoedt echter dat CAI-locatie **102298 ‘Nekkerspoel Borcht’** foutief is aangeduid op de CAI-kaart. Op basis van een oude foto meent de dienst dat de vindplaats wat meer naar het zuiden gesitueerd moet worden, ter hoogte van de aftakking van de Omleidingsdijle. Naast materiaal uit de late ijzertijd werd er ook Romeins en laatmiddeleeuws materiaal aangetroffen.

Eveneens foutief gesitueerd is CAI-locatie **207537 'Nekkerspoel'**. Het betreft de in 1965 bij toeval ontdekte sporen van pottenbakkers uit de periode van de 13de-14de tot de 17de eeuw. Op de CAI-kaart wordt de locatie ter hoogte van de spoorwegberm gesitueerd, maar de als vindplaats genoemde SENAM-site bevindt zich in werkelijkheid wat verder naar het oosten, aan de overkant van de Lakenmakersstraat.

Binnen de perimeter bevinden zich ook nog een aantal locaties die betrekking hebben op (verdwenen) bouwkundig erfgoed, nl. het als laatmiddeleeuws lusthof genoemde 'Caputsteen' (CAI-locatie 103324), de op 18de-eeuwse kaarten afgebeelde molen op CAI-locatie 103465 'Nekkerspoelstraat I', het als oude hoeve genoemde 'Papenhof' (CAI-locatie 103475) en het als laatmiddeleeuws versterkt kasteel genoemde 'De Borcht' (CAI-locatie 103336) met vlakbij de oude sluis die is aangeduid als CAI-locatie 103477 'Nekkerspoelborcht I'¹³³.

Figuur 58: Kadasterkaart met aanduiding van de CAI-locaties alsook de onderzoekslocaties die (nog) niet zijn opgenomen in de CAI (bronnen: cai.onroenderfgoed.be, september 2016 - De Vriendt 2008 - Swaelens en Krekelbergh 2016 - Ercoskun en Reygel 2012 - opgravingsarchief stad Mechelen)

1.2.3.4. Ander archeologisch onderzoek in de omgeving van het plangebied

A. Papenhofdreef¹³⁴

In 2005 adviseerde de dienst Cultureel Erfgoed van de provincie Antwerpen om voorafgaand aan de ontwikkeling van het geplande woonproject 'Papenhof' een archeologisch vooronderzoek te laten plaatsvinden. In 2008 werd in het ca. 9 ha grote onderzoeksgebied een verkennend booronderzoek

¹³³ cai.onroenderfgoed.be

¹³⁴ De Vriendt 2008: 4-15

uitgevoerd door de stedelijke dienst Archeologie Mechelen. In 2009 volgde in opdracht van de stad Mechelen een proefsleuvenonderzoek door Archaeological Solutions (vergunningsnummer 2009/018).

Tussen de Boerenkrijgstraat en de Papenhofdreef bevinden zich volgens de bodemkaart bodems met dikke antropogene humus A horizont (bodemserie Sdm: matig natte lemig zandbodems met dikke antropogene humus A horizont).

Tijdens het booronderzoek werden 48 boringen gezet. Bij 17 boringen werd vastgesteld dat het bodemprofiel diep verstoord was (35% van het plangebied). Deze verstoring werd toegeschreven aan de aspergeteelt. Die gaat immers gepaard met een diepe grondbewerking. Bij 17 andere boringen werd een dikke antropogene humus A horizont aangetroffen.

Tijdens het vervolgonderzoek werden in de minst verstoorde zones (samen ca. 6 ha) in totaal 24 proefsleuven aangelegd met een gemiddelde breedte van 3 m en een lengte variërend tussen 30 m en 123 m. De hoogtes van het vlak worden niet vermeld in het verslag.

De bodemopbouw bestond overall uit A-C profielen. Bovenaan bestond het profiel uit een of twee ploeglagen. Profiel 6 vormde hierop een uitzondering met vier ploeglagen. De dikte van de A horizont varieerde tussen 40 en 85 cm.

Het onderzoek leverde 15 sporen op. De voornaamste zijn twee brede oost-west georiënteerde grachten en de restanten van een muur. Deze werden in verband gebracht met het aangrenzende Papenhof, daterend uit de 18de eeuw. Verder werden er enkele recente kuilen en mogelijk enkele paalsporen aangetroffen, echter zonder onderling verband.

Gezien de weinige sporen werd er geen vervolgonderzoek geadviseerd.

Figuur 59: Papenhofdreef, algemene bodemopbouw met dikke antropogene A horizont (profiel 11) (bron: De Vriendt 2008: 10)

B. Boerenkrijgstraat ¹³⁵

Naar aanleiding van de bouw van twee appartementsgebouwen en twaalf eengezinswoningen aan de Boerenkrijgstraat, stelde BAAC Vlaanderen bvba in 2016 een archeologienota op (nummer 353). Deze omvatte de resultaten van een bureaustudie (code 2016F143) en de resultaten van een landschappelijk bodemonderzoek (code 2016H6). Het onderzoeksgebied had een oppervlakte van 22.711,18 m². De oostelijke grens van het onderzoeksgebied werd gevormd door de waterloop 'Vrouwvliet'. Op de projectgrond was vanaf 1950 een tuinbouwbedrijf met serres aanwezig. In 1988 werd de afbraak van de serres vergund, kort daarna werden ze afgebroken.

Op de bodemkaart was het onderzoeksgebied gekarteerd als 'OB' (bebouwde kom). De bodemtypes langs de Vrouwvliet (Efp en Lep) vlakbij duiden op een aanzienlijk vochtige bodem (natte tot zeer natte bodem; alluviale en colluviale bodems), terwijl de aangrenzende bodemtypes over het algemeen meer droge bodemtypes zijn.

Uit de historische kaarten was af te leiden dat voor het plangebied en in de directe omgeving weinig archeologische waarden gekend zijn uit de periode waarin de kaarten zijn opgemaakt. Uit de resultaten van het bureauonderzoek bleek bovendien dat de bodem vermoedelijk verstoord was door serrebouw over het grootste deel van het plangebied. De archeologische verwachting was dan ook eerder laag. De kans op de aanwezigheid van sporen uit de oudere perioden (steentijd-metaaltijden-Romeinse periode) kon echter niet uitgesloten worden. De enige manier om hierover informatie in te winnen, was dan ook door veldonderzoek.

Een landschappelijk booronderzoek bleek aangewezen om de daadwerkelijke verstoringsgraad van het terrein door de bouw en afbraak van serres uit de tweede helft van de 20ste eeuw te bepalen. Daarnaast konden de landschappelijke boringen mogelijk de beekvallei situeren en kon de kans op de aanwezigheid van steentijd artefactensites geëvalueerd worden. Er werden twaalf boringen gezet, verspreid over het onderzoeksgebied.

Over het algemeen konden de meeste bodems in het plangebied gedetermineerd worden als Zcm- of Zdm-gronden: matig droge of matig natte zandgronden met diepe antropogene humus A horizont. Deze determinatie sluit tamelijk goed aan bij de Zcm- en Sdm-gronden die direct ten zuidwesten en ten zuiden van het plangebied gekarteerd zijn en minder bij de sLep- en Lepy-bodems in de zuidoosthoek. Boring 12 kon worden gedetermineerd als een Pcm-bodem.

Uit de boringen bleek dat het onderzoeksgebied grotendeels buiten het beekdal van de Vrouwvliet viel. De enige boring waarin beekleem werd aangetroffen, betrof boring 12. Hier werd tussen 60 en 90 cm beneden maaiveld, onder de verstoorde humeuze bovengrond, een dun pakket uiterst siltig, roodbruine licht-zandleem (P) aangetroffen. Deze zandleem was bovenop het dekzand afgezet. Zowel de humeuze bovengrond als het lemige pakket van beekafzettingen bevatten gebroken serreglas als bijmenging. Boring 12 bevond zich op ca. 40 m van de beek. In boring 11, op ca. 80 m van de Vrouwvliet, was deze beekleem niet aanwezig.

¹³⁵ Swaelens en Krekelbergh 2016: 1-57

Figuur 60: Boerenkrijgstraat, boring 12: onder de verstoorde humeuze bovengrond een pakket uiterst siltig, roodbruine licht-zandleem (P) (bron: Swaelens en Krekelbergh 2016: 49)

Boven de natuurlijke ondergrond is over het algemeen een pakket humushoudende bovengrond aanwezig van variabele dikte (40-120 cm), waarin al dan niet gefragmenteerde resten van een oorspronkelijk podzolprofiel aanwezig zijn. Nergens werd in de boringen een intact podzolprofiel aangetroffen. Onder de A(a)p/Aa horizont ging het profiel overal over in de C-horizont, al dan niet via een dunne overgangshorizont of menglaag. De variabele dikte van de A(a)p/Aa horizont wijst op het plaatselijk voorkomen van diepere verstoringen en grondverbeteringsactiviteiten ten behoeve van de serrebouw. Ar zijn geen aanwijzingen dat het terrein werd opgehoogd.

Figuur 61: Boerenkrijgstraat, boring 1: matig dikke, humushoudende bovengrond (Ap horizont) tot op een diepte 40 cm beneden maaiveld (bron: Swaelens en Krekelbergh 2016: 45)

Figuur 62: Boerenkrijgstraat, boring 10: onder een 50 cm dikke Ap horizont waren twee sterk verploegde menglagen aanwezig, met vlekken/fragmenten afkomstig uit een oorspronkelijk aanwezige B horizont, en dit tot op een diepte van 120 cm beneden maaiveld (bron: Swaelens en Krekelbergh 2016: 46)

Uit het bureauonderzoek ontstond het vermoeden dat de grond grotendeels verstoord zou zijn door de bouw en afbraak van serres in de twintigste eeuw. Dit bleek door de landschappelijke boringen bevestigd te worden voor het centrale en het oostelijk deel. De westelijke zone bleek daarentegen weinig tot geen verstoring van het bodemarchief te hebben ondergaan.

Ook de situering van de beekvallei gaf aanleiding tot een landschappelijk booronderzoek. Slechts in boring 12 (de boring het dichtst bij de beek de Vrouwvliet) werd beekleem aangetroffen.

Op de vraag of er steentijdonderzoek nodig zou zijn, werd eveneens het beoogde antwoord gevonden. Het ontbreken van een intact podzolprofiel doet de afwezigheid van steentijdsites met voldoende wetenschappelijk potentieel vermoeden.

Gezien de lage archeologische verwachting werd er geen vervolgonderzoek geadviseerd.

C. Zonnestraat¹³⁶

In 2012 werd aan Aron bvba een vergunning verleend voor een prospectie met ingreep in de bodem aan de Zonnestraat (vergunningsnummer 2012/127). De aanleiding hiervoor was een verkaveling met de aanleg van een nieuwe wegenis. Het onderzoeksgebied had een oppervlakte van ca. 5000 m².

Op de bodemkaart werd het gebied aangeduid als een Zcm-bodem, zijnde een matig droge zandbodem met dikke antropogene humus A-horizont, ook wel gekend als een plaggenbodem. In het noorden van het terrein was volgens de bodemkaart een Sdg-bodem aanwezig: een matig natte lemig zandbodem met een duidelijke ijzer en/of humus B horizont of podzol.

Er werden twee proefsleuven aangelegd (respectievelijk ca. 100 en ca. 70 m lang) met een breedte van ca. 2 m. Bij het begin van elke proefsleuf werd een proefput gegraven om de bodemopbouw te bepalen. Het vlak werd aangelegd op ca. 1,20 m onder maaiveld.

Over het volledige terrein was onder de bouwvoor een plaggenbodem aanwezig met een dikte variërend tussen 20 en 60 cm. Hierin kon één tot twee ploeglagen onderscheiden worden. Onder het plaggendeek kwam onmiddellijk de C horizont tevoorschijn. In de noordelijke hoek van het terrein

¹³⁶ Ercoskun en Reygel 2012: 1-8

werd in het vlak plaatselijk de B en E horizont van de oorspronkelijk aanwezige podzolbodem aangesneden.

Het onderzoek leverde in totaal negen sporen op, waaronder een greppel, zeven kuilen en een paalkuil. Met uitzondering van de paalkuil – die niet gedateerd kon worden maar die vermoedelijk het oudste spoor op de site was – betrof het sporen uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd.

Figuur 63: Zonnestraat, zicht op het terrein na de aanleg van de drie proefsleuven, gezien vanuit het zuiden (bron: Ercoskun en Reygel 2012: 5)

Figuur 64: Zonnestraat, algemene bodemopbouw (proefput 3 in proefsleuf 2) (bron: Ercoskun en Reygel 2012: 6)

Gezien de lage archeologische verwachting werd er geen vervolgonderzoek geadviseerd.

D. Liersesteenweg¹³⁷

In 2013 werd aan Aron bvba een vergunning verleend voor het uitvoeren van een prospectie met ingreep in de bodem aan de Liersesteenweg (vergunningsnummer 2013/381). De aanleiding hiervoor was een geplande verkaveling. De ingreep bestond uit een verkennend booronderzoek en een proefsleuvenonderzoek. Het onderzoeksgebied had een oppervlakte van 1,55 ha.

Op de bodemkaart wordt het terrein gekenmerkt door een OB-bodem, zijnde een bodem verstoord door bebouwing. Meer in noordoostelijke richting komen de bodemseries Zcm, Sdm en Sem voor, zijnde matige droge, matig natte tot natte (lemig) zandgronden met diepe antropogene humus A horizont. Langs de Vrouwvliet bevinden zich nattere beekdalbodems zonder profielontwikkeling, gevormd op een ondiep (< 0,75 m) zand-of veensubstraat.

Tijdens het verkennend booronderzoek werden er 15 boringen gezet, in een verspringend grid van 30 bij 40 m, waarvan soms afgeweken werd omwille van dichte begroeiing. Nadien werden 15 proefsleuven aangelegd, alle oost-west georiënteerd. De afstand tussen de parallelle proefsleuven bedroeg ca. 15 m. In totaal werd 8 % van de oppervlakte van het terrein onderzocht. Aan het einde van elke sleuf werd een profielput aangelegd om een beeld te krijgen van de bodemopbouw. De proefsleuven werden aangelegd in de moederbodem op een diepte van ca. 50 tot 70 cm onder het maaiveld. Vijf sleuven werden dieper aangelegd, zij bevonden zich ter hoogte van een opgevolde depressie.

De resultaten van het booronderzoek wezen op een uniforme bodem met een dikke antropogene humus A horizont, met een dikte variërend van 45 tot 100 cm. Soms kon de A horizont worden opgedeeld in de bouwvoor (Ap1), gevolgd door een dik humeus dek (Ap2). Onder deze bovenlaag bevond zich de C horizont. Er werden geen archeologische artefacten aangetroffen. Het booronderzoek bevestigde het beeld van de bodemkaart, namelijk een Zcm bodem: een matig droge zandgrond met diepe antropogene humus A horizont. Er werden geen sporen van de originele bodem aangetroffen. De dikke humus A horizont is vermoedelijk het gevolg van de aspergeteelt die tot in een recent verleden op het terrein plaatsvond, getuige de nog aanwezige aspergebedden.

De kans bleef echter reëel dat er nog diepe archeologische grondsporen bewaard gebleven waren in de onderliggende moederbodem. Het proefsleuvenonderzoek bevestigde het beeld dat reeds uit het verkennend booronderzoek naar voren was gekomen. De vijf sporen die aangetroffen werden, kunnen gerelateerd worden aan de aspergeteelt in de 19de en 20ste eeuw.

Gezien de lage archeologische verwachting werd er geen vervolgonderzoek geadviseerd.

¹³⁷ Reygel en van de Staey 2013: 1-15

Fig. 65: Liersesteenweg, algemene bodemopbouw (proefput 8) (bron: Reygel en van de Staey 2013: 13)

Fig. 66: Liersesteenweg, proefsleuf met aspergebedden in het vlak (bron: Reygel en van de Staey 2013: 12)

Figuur 67: Liersesteenweg, aspergebedden in het profiel (bron: Reygel en van de Staey 2013: 13)

E. Begeleiding van werken aan de gevangenis, Liersesteenweg¹³⁸

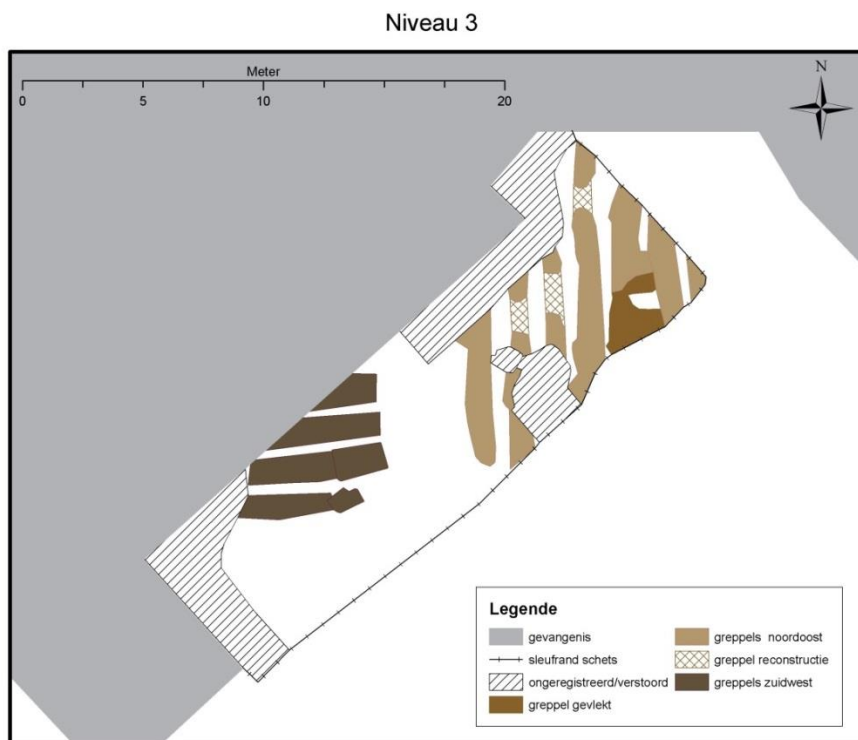
Naar aanleiding van de bouw van een nieuwe gevangenisvleugel met onderkeldering werd in juni 2007 een begeleiding van de werken uitgevoerd door de stedelijke dienst Archeologie Mechelen. Het onderzoeksgebied lag net buiten het historische centrum van Mechelen en had een oppervlakte van 190 m².

Het onderste niveau dat aangelegd werd, betrof de moederbodem. Deze werd aangetroffen op ca. 3 m onder maaiveld. Hierin waren tien greppels uitgegraven. De vulling van de greppels bevatte brokken van de oorspronkelijke podzolbodem. De greppels werden niet gecoupeerd. Op basis van de vondsten aan de oppervlakte werd een middeleeuwse datering vooropgesteld maar die is onzeker. De datering van het afgraven van de natuurlijke bodem hier is in se onbekend, al is het waarschijnlijk dat dit te maken heeft met de bouw van de gevangenis aangezien de funderingen van de bestaande kelders van de gevangenis exact tot op deze diepte reikten. De geplande nieuwe vleugel valt dus waarschijnlijk binnen de bouwput van de oude gevangenis.

Figuur 68: Gevangenis Liersesteenweg: greppels in de moederbodem, overzichtsfoto (bron: opgravingsarchief stad Mechelen)

¹³⁸ Ongepubliceerde opgravingsgegevens stedelijke dienst Archeologie Mechelen

Figuur 69: Gevangenis Liersesteenweg: greppels in de moederbodem, plan (bron: GIS stad Mechelen)

1.2.4. Synthese bureauonderzoek

Onderzoek naar het landschappelijk kader wijst uit dat het plangebied een nagenoeg onbebouwd binnengebied betreft, gelegen in een sterk verstedelijkt gebied. Op de bodemkaart is het gebied gecatalogeerd als bebouwde zone, maar gezien de aanwezige zandige afzettingen – zoals aangeduid op de Quartair geologische kaart – en de in de omgeving gekarteerde bodemseries moet ook rekening worden gehouden met de aanwezigheid van podzolbodems en bodems met een dikke antropogene humus A horizont. Podzolbodems zijn een indicatie voor de goede bewaringstoestand van eventuele steentijd artefactensites. De aanwezigheid van bodems met een dikke antropogene humus A horizont is dan weer in belangrijke mate bepalend voor de bewaring van archeologische sporensites, aangezien het dikke humeuze dek decennia- en vaak zelfs eeuwenlang gefungeerd heeft als buffer. Deze bufferfunctie geldt overigens evenzeer in het licht van toekomstige ingrepen, mits ze niet te diep reiken. Tijdens een visuele inspectie van het plangebied op 23 november 2016 kon in de bouwput van de nieuwbouw voor de Sint-Pietersschool mogelijk een dergelijke bodem met een dikke antropogene humus A horizont worden vastgesteld.

Historische bronnen wijzen uit dat het plangebied deel uitmaakte van de laatmiddeleeuwse nederzetting van Nekkerspoel. De historische bebouwing concentreerde zich vooral langs de huidige Nekkerspoelstraat, met enkele opmerkelijke gebouwen zoals de vermoedelijke herberg de Lelie, rederijderskamer de Boonbloem, de schutterskamer en het schuttershof van de Sint-Antoniusgilde en mogelijk zelfs een pottenbakkerij. Deze bleken van de rest van het bouwblok gescheiden te zijn door een beek. Ook langs de huidige Grote Nieuwedijkstraat was aanvankelijk bebouwing aanwezig, maar wellicht verdween deze als gevolg van de verwoesting van Nekkerspoel in 1576-78, tijdens de godsdienstoorlogen. Een gebouw dat de troebelen blijkbaar wel doorstaan heeft, is de grote hoeve die o.a. op de kaart van Jan van Hanswijck uit 1576 is aangeduid. Het gebouwencomplex staat in de Kalverenstraat, maar grenst niet onmiddellijk aan de straat. Het staat in het midden van een groot

vierkant perceel dat begrensd wordt door een schutting of haag. De kans is reëel dat delen ervan binnen de contouren van het plangebied vallen.

In (de onmiddellijke omgeving van) het plangebied zijn geen archeologische sites gekend, uitgezonderd CAI-locatie 102266 'H. Geestkapel' met resten van de kerk en het kerkhof van het laatmiddeleeuwse Nekkerspoel en CAI-locatie 150911 'Klein Leitje 1' waar aardewerk werd gevonden dat afkomstig zou zijn van een Merovingische begraafplaats. Als ook enkele recentere archeologische onderzoeken in de ruimere omgeving bekeken worden, valt op dat in vier van de vijf gevallen bodems met een dikke antropogene humus A horizont zijn aangetroffen. Er bleek echter meestal sprake van een verdwenen of vergraven podzolbodem (drie van de vijf gevallen), diepe verstoringen die worden toegewezen aan aspergeteelt en grondverbetering (drie van de vijf gevallen) en het nagenoeg ontbreken van archeologische sporen (drie van de vier gevallen; enkele geïsoleerde of recentere sporen daar gelaten). De afstand tussen de betreffende onderzoeksgebieden en het plangebied is echter dermate groot, dat de resultaten niet zonder meer te extrapoleren zijn.

1.3 Afweging vooronderzoek met ingreep in de bodem

Het bureauonderzoek biedt een vrij gedetailleerd inzicht in de landschapshistoriek van het plangebied, de gebruiksevolutie van het terrein en de in de ruimere omgeving gekende archeologische sites. Het wijst op de mogelijke aanwezigheid van waardevol bodemarchief. Het uitgevoerde onderzoek kan evenwel onvoldoende het archeologisch potentieel van het terrein duiden, alsook de impact van de geplande ingrepen op eventueel aanwezige archeologische waarden. Daarom is bijkomend vooronderzoek nodig.

De mogelijke aanwezigheid van podzolbodems en bodems met een dikke antropogene humus A horizont, de reële kans dat in het plangebied sporen aanwezig zijn van de in historische bronnen geattesteerde hoeve en het feit dat tot op heden in de laatmiddeleeuwse nederzetting van Nekkerspoel nog nauwelijks archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden, onderstrepen het belang van verder onderzoek. Bodems met een dikke antropogene humus A horizont hebben er niet alleen voor gezorgd dat eventueel onderliggende grondsporen in het verleden gevrijwaard zijn gebleven van verdere verstoring, ze kunnen ook een buffer vormen bij toekomstige bodemingrepen waardoor een behoud *in situ* van eventuele grondsporen een reële optie wordt.

Finaal kan een vooronderzoek met ingreep in de bodem ook uitwijzen of er al dan niet archeologische waarden in het plangebied aanwezig zijn, en zo ja, deze afbakenen in ruimte en tijd.

Het bijkomend vooronderzoek moet toelaten om een gemotiveerde uitspraak te doen over het al dan niet moeten nemen van maatregelen, en zo ja, resulteren in een plan van aanpak voor een archeologische opgraving dan wel een behoud *in situ*.

1.4 Samenvatting voor een gespecialiseerd publiek

Naar aanleiding van de aanleg van een 4500 m² groot stadspark met buurtparking in het binnengebied tussen de Grote Nieuwedijkstraat, de Paardenkerkhofstraat, de Kalverenstraat en de Nekkerspoelstraat in de wijk Nekkerspoel (Mechelen), werd door de stedelijke dienst Archeologie Mechelen een archeologienota opgesteld.

Uit de (directe) omgeving van het plangebied zijn quasi geen archeologische sites gekend. In het verleden heeft er ook nauwelijks onderzoek plaatsgevonden. Dat is enigszins verwonderlijk, want de wijk kent een zeer rijke geschiedenis. De oudste sporen van bewoning (in feit gaat het om begraving)

zouden teruggaan tot de Merovingische tijd. Nekkerspoel ontwikkelde zich in de 13de eeuw als een autonome kern naast Mechelen, met het statuut van afzonderlijke parochie en heerlijkheid en bestuurd door een eigen schepenenbank. Aan de bloei van Nekkerspoel kwam evenwel een einde in 1576-78, tijdens de godsdienstoorlogen, toen een groot deel van de nederzetting verwoest werd. Vanaf het midden van de 19de eeuw kende Nekkerspoel echter een heropleving, met als gevolg dat het gebied sterk verstedelijkte tegen het einde van de eeuw.

Op de oudste kaarten – uit het derde kwart van de 16de eeuw – is te zien dat aan de oostelijke zijde van het plangebied een gebouwencomplex stond. Volgens andere historische bronnen betreft het een hoeve. Diezelfde bronnen maken ook melding van een beek/gracht langs de zuidelijke grens van het plangebied. Ook op recentere kaarten is de hoeve nog aangeduid. De rest van het plangebied blijkt al die tijd onbebouwd, een situatie die blijft voortbestaan tot in de 20ste eeuw, wanneer in het binnengebied o.a. een serre en een aantal garageboxen worden opgetrokken.

Op basis van de tijdens het bureauonderzoek verzamelde gegevens blijkt dat in het plangebied zowel podzolbodems als bodems met een dikke antropogene humus A horizont kunnen voorkomen. Het voorkomen van dergelijke bodems bepaalt in grote mate het archeologisch potentieel. Bovendien kan een dikke antropogene humus A horizont een buffer vormen tussen de geplande bodemingrepen en eventueel onder het humeuze dek aanwezige grondsporen, met als gevolg dat een behoud *in situ* van deze sporen een reële optie is. Bijkomend vooronderzoek moet uitwijzen of dergelijke podzolbodems en/of bodems met een dikke antropogene humus A horizont daadwerkelijk aanwezig zijn en nagaan wat bijgevolg de impact is van de geplande ingrepen op het bodemarchief. In tweede orde kan een vooronderzoek met ingreep in de bodem ook uitwijzen of in het plangebied al dan niet archeologische waarden aanwezig zijn, en zo ja, deze afbakenen in ruimte en tijd.

1.5 Samenvatting voor een niet-gespecialiseerd publiek

Naar aanleiding van de aanleg van een 4500 m² groot stadspark met buurtparking in het binnengebied tussen de Grote Nieuwedijkstraat, de Paardenkerkhofstraat, de Kalverenstraat en de Nekkerspoelstraat in de wijk Nekkerspoel (Mechelen), werd door de stedelijke dienst Archeologie Mechelen een archeologienota opgesteld.

Uit de (directe) omgeving van het plangebied zijn quasi geen archeologische sites gekend. In het verleden heeft er ook nauwelijks onderzoek plaatsgevonden. Dat is enigszins verwonderlijk, want de wijk kent een zeer rijke geschiedenis. Op de oudste kaarten – uit het derde kwart van de 16de eeuw – is te zien dat aan de oostelijke zijde van het plangebied een gebouwencomplex stond. Volgens andere historische bronnen betreft het een hoeve. Diezelfde bronnen maken ook melding van een beek/gracht langs de zuidelijke grens van het plangebied. Ook op recentere kaarten is de hoeve nog aangeduid. De rest van het plangebied blijkt al die tijd onbebouwd, een situatie die blijft voortbestaan tot in de 20ste eeuw, wanneer in het binnengebied o.a. een serre en een aantal garageboxen worden opgetrokken.

Op basis van de tijdens het bureauonderzoek verzamelde gegevens blijkt dat in het plangebied archeologische waarden aanwezig kunnen zijn. Om de kans op archeologische waarden en de impact van de geplande bodemingrepen beter te kunnen inschatten, is evenwel bijkomend onderzoek nodig. In tweede orde kan een vooronderzoek met ingreep in de bodem ook uitwijzen of deze archeologische waarden daadwerkelijk aanwezig zijn.

2. Bronnen

www.geopunt.be

dov.vlaanderen.be

www.milieuinfo.be

cai.onroerenderfgoed.be

geo.onroerendergoed.be

www.cartesius.be

Beterams 1955:

F.G.C. Beterams. De Mechelse Schepenbrieven op het Rijksarchief te Antwerpen. Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen, 59 (1955), pp. 154-180.

Beterams 1956:

F.G.C. Beterams. Inventaris van het Archief van de Commissie van Openbare onderstand van Mechelen, I. Heilig-Geesttafels en Huisarmen, Gasthuizen en Godshuizen. Mechelen, Commissie van Openbare Onderstand, 1956, CXI + 590 p.

Beterams 1957:

F.G.C. Beterams. Inventaris van het Archief van de Commissie van Openbare onderstand van Mechelen, II. Het Begijnhof te Mechelen, De armenzorg in de 19^e eeuw, Index. Mechelen, Commissie van Openbare Onderstand, 1957, pp. CXL, 593-1115.

Bogemans 1996:

F. Bogemans. Toelichting bij de Quartairgeologische Kaart. Kaartblad 23 Mechelen, Vrije Universiteit Brussel en Vlaamse overheid, dienst Natuurlijke Rijkdommen, 1996.

De Vriendt 2008:

B. De Vriendt. Archeologisch vooronderzoek te Mechelen-Papenhof. Definitieve rapportage van de bekomen resultaten, AS-rapportage 2008-33, Mechelen, 2008.

De Vroede 1942:

P. De Vroede. Mechelsche middelnederlandsche oorkonden van voor 1300. Ledeberg, Erasmus, 1942, 43 p.
(Verslagen en Mededeelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor taal- en letterkunde, maart 1942)

Ercoskun en Reygel 2012:

P. Ercoskun en P. Reygel. Prospectie met ingreep in de bodem aan de Zonnestraat te Mechelen, Aron-rapport 141, Sint-Truiden, 2012.

Foncke 1919:

Robert Foncke. Van mechelsche potbakkers en van "Potafeir". Dietsche Warande & Belfort, 19(1919), pp. 344-352.

Hendrickx 2007:

Willy Hendrickx. Registers van den Amman, Stadsarchief Mechelen, 26. Rubriek G, reeks S I Beleyden en Uytwinningen, Register 8 A° 1582-1584.
Mechelen, De Ware Vrienden van het Archief, 2007, 71p.
(Genealogisch Repertorium van het Mechelse District, 26)

Hendrickx 2008:

Willy Hendrickx. Registers van den Amman, Stadsarchief Mechelen, 32. Rubriek G, reeks S I Beleyden en Uytwinningen, Register 14 A° 1596-1598.
Mechelen, De Ware Vrienden van het Archief, 2008, 57 p.
(Genealogisch Repertorium van het Mechelse District, 32)

Hendrickx & Miseur 2007:

Willy Hendrickx, Willem Miseur. Registers van den Amman, Stadsarchief Mechelen, 17. Rubriek G, reeks S I Beleyden en Uytwinningen, Register 4 A° 1563-1571.
Mechelen, De Ware Vrienden van het Archief, 2007, 142 p.
(Genealogisch Repertorium van het Mechelse District, 17)

Installé 1983:

Henri Installé. Een cijnsboek (1451- +/- 1525) op privé-erven over de openbare weg te Mechelen. Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen, 82 (1978), pp. 133-172.

Meutermans 2006:

Jan Meutermans. Registers van den Amman, Stadsarchief Mechelen, 16. Rubriek G, reeks S I Beleyden en Uytwinningen, Register 3 A° 1554-1558.
Mechelen, De Ware Vrienden van het Archief, 2006, 106 p.
(Genealogisch Repertorium van het Mechelse District, 16)

Meutermans 2008a:

Jan Meutermans. Registers van den Amman, Stadsarchief Mechelen, 28. Rubriek G, reeks S I Beleyden en Uytwinningen, Register 10 A° 1585-1588.
Mechelen, De Ware Vrienden van het Archief, 2008, 143p.
(Genealogisch Repertorium van het Mechelse District, 28)

Meutermans 2016b:

Jan Meutermans. Stadsarchief Mechelen, Rubriek G, Serie I, Nr. 1 en 2. Schepenakten 1345-1353, Vierde boekdeel, 1351-1352, 1352-1353.
Hombeek, Paul Behets, 2016, 149 p.
(Genealogisch Repertorium van het Mechelse District, 78)

Miseur 2007:

Willem Miseur. Registers van den Amman, Stadsarchief Mechelen, 25. Rubriek G, reeks S I Beleyden en Uytwinningen, Register 7 A° 1578-1582.
Mechelen, De Ware Vrienden van het Archief, 2007, 75 p.
(Genealogisch Repertorium van het Mechelse District, 25)

Miseur 2008:

Willem Miseur. Registers van den Amman, Stadsarchief Mechelen, 29. Rubriek G, reeks S I Beleyden en Uytwinningen, Register 11 A° 1588-1591.
Mechelen, De Ware Vrienden van het Archief, 2008, 90p.
(Genealogisch Repertorium van het Mechelse District, 29)

Olbrechts 2007:

Marvin Olbrechts. Registers van den Amman, Stadsarchief Mechelen, 24. Rubriek G, reeks S I Beleyden en Uytwinningen, Register 6 A° 1575-1578.
Mechelen, De Ware Vrienden van het Archief, 2007, 123 p.
(Genealogisch Repertorium van het Mechelse District, 24)

Olbrechts 2008a:

Marvin Olbrechts. Registers van den Amman, Stadsarchief Mechelen, 30. Rubriek G, reeks S I Beleyden en Uytwinningen, Register 12 A° 1592-1594.
Mechelen, De Ware Vrienden van het Archief, 2008, 103 p.
(Genealogisch Repertorium van het Mechelse District, 30)

Olbrechts 2008b:

Marvin Olbrechts. Registers van den Amman, Stadsarchief Mechelen, 31. Rubriek G, reeks S I Beleyden en Uytwinningen, Register 13 A° 1594-1595.
Mechelen, De Ware Vrienden van het Archief, 2008, 102 p.
(Genealogisch Repertorium van het Mechelse District, 31)

Reygel en van de Staey 2013:

P. Reygel en I. van de Staey. Prospectie met ingreep in de bodem aan de Liersesteenweg te Mechelen, Aron-rapport 189, Sint-Truiden, 2013.

Robberechts 2004:

B. Robberechts. Ruilverkaveling Zondereigen, gemeenten Baarle-Hertog, Merksplas, Turnhout en Hoogstraten; een archeologisch-cultuurhistorisch vooronderzoek, RAAP-rapport 1084, Amsterdam, 2004.

Steenackers 1930:

E. Steenackers. Autels et Institutions dans les Eglises de Malines au début du XVIe siècle.
Handelingen van den Mechelschen Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst, 35(1930), pp. 85-117.

Swaelens en Krekelbergh 2016:

C. Swaelens en N. Krekelbergh. Archeologienota Mechelen, Boerenkrijgstraat, BAAC Vlaanderen Rapport 226, Gent, 2016.

Van Autenboer 1962:

E. Van Autenboer. Volksfeesten en rederijders te Mechelen (1400-1600).
Gent, Secretariaat van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, 1962, 296 p.
(Vle reeks, Bekroonde werken, 89)

Van Autenboer 1991:

E. van Autenboer. Onder de plak van het Sint-Romboutskapittel.
In : Raymond van Uytven (red.). De geschiedenis van Mechelen. Van Heerlijkheid tot Stadsgewest. [Tielt], Lannoo, 1991, pp. 70-75.

Van Autenboer 2002:

E. Van Autenboer, Onstaan, groei en teloorgang van de St-Antoniusgilde van Nekkerspoel (Mechelen).
Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen, 106 (2002), pp. 335-348.

Van Bruaene 2004:

Anne-Laure Van Bruaene. Repertorium van rederijderskamers in de Zuidelijke Nederlanden en Luik 1400-1650.

(2004)

http://www.dbnl.org/tekst/brua002repe01_01/colofon.php

Van Caster 1975:

W. van Caster. Namen der straten van Mechelen.

Brussel, Cultuur en beschaving, 1975, 335 p.

(Anastatische herdruk van de uitgave uit 1901)

Van den Eynde 2001:

A. van den Eynde. Tableau chronologique des écoutètes, des bourgmestres et des échevins, depuis 1236 jusqu'à nos jours, ainsi que les sceaux des premiers seigneurs de la ville de Malines.

Brussel, Algemeen Rijksarchief, 2001, 96 p (+ 65 platen).

(Reprints, 194) (Onvolledige anastatische herdruk van origineel : Malines, van Velsen, 1859)

Van der Jeught 2004:

F. Van der Jeught, Experire! Peeter Van Ginderachter alias de Laderrière (Asse 1522 – Mechelen 1591). Een biografie.

Ascania, 47(2004) 2, pp. 33-84.

Van der Jeught 2011:

François van der Jeught. Stadsarchief Mechelen, K. Impôts maisons, I 1: *Dboeck vanden imposten vanden thiensten ende twintichste penninghen van allen die huysen ende hueringhen vande stadt van Mechelen ende van voergehuchte van dien*, (aangevat op 23 juli 1544).

Mechelen, De Ware Vrienden van het Archief, 2011, 156 p.

<http://www.dewarevrienden.net/DWV/>

opgravingsarchief stad Mechelen

3. Lijst van figuren

Nummer	Bijschrift	Bron	Paginanr.
Figuur 1	Kadasterkaart met aanduiding van het plangebied (rood gearceerd) en de betrokken perceelnummers (blauw)	www.geopunt.be	4
Figuur 2	Topografische kaart met aanduiding van het plangebied (blauw)	GIS stad Mechelen	4
Figuur 3	Park Kalverenstraat, ontwerp	studiebureau Omgeving	6
Figuur 4	Binnengebied Kalverenstraat, recent opmetingsplan	stad Mechelen	7
Figuur 5	De westelijke zijde van het plangebied is momenteel ingericht als tijdelijke buurtparking	stedelijke dienst Archeologie Mechelen	7
Figuur 6	De noordelijke zijde van het plangebied wordt momenteel gebruikt als werfzone	stedelijke dienst Archeologie Mechelen	7
Figuur 7	Luchtfoto uit 2015 met aanduiding van het plangebied (blauw)	www.geopunt.be	8
Figuur 8	De zuidoostelijke hoek van het plangebied is momenteel totaal overwoekerd	stedelijke dienst Archeologie Mechelen	8
Figuur 9	Er is een doorgang gemaakt naar de achterzijde van de parochiezaal Sint-Pieter-en-Paul	stedelijke dienst Archeologie Mechelen	8
Figuur 10	Nieuwbouw Sint-Pietersschool, ontwerp	DG architecten	9
Figuur 11	Het zogenaamde 'palenwoud' langs beide zijden van het centrale pad en de wadi (rechts), ontwerp	studiebureau Omgeving	9
Figuur 12	Dwarsdoorsnede van het park Kalverenstraat van west (links) naar oost (rechts), ontwerp	studiebureau Omgeving	10
Figuur 13	Overzicht van de locaties van verschillende bodemingrepen, kaart	stedelijke dienst Archeologie Mechelen	11
Figuur 14	Orthofoto van 2014 met aanduiding van het plangebied (blauw)	GIS stad Mechelen	13
Figuur 15	Hoogteverloop van het terrein van NW naar ZO	www.geopunt.be	14
Figuur 16	Hoogteverloop van het terrein van ZW naar NO	www.geopunt.be	14
Figuur 17	Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, digitaal terreinmodel 1m met aanduiding van het plangebied in het blauw	www.geopunt.be	14
Figuur 18	Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, digitaal terreinmodel 1m met aanduiding van het plangebied in het blauw, detail	www.geopunt.be	15
Figuur 19	Tertiair geologische kaart (1/50.000) met aanduiding van het plangebied in het blauw, Lid van Ruisbroek in het roze en Lid van Belsele-Waas in het lichtblauw	www.geopunt.be	16
Figuur 20	Quartaire geologische kaart (1/200.000) met aanduiding van het plangebied in het blauw	www.geopunt.be	17
Figuur 21	Bodemkaart met aanduiding van het plangebied in het blauw, bebouwde zones (OB) met kruis-arcering, Sdm-bodems in het bruin, Zcm-bodems in het grijs en Zdf-bodems in het oranje	www.geopunt.be	18
Figuur 22	Zicht op de bodemopbouw in de bouwput van de nieuwbouw voor de Sint-Pietersschool	stedelijke dienst Archeologie Mechelen	19
Figuur 23	Zicht op de bodemopbouw in de bouwput van de nieuwbouw voor de Sint-Pietersschool, detail	stedelijke dienst Archeologie Mechelen	19
Figuur 24	Bodemgebruikskaart met aanduiding van het plangebied in het blauw, (andere) bebouwing in het rood en akkerbouw (of tuinbouw) in het wit. De Nekkerspoelstraat of N15A is in het grijs aangeduid als gewestweg	www.geopunt.be	20
Figuur 25	Bodemerosiekaart met aanduiding van het plangebied in het blauw, de percelen waar de potentiële erosie verwaarloosbaar is in het groen	www.geopunt.be	21

	en de percelen waar de potentiële erosie niet van toepassing is in het grijs		
Figuur 26	Plattegrond van Mechelen door Jacob van Deventer (1550-1565), met aanduiding van het bouwblok en enkele middeleeuwse topografische elementen	Koninklijke Bibliotheek van België	23
Figuur 27	Plattegrond van Mechelen door Jan van Hanswijck (1576), kopie door Jan-Baptist De Noter (1812), met aanduiding van het bouwblok in het rood en enkele middeleeuwse topografische elementen in het zwart	Stadsarchief Mechelen	24
Figuur 28	Plattegrond van Mechelen door Jacob van Deventer (1550-1565), detail, met aanduiding van het bouwblok in het rood en de Kalverenstraat	Koninklijke Bibliotheek van België	24
Figuur 29	Plattegrond van Mechelen door Jan van Hanswijck (1576), kopie door Jan-Baptist De Noter (1812), detail, met aanduiding van het bouwblok in het rood en de Kalverenstraat	Stadsarchief Mechelen	25
Figuur 30	Kaart van de stad Mechelen en het Mechels district, P. Van Antwerpen (1730), met aanduiding van de Kalverenstraat in het rood	Stadsarchief Mechelen	26
Figuur 31	Kadasterkaart van het gehucht Nekkerspoel (1739, facsimile 20 ^{ste} eeuw), met aanduiding van de Kalverenstraat en de herberg 'de Wijngaard' in het rood en het plangebied in het blauw	Stadsarchief Mechelen	27
Figuur 32	Plattegrond van Mechelen door Jacob van Deventer (1550-1565), detail, met aanduiding van topografische elementen in het zwart en een reconstructie van 'de Plein' in het rood	Koninklijke Bibliotheek van België	28
Figuur 33	Kaart uit de Atlas der Buurtwegen (1841), met een reconstructie van 'de Plein' in het rood	www.geopunt.be	29
Figuur 34	Kaart van de stad Mechelen en het Mechels district, P. Van Antwerpen (1730), met aanduiding van de toponiemen Nieuwendijk te Mechelen (onderste cirkel) en te Sint-Katelijne-Waver (bovenste cirkel)	Stadsarchief Mechelen	30
Figuur 35	Plattegrond van Mechelen door Jacob van Deventer (1550-1565), detail, met reconstructie van de Nieuwedijk en de Olieslagersstraat	Koninklijke Bibliotheek van België	31
Figuur 36	Kaart van de stad Mechelen en het Mechels district, P. Van Antwerpen (1730), detail, met aanduiding van de huidige Paardenkerkhofstraat in het rood	Stadsarchief Mechelen	32
Figuur 37	Kaart van Nekkerspoel door landmeter Everaert (1739), detail, met aanduiding van het Papenhof in het rood, het Paardenkerkhof in het groen en het plangebied in het blauw	Stadsarchief Mechelen	33
Figuur 38	Gedeeltelijke reconstructie van het bouwblok in 1651	stedelijke dienst Archeologie Mechelen	34
Figuur 39	Zicht op Nekkerspoel met aanduiding van de staande wip (rood), tekening zonder vermelding van de herkomst (na 1700)	Stadsarchief Mechelen, Fonds Berlemont	36
Figuur 40	Gedeeltelijke reconstructie van het bouwblok in 1530	stedelijke dienst Archeologie Mechelen	37
Figuur 41	Kaart van Nekkerspoel door landmeter Everaert (1739), detail, met aanduiding van het perceel van Daniël Geijs (de Boonbloemkamer) in het rood	Stadsarchief Mechelen	39
Figuur 42	Plattegrond van Mechelen door Jan van Hanswijck (1576), kopie door Jan-Baptist De Noter (1812), detail, met aanduiding van de	Stadsarchief Mechelen	41

	hoeve in het rood		
Figuur 43	Reconstructietekening van het erf <i>Potbackers</i> op de Plein (1574)	stedelijke dienst Archeologie Mechelen	42
Figuur 44	Kadasterkaart van het gehucht Nekkerspoel (1739, facsimile 20 ^{ste} eeuw), detail, met aanduiding van het bouwblok in het rood en het plangebied in het blauw	Stadsarchief Mechelen	43
Figuur 45	Villaretkaart, detail met het plangebied in het blauw	Institut géographique national de France	44
Figuur 46	Ferrariskaart, detail met het plangebied in het blauw	geo.onroerenderfgoed.be	44
Figuur 47	Atlas der Buurtwegen, detail met het plangebied in het blauw	geo.onroerenderfgoed.be	45
Figuur 48	Vandermaelenkaart, detail met het plangebied in het blauw	geo.onroerenderfgoed.be	45
Figuur 49	Kaart van Popp (1858), met aanduiding van de grote tuinpercelen in het rood en het plangebied in het blauw	Stadsarchief Mechelen	48
Figuur 50	Topografische kaart uit 1864 met aanduiding van het plangebied (blauw)	www.cartesius.be	49
Figuur 51	Topografische kaart uit 1879 met aanduiding van het plangebied (blauw)	www.cartesius.be	49
Figuur 52	Topografische kaart uit 1892 met aanduiding van het plangebied (blauw)	www.cartesius.be	50
Figuur 53	Topografische kaart uit 1930 met aanduiding van het plangebied (blauw)	www.cartesius.be	51
Figuur 54	Topografische kaart uit 1960 met aanduiding van het plangebied (blauw)	www.cartesius.be	51
Figuur 55	Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het plangebied (blauw)	www.cartesius.be	52
Figuur 56	Topografische kaart uit 1977-78 met aanduiding van het plangebied (blauw)	www.cartesius.be	52
Figuur 57	Luchtfoto uit 2006 met aanduiding van het plangebied (blauw)	www.cartesius.be	53
Figuur 58	Kadasterkaart met aanduiding van de CAI-locaties alsook de onderzoekslocaties die (nog) niet zijn opgenomen in de CAI	geo.onroerenderfgoed.be De Vriendt 2008 Swaelens en Krekelbergh 2016 Ercoskun en Reygel 2012 stedelijke dienst Archeologie Mechelen	55
Figuur 59	Papenhofdreef, algemene bodemopbouw met dikke antropogene A horizont (profiel 11)	De Vriendt 2008	56
Figuur 60	Boerenkrijgstraat, boring 12: onder de verstoorde humeuze bovengrond een pakket uiterst siltig, roodbruine licht-zandleem (P)	Swaelens en Krekelbergh 2016	58
Figuur 61	Boerenkrijgstraat, boring 1: matig dikke, humushoudende bovengrond (Ap horizont) tot op een diepte 40 cm beneden maaiveld	Swaelens en Krekelbergh 2016	58
Figuur 62	Boerenkrijgstraat, boring 10: onder een 50 cm dikke Ap horizont waren twee sterk verploegde menglagen aanwezig, met vlekken/fragmenten afkomstig uit een oorspronkelijk aanwezige B horizont, en dit tot op een diepte van 120 cm beneden maaiveld	Swaelens en Krekelbergh 2016	59
Figuur 63	Zonnestraat, zicht op het terrein na de aanleg van de drie proefsleuven, gezien vanuit het zuiden	Ercoskun en Reygel 2012	60
Figuur 64	Zonnestraat, algemene bodemopbouw (proefput 3 in proefsleuf 2)	Ercoskun en Reygel 2012	60
Figuur 65	Liersesteenweg, algemene bodemopbouw (proefput 8)	Reygel en van de Staey 2013	62
Figuur 66	Liersesteenweg, proefsleuf met aspergebedden in het vlak	Reygel en van de Staey 2013	62

Figuur 67	Liersesteenweg, aspergebedden in het profiel	Reygel en van de Staey 2013	62
Figuur 68	Gevangenis Liersesteenweg: greppels in de moederbodem, overzichtsfoto	stedelijke dienst Archeologie Mechelen	63
Figuur 69	Gevangenis Liersesteenweg: greppels in de moederbodem, plan	stedelijke dienst Archeologie Mechelen	64